

KAITSEPOLITSEI
AASTARAAMAT

20|21
22|

PEADIREKTORI EESSÕNA	2
PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE	4
Kremli režiimi sõda Ukraina vastu	4
Kremli propaganda ehib end inimõiguste ja humanitaarabiga	12
Võimalused Kremli kontrollitud kanalite mõju vähendamiseks	16
Kreml kasutab paremäärmuslasi oma huvides	17
Ühiskondlike pingete pahatahtlik õhutamine	18
VASTULUURE	20
Kremli salakuulajad Eestis	22
Hiina hübriid- ja mõjutustegevus kasvab	23
Kommunistliku partei huvi Eesti valimiste vastu	24
Riigisaladuse kaitse korraldamisest	25
KÜBERJULGEOLEK	26
Julgeolek sõltub küberkaitsevõimest	27
Ukraina sõja kaja küberruumis	28
RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE	28
Terroriorganisatsioonid võitlevad püsijäämise nimel	30
Islami kogukondade politiseerimine ja mõjutustegevus	32
Lõhkeainete loovutamata jätmine on karistatav	35
Mõrvakatse omatehtud lõhkeseadmega	36
MAJANDUSJULGEOLEK	38
Sanktsioone tuleb järgida, sest need mõjuvad	38
Tunne oma äripartnerit	39
Vaenulik huvi ärisaladuse vastu kasvab	40
Aeg töötab meie kahjuks	41
KORRUPTSIOONIVASTANE VÕITLUS	42
Lobimise avalikustamine kaitseb ametnikke	42
Porto Francoga seotud korruptsioonijuhtum	44
„Võin su peale loota, kui mulle järgi tullakse?“	45
Toimingupiirangu rikkumise juhtum Kaitseväes	47
AJALOOST: DISSIDENTLIK LIIKUMINE EESTIS JA KGB	48
Sbornik KGB nr 81, 1979, lk 54–61	50
VIITED JA MÄRKUSED	56

Hea lugeja!

2022. aastal Eesti Vabariigi iseseisvuspäeval alanud sõda Ukraina riigi ja rahva vastu raamistab meie aastaraamatu ning selle sisu. Koletu teise maailmasõja ühe järelmina sündis ÜRO, mille harta alusartiklid pidid tagama maailmas rahu. Kremli juhitud Venemaa ründas enda loodud maailmakorda. Selle järel on raske üldse midagi öelda, sest maskid on langenud ja kogu jutt Vene kodanike inimõiguste tagamisest ning rikkumistest on õõnes ja sisutühi. Veidi küll kohatu, aga siinjuures olukorda ilmestav on lause, et Venemaa on erandlik riik, sest ta võitleb oma kodanike inimõiguste eest eranditult väljaspool Venemaad.

Me ei tea ja ei saa kunagi teada, kes on olnud maailma suurim varas, aga praeguse aja suurim varas istub Kremlis. Ma ei räägi siin tema maisest varast, vaid tollest, mida pole võimalik kaaluda ja mõõta – ta on varastanud oma ja paljude rahvaste oleviku ja tuleviku ning kohati ka mineviku.

Paljud meist armastavad ajalugu, mõnele meeldib ajalugu lihtsalt rohkem kui keskmisele inimesele. Kui aga ajaloo huvilisel, kes tahab aja kulgu muuta oma tahte järgi ja selle järgi, mis vaid temale isiklikult õige ja õiglane tundub, on käeulatuses tuumanupp, on see väga raske juhtum. Me ei kujuta ette, et kunagised Euroopa suurvõimud pretendeeriksid oma endistele vallutatud või liidetud territooriumitele, nagu Kreml seda teeb. Kas me kujutame ette, et meile lähedane Rootsi Kuningriik nõuaks tagasi Eesti- ja Liivimaa – halenaljakas, kas pole?

Ilmselgelt on au, kuulsus ja võim Kremlis olulisemad kui rahu Venemaaga piirnevates riikides või kogu maailmas. Kremli juhi arvamus XX sajandi suurimast geopoliitilisest katastroofist ehk NSV Liidu kokkukukkumisest on sügavalt ekslik. NSV Liidu lagundasid eelkõige vähetõhus majandusmudel ja üldist arengut soosiva vabaduse puudus, mitte müstiline USA ja lääneliitlaste surve või külma sõja aegne vandenõu.

Kuulutades Ukraina riigi lääne kolooniaks ja eitades ukrainlaste kui rahvuse olemasolu, ei anna Kremli juht mingitki võimalust mõistlikuks dialoogiks. Dialoog Kremliga Ukraina üle on kui halb paroodia pimeda ja kurdi vestlusest.

Oma aastaraamatus teeme ülevaate nii vastuloo-
rest kui ka põhiseadusliku korra kaitsest.

Kremli poliitikat imetlevad või toetavad inimesed on nii otseselt kui ka kaudselt ohuks meie põhiseaduslikule korrale. Tihti pole selline oht käega katsutav või vahetu, kuid Kremli poliitikat toetavad inimesed loovad Venemaale ettekäände sekumiseks, olgu süüdistused kui tahes absurdsed. Loomulikult pole igasugune Kremli imetlemine selline oht, mis nõuaks kriminaalõiguslikku sekkumist, kuid teavet tuleb koguda, et mõista kasulike idiootide tegevuse eesmärgid ja samuti seda, kas tegemist on lihtsalt šovinismi toetaja või palgalise Kremli agendiga. Just Vene eriteenistustega salajasele koostööle kaasatud isikute tuvastamine ja kohtu alla andmine on üks kaitsepolitsei peamisi ülesandeid. Märkigem ära, et viimastel aastatel on olnud vaja järjest rohkem tähelepanu pöörata Hiina Rahvavabariigi luuretegevusele Eestis, sest pakume globaalsele suurriigile huvi kui NATO ja Euroopa Liidu liikmesriik.

Kahjuks tuleb meil rohkesti tähelepanu pöörata paremäärmuslastele, kelle tegevus on rohkem küll sümboolne ja sotsiaalseadustikes aktiivne, kuid halbade tegurite koosmõju korral võib tuua kaasa rünnakud inimeste elu, tervise ja vara vastu – siin me räägime potentsiaalsest paremäärmuslikust terrorismist. Uus aeg COVID-i tingimustes on toonud tänavatele väga erinevaid tegelasi, nii neid, kellel on enda arvates kaalukad põhjused frustratsiooni välja elada, kui ka seiklejaid, kes kõige ja kõigi vastu protesteerides väikest viisi äri ajavad. Protestiliikumine kui äriidee on mõnele inimesele tulus sissetuleku allikas.

Vastuluure ja põhiseadusliku korra kaitse ei ole ainsad valdkonnad, millest on jutt. Järjest rohkem pöörame tähelepanu terrorismi ennetamisele, eriti selliste kolmandatest riikidest Eestisse tulnud isikute tuvastamisele, kes võivad toetada islamiterrorismi või panna toime terrorirünnakuid. Terrorismi rahastamine ja tänapäevased rahastusplatvormid on valdkond, mis nõuab täit tähelepanu. Piiratud ressursside tingimustes tuleb teha valikuid ning pole võimalik kõike ennetada ja tõkestada, kuid ülevaade peab tekkima, eriti moodsate virtuaalvääringute suhtes.

Radikaliseerumine ja terrorismi rahastamine on valdkond, kus tuleb olukorda tõhusalt jälgida ja vajaduse korral ennetavalt sekkuda. Radikaliseerumine on protsess, mis võib lõppeda terroriga. Iseenesest pole vahet, mis alusel inimene radikaliseerub, sest alusideoloogia võib olla erinev, kuid protsess ja lõpptulemus väga sarnane. Nimetamata konkreetseid isikuid, saan öelda, et oleme näinud juhtumeid, kus ise radikaliseerunud noored inimesed on alustanud islamismi toetajana, muutnud siis suunda ja toetanud paremäärmuslust, kuid lõpuks nooruse radikaalsusest välja kasvanud ning saanud täiesti tavalisteks kodanikeks. Võib väljenduda ka nii, et kui kunagi olid moes punk ja hipid, siis nüüd on mõnele oma protestimeelsuse väljendamiseks islamism või paremäärmuslus.

Kaitsepolitsei ja teised teenistused peavad arvestama ka sellega, et Põhja-Euroopa ristteel olev Eesti on koht, mille kaudu võib – küll harva, aga siiski – kulgeda islamiterrorismi kahtlusega inimeste teekond Skandinaaviast Balkanile või Lähis-Idasse ja tagasi. Terrorismi tõkestamisel on eelkõige oluline lõhkematerjalide, laskemoona ning lõhkeseadmete valmistajate tuvastamine, samuti vahendajate, hoiustajate ja tehnilise varustuse kindlakstegemine. Tänapäeval on ülimalt oluline kaitsta oma riigi teavet kübermaailmas ja suuta eristada tavakuritege-

vust ning riiklikke ründeid. Sageli võib juhtuda, et riiklikud ründed kübermaailmas on tehtud koostöös kriminaalsete rühmitustega. Küberründed on ohtlikud, sest ühe eduka ründe tagajärjeks on piltlikult väljendudes suurte autokoormate kaupa doku-mente, mis satuvad vastase valdusesse.

Kajastame aastaraamatus ka võitlust korruptsiooniga. Kuigi riigina oleme saavutanud edu, pole korruptsioon kadunud ja ilmselgelt ka ei kao kunagi. Kui kiusatus on suur ja järelevalve on nõrk, võidakse korraldada riiklikke hankeid isiklikes huvides.

Majandusjulgeolek ja kahesuguse kasutusega kaupade ning massihävitusrelvade kaubanduse tõkestamine on samuti oluline valdkond, mille kohta saab meie aastaraamatust lugeda.

Sellelgi aastal käsitleme Nõukogude okupatsiooni võimude tegevust Eestis ja avaldame ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee kirjutise oma tegevusest 1970. aastate lõpus.

Lõpetan katkega Eesti ajaloolase ja riigimehe Jüri Uluotsa 1944. aasta artiklist, mille ta kirjutas enne kodumaalt lahkumist. *„Suurvene rahvas ei saa oma sotsiaalpoliitilise ideoloogia ürgjoone tõttu ka tulevikus teisiti, kui tungida ja ikka jälle tungida teiste rahvaste eluruumi, neid rünnata, kahjustada ja vallutada. Ühtlasi ikka ja jälle leitakse põhjusi ja teooriaid rünnakuiks.”*¹ See mõte on 2022. aastal vägagi aktuaalne. 78 aastat hiljem tuleb vaid lisada, et suurvene rahva asemel tuleks öelda Kreml. Retooriliselt küsides, millal me viimati rääkisime Moldovast ja Gruusiast ...

Head lugemist!
Arnold Sinisalu

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

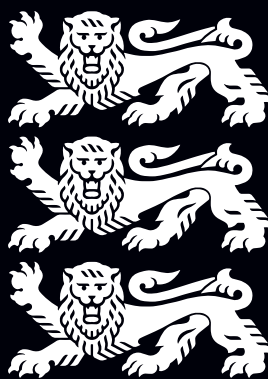
Kremli režiimi sõda Ukraina vastu

Eesti Vabariigi ajaloos tähistas 30. november 2021 märgilist päeva, mil põhiseaduslik riigikord on Eestis faktiliselt kestnud kauem kui okupatsioonid kokku. Omariiklust tähistasime sajandiga juba 2018. aastal ja iseseisvuse taastamist 2021. aastal kolme aasta-kümnega. Kõigile Eestimaa rahvastele on vabadus, sõltumatus ja üldse kõik põhiseaduslikud õigused ja vabadused olnud igapäevaelu pärisosa vaid napilt kauem kui nende puudumist külvav totalitarism.

Selle mõtte juures tõdeme, et Euroopas käib täiemahuline sõda ulatuses, mida viimati kogesime teise maailmasõja päevil. Vladimir Putini juhitud Venemaa Föderatsioon tungis Ukraina Vabariigile kallale juba 2014. aastal, annekteerides ja okupeerides Venemaa relvajõuga ähvardades kõigepealt Krimmi. Putini režiim jätkas rahvusvahelist õigust raskelt rikkudes kuritegusid Ukraina suveräänsuse vastu, saates oma eraldusmärkideta väed Donetskisse ja Luhanskisse, eitades algul sekkumist, kuid hiljem seda ka avalikult tunnistas. Sõjalise jõuga ähvardamine ja sõjalise konflikti ülevõlvimine ei heidutanud aga Ukrainat, kes jätkas oma rahva eneseteostuse ja -kaitse huvides püüdlusi saada rahumeelsete demokraatlike riikide ühenduste täieõiguslikuks liikmeks. 2021 asus Kreml koondama vägesid Ukraina piiri äärde ning 24. veebruaril 2022

alustas Ukraina vastu täiemahulist sõda. Paljud analüütikud olid arvanud, et Kreml püüab vägede koondamisega saavutada pelgalt paremaid läbirääkimistingimusi või muud strateegilist eelist. Eksisid ka need, kes uskusid, et Vene armee võidab Ukraina kiire pealetungiga ning et Ukraina ei suuda vastu panna. Ukraina riigi ja rahva ennastsalgav vaprus on toonud neile kogu rahumeelse maailma toetuse. Putini režiim – aga sedakaudu tegelikult kogu Vene riik – paneb massiliselt toime rahuvastaseid kuritegusid ning tapab valimatult ja hulgaliselt tavalisi inimesi, mis kõik on aegumatud rahvusvahelised kuriteod. Putini sõda on toonud kaasa ennenägematu sõjapõgenike tulva, millega Ukrainat toetavad riigid püüavad toime tulla.

Ütlema tagi on selge, et Putini agressiivne välispoliitika ei alanud Eesti Vabariigi aastapäeval, 24. veebruaril 2022, vaid sai sel päeval jätku sõjaliste vahenditega. Selle agressiooni jaoks on pinnast loonud Venemaa eriteenistused, Venemaa presidendi administratsioon, kogu riigiparaat kõigi vahenditega, millega on aastaid üritatud oma mõjuvõimu kasvatada. Rööbiti massiivse inimeste ja ühiskonna vastupanu allasurumisega Venemaal on Kremli režiim püüdnud suurendada nende inimeste, organisatsioonide ja valitsuste hulka, kes oleksid Kremli

soosingust sõltuvad või himustaksid sellest isiklikku kasu. Enese müüdavuse kinnituseks on nad pidanud täitma Kremli tellimust vähem või rohkem iseteadlikult või siis – vähema suutlikkuse korral – Nõukogude Liidu tüüpi aastakuplaanide-käsulaudade kaudu. Nõukogude Liidu kokkuvarisemisest alates on Venemaa Föderatsiooni välispoliitilised eesmärgid tähendanud naaberriikidele esmajoonelise julgeolekuohtu. Sellele on allutatud nii kultuuri- kui ka majanduslike olemuse. Venemaal lihtsalt pole riigina klassikalist pehmet jõudu, millele rajada täisväärtuslikke heanaaberlikke suhteid. Selle esimene eeldus oleks siiras tahe mõlema riigi huvisid edendada, kuid Venemaa näeb teise riigi mis tahes edu vaid omaenda kaotusena.

Eesti julgeoleku ja riigikaitse jaoks ei tähendanud laulva revolutsiooni saatel taas kätte võidetud vabadus naiivsust, et oma riiki pole enam Kremli ambitsioonide eest tarvis kaitsta. Vastupidi, Eesti on iseseisvuse taastamise aegu ja järgnenud aastail pingutanud kogu ühiskonnana, et vähendada Kremli mõju maksimaalselt.

Ülaltoodu kirjeldab taustsüsteemi, milles hindame ohte riigi põhiseaduslikule korrale möödunud aastal, aga veel enam tänavu.

Ohte põhiseaduslikule korrale saab paremaks mõistmiseks liigitada mitmeti. Üks levinumaid liigitusi on sõjalised ja mittedõjalised ohud. Tänapäeval, eriti Kremli tegevuse tõttu on särinasõna „ hübriidoht“, mis tähendab sõjaliste ja mittedõjaliste meetodite kasutamist oma sõjaliste ja poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Tsiviilteenistusena me sõjalisi ohte ei kirjelda. Mõõname vaid, et meie riigisiseste partnerite kinnitusel Eestit praegu otsene sõjaline oht ei ähvarda. Mõistame, et Kremli algatatud täiemahulise sõja tõttu Ukraina vastu ei rahusta need sõnad just ülemäära, vaid panevad pigem mõtlema, mida tähendab selles lauses „praegu“ ja mida tähendab „otsene“.

Venemaad, täpsemalt Putini režiimi on viimastel aastatel püütud analüüsida terves maailmas ning agressori valla päästetud sõda tõi välja, et mõistlikku kõikehõlmavat mõtestatud selgitust pole tegelikult kellelgi. Meie geopolitiiline reaalsus on aga pakunud meie riigile, samuti kaitsepolitseile kui julgeolekuasutusele võimaluse vastast lähedalt tundma õppida.

Mis õppetükid oleme saanud?

Kreml teeb seda, mida tal lastakse teha. Teisisõnu ja täpsemalt – Venemaa piir on seal, kus ta peatatakse. Paraku näitab Ukraina ründamine, et Venemaa kasutab *casus belli* ehk sõja ettekäändena enese väljamõeldud ja lavastatud väärarusaama reaalsusest. Arulagedad süüdistused russofoobias, venekeelsete inimeste massilises tagakiusamises, natsi-sildi kleepimine, Venemaa sõjaline ohustamine on tuttavad eeskätt Venemaa naabritele, kes soovivad elada rahu ja demokraatias ning sõltuda võimalikult vähe oma agressiivselt käituva naaberriigi suvast.

Nagu autoritaarsele süsteemile iseloomulik, ei julgeta Venemaal kõrgemal positsioonil istuval võimurile tegelikku olukorda enamasti adekvaatselt kirjeldada, kuna sellele järgneksid repressioonid. Eestist soovitud kuvandi loomiseks kulutatakse juba aastaid märkimisväärne hulk raha ning töötunde, ent tegelikkust see marginaalseks jääv tulemus väga oluliselt ei mõjuta. Küll aga on Eestil enda, samuti lääne tervikliku ohupildi adekvaatsena hoidmiseks olnud tarvis paljastada Kremli mõjutustegevust kogu selle alatuses, et kõrvaldada kahtlusi meie seisukohtade usaldusväärsuses. Muu hulgas ka nende silmis, kes on tahtnud uskuda Kremli kahepalgelist juttu dialoogist ning paljulubavast partnerlusest.

Ühiskonna lõhestamisel kasutatakse ära inimeste hirme. Põlgust, mida Kremli-meelsed aktivistid on Eesti inimestelt asja eest teeninud, püüab Venemaa serveerida kõigi venekeelsete inimeste kohta käivana. Samas toidetakse meedia tähelepanuga neid, kes räägivad Eestis tohutust viiendast kolonnist. Viimase müüdi puhul on oluline ülemäärase hirmu asemel juhinduda nii kaudsetest kui ka otsestest faktidest.

Näiteks ei ole otsesed Kremli asja ajajad pälvinud valimistel Eestis tulemust, mis viiks neid esinduskokku ei Riigikogu, kohaliku volikogu ega ka Euroopa Parlamendi mõttes. Tõsi on aga see, et Kremli kontrollitud meedia on suutnud märkimisväärsele hulgale Eesti inimestele, eeskätt venekeelsetele inimestele, naha vahele puggeda. Putini režiimi niivõrd mustvalgelt mõistetavate sõjakuritegude aegu ei ole isegi neutraalsus kuigi hästi mõistetav. Küsimus pole poliitilises meelsuses või maailmavaates. Lahendamist vajab küsimus, kuidas elada Eesti ühiskonnas rahumeelselt koos inimestega, kes õigustavad tavaliste inimeste julma tapmist Ukrainat okupeeriva kuritegeliku Putini režiimi poolt. Samal ajal kui adekvaatse maailmapildiga inimesel on väga lihtne olla Ukraina poolt, on tajutav, et Eesti ühiskonnas on ja peabki olema väga raske olla Kremli-meelne. Küsimus ei ole rahvuses ega isegi kodakondsuses. Raskete inimsusevastaste kuritegude õigustajad on igas vabas ühiskonnas põlu all ja põhjusega, sest nad õigustavad kuritegusid, mis võtavad kõige tähtsama – õiguse elule – nii inimestelt, rahvastelt kui ka riikidelt. Kaassüü omistamisel pole aga kohta rahvuse, kodakondsuse või mis tahes muu grupitunnuse järgi üldistamisele. Põlguse ära teeninud inimesed peavad tajuma, et selle põhjus on just nende inimsusevastaseid kuritegusid õigustav käitumine, mitte nende sünnijärgne tunnus.

Euroopa on sõjas. Ukraina võitleb konventsionaalses sõjalises konfliktis oma riigi ja rahva püsijäämise eest, teistel käivad lahingud kõigil muudel rinnetel – diplomaatilisel, majanduslikul ning informatsiooniväljal. Pingete kasvu ärahoidmiseks tuleb igal inimesel aru saada, kelle poolt ollakse, siis saab ka selgemaks, kui sügavale on vastane tunginud ning kellele vastase toetust kindlasti omistada ei tohiks. Riigi kodanikel on lojaalsus üsna varjamata eeldus. Eeldustel on omapära saada tegelikkuseks, kui nende tegelikkuseks saamist ei välistata.

Laskeklubid ja relvaomanikud ennetavalt teravdatud tähelepanu all

Kaitsepolitsei ja politsei teravdatud tähelepanu all on relvaklubid, mis tegelevad laskespordi või jahindusega. Relv on kõrgendatud ohu allikas ja seadusega on kehtestatud ranged nõuded relvaloa saamiseks ning mitmed loa saamist välis- tavad asjaolud. Riigikohus on oma lahendis leidnud, et kodakondsus loa saamise tingimusena piirab ülemääraselt inimeste õigusi ning kõigil Eestis alaliselt elavatel isikutel peab olema samaväärne õigus relvaluba saada.

Kaitsepolitsei on seda ka varem kinnitanud, et Eestis ei ole ühtegi relvastatud organis- siooni, mis tegutseks Eesti riigi vastaselt. Arusaadavalt on Kremli režiimi sõda Ukraina vastu tõstatanud küsimuse, kas Eestis on relva- omanikke, kes Putini üleskutse korral asuksid Eesti-vastasele tegevusele. Kaitsepolitsei hin- dab iga üksikjuhtumi puhul võimalikke ohte, sh kas inimese käitumisest võib järeldada, et ta relvaomanikuna kujutaks ohtu riigi julge- olekule. Kui ilmnevad võimalikud ohtu väljen- davad asjaolud, saab relvaloa ja sellega koos relva inimeselt ära võtta kas ajutiselt või äär- muslikumal juhul alaliselt.

Näide Kremli töömeetodist: kuidas isik B-st kujundada Venemaa lõhestuspoliitika sisulooja

- **2010** loovad varem aktiivselt pronkssõduri ümber pingeid õhutanud aktivistid ühenduse vene koolide eestikeelsele haridusele üleminekule vastutootamiseks. Selle juhtorganisse valitakse ka isik B. Ühenduse peamine tegevusväljund on Läti mõttekaaslaste eeskujul tänavapoliitika.
- **2012** kutsutakse ennast tänavaaktsioonide käigus tõestanud ja lõhestuspoliitika jaoks sobilikku meelestatust näidanud isik B nii Moskvasse kui ka Strasbourgi organisatsiooni Maailm Natsismiga konverentsidele. Moskva konverentsil teeb isik B ettekande, kus kõige muu kõrval väidab, et Eestis suhtutakse rahvusvähemustesse sallimatult ning püütakse vägisi eestistada. (Koostöö organisatsiooniga Maailm Natsismiga on viinud Eesti ja Euroopa Liidu suurde poliitikasse veel teisigi siinseid ja meie naaberriikide aktiviste.)
- **2013** osaleb isik B delegaadina VF-i saatkonna all tegutseva Kaasmaalaste Koordinatsiooninõukogu regionaalsel konverentsil.
- **2013** osaleb isik B Lätis end Balti riikide antifaašistideks nimetavate VF lõhestuspoliitika edendajate kokkutulekul.
- **2013** osaleb isik B kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel ja saab 25 häält.
- **2014**, mõni nädal enne Krimmi okupeerimist Venemaa poolt, osaleb isik B Kiievis organisatsiooni Maailm Natsismiga korraldatud ümarlaval „Demokraatlik protsess ja radikaliseerumise oht Ukrainas“.
- **2014** lähetab VF-i Suursaatkond Eestis VF-i õiguskaitsefondi rahastamisel isik B Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) Demokraatlike Institutsioonide ja Inimõiguste Büroo (ODIHR) inimõõtmelise rakenduskonverentsile. Isik B ettekandes kõlanud Eesti võime süüdistavad teesid kooskõlastab VF-i saatkond. **(Foto 1)**
- **2014** osaleb isik B VF-i saatkonna soovitusel Genfis ÜRO Inimõiguste Ülemvoliniku Ameti (OHCHR) rahvusvähemuste õiguste kaitsmise programmi korraldatud kursustel. Tänu kursustel loodud sidemetele saab B osalusega ühendus, mis loodi 2010 vene koolide eestikeelsele õppele ülemineku takistamiseks, võimaluse anda sisend ÜRO poolt koostatavale Eesti inimõiguste aruandele.
- **2015** saab isik B VF-i fondilt Russki Mir grandii, et teha film venekeelsest haridusest Eestis.
- **2016** osaleb isik B Poolas Euroopa Rahvusrühmade Liidu (FUEN) kongressil. Sõiduga seotud kulutused kannab VF-i saatkond. **(Foto 2)**
- **2016** lähetab VF-i Suursaatkond Eestis VF-i Õiguskaitsefondi rahastamisel isik B taas OSCE Demokraatlike Institutsioonide ja Inimõiguste Büroo inimõõtmelise rakenduskonverentsile. Isik B ettekandes kõlanud teesid kooskõlastab seegi kord VF-i saatkond.
- **2017** saab isik B VF-i fondilt Russki Mir grandii, et teha film vene koolidest Eestis.
- **2017** lähetab VF-i saatkond B Rumeenias toimunud FUEN-i kongressile ning maksab kinni ka isik B organisatsiooni FUEN-i liikmemaksu (2017–2021 on selle eest tasunud VF-i saatkond).
- **2017** osaleb isik B Moskvas Rahvamajanduse ja Riigiteenistujate Akadeemias toimunud Euraasia noorte liidrite foorumil.
- **2017** osaleb isik B Leningradi oblastis toimunud Baltimaade kaasmaalaste foorumil.
- **2017** osaleb B Euroopa Parlamendis toimunud Euroopa vene noorte foorumil. **(Foto 3)**
- **2018** lähetab VF-i saatkond isik B Genfi ÜRO iga-aastasele inimõiguste nõukogu istungile. **(Foto 4)**
- **2018** valitakse isik B VF-i saatkonna all tegutseva Kaasmaalaste Koordinatsiooninõukogu reservkandidaadiks.
- **2018** lähetab VF-i saatkond B Moskvasse VF-i presidendi valimistele vaatlejaks.
- **2018** osaleb B Moskvas Surematu Polgu aktsioonil.
- **2018** lähetab VF-i saatkond isik B Itaaliasse OSCE Bolzano kokkulepete 10. aastapäevale pühendatud konverentsile.
- **2018** osaleb isik B Leningradi oblastis toimunud Baltimaade kaasmaalaste foorumil.
- **2019** hakatakse isik B-le maksma töötasu Rossija Segodnja poolt ja vormistatakse ta tööle Sputnikus. **(Foto 5)**
- **2019** soovib isik B organisatsioon korraldada Tallinnas FUEN-i kongressi. VF-i saatkond tasub kongressi ettevalmistamiseks vajaliku videoklipi eest.
- **2019** lähetab VF-i saatkond isik B Bratislavas toimunud FUEN-i kongressile.
- **2021** lähetab VF-i saatkond isik B Ungarisse Euroopa Nõukogu korraldatud konverentsile.
- **2021** jätkub B tegevus Kremli-meelse aktivistina Eestis. **(Foto 6)**
- **2021** saab B kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel 34 häält.
- **2021** osaleb isik B Venemaal riigiduuma valimistel vaatlejana. **(Foto 7)**

Ohud enne sõda

2022. aastal nägi ja loodetavasti mõistis kogu maailm, kuidas Venemaa loob mittesõjaliste mõjutusvahenditega järjekindlalt pinnast ja ettekäändeid sõjategevuseks teises riigis³. Paraku on see sel sajandil juba mitmes kord, kui Kreml on lääne jaoks kohati seletamatuid imperialistlikke ambitsioone teostanud tuhandete inimeste hävitamise, riikide territoriaalse terviklikkuse lõhkumise ja vägivaldse võimuvahetuse hinnaga. Loodetavasti avanesid nüüd ka viimased suletud silmad ja kõrvad, sest meie julgeolekukeskkond on otsustavalt muutunud.

Ukrainas toimunud eelnenud on ohtlikult sarnane sellega, kuidas Kreml on aastakümneid käitunud Balti riikidega. Oleme aastaraamatutes kirjeldanud Kremli agressiivset mõjutustegevust taasiseseisvunud Eestis alates 1990ndatest. Panustamine peamiselt Vene šovinistidest aktivistidele, et tekitada vene kogukonna toel Eestist nn külmutatud konfliktitsoon, mis purustaks meie läände pürgimise, Kremli kokkuvõttes ei õnnestunud. Hilisem NATO ja Euroopa Liidu laienemine⁴ tõi kaasa sõjaka idanaabri strateegia muutumise: lõhestuspoliitikas hakkasid Vene maailma (Russki Mir) kontseptsioonist lähtuvalt vaenulikkuse mõjutustegevust ideoloogia ja rahaga jõuliselt toetama selleks loodud riiklikud ühendused⁵. Viimaste ülesandeks sai koostöös Kremli-meelsete aktivistide ja propagandakanalitega fabritseerida valeinfot ja pooltõdesid peamiselt kahel teemal: venekeelsete inimeste õiguste süsteemne rikkumine Eestis ja teise maailmasõja tulemuste ümberhindamine NSV Liidu rolli vähendamiseks.

Protsessi oluline osa on mõjutustegevus rahvusvahelistes organisatsioonides, kus Eesti vene aktivistid esitavad näiliselt sõltumatute ekspertidena enda loodud ja Vene propagandakanalites levitatud Eesti-vastaseid süüdistusi, millest on kujundatud Venemaa Föderatsiooni (VF) saatkonnaga kooskõlastatud ja Kremli rahastatud narratiivid. Selle retoorika kõrval edastab Kreml Venemaa elanikele pea iga päev uudiseid NATO poolt ümberpiiratud Venemaast.

Eesti-vastane mõjutustegevus oli elavam kuni 2014. aastani, põhjustamata siiski otsest ohtu meie põhiseaduslikule korrale ning rahvusvahelistele suhetele ja positsioonile. Kreml suunas rohkem vahendeid Ukraina terviklikkuse vastastele tegevustele, mille eesmärk oli Venemaa Föderatsiooni eriteenistuste kaasabil riigis poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse tekitamine, et takistada Ukraina liikumist lääne kursil. Eelnimetatud Venemaa lõhestuspoliitika asutustel, eelkõige Rossotrudnitšestvol ja õiguskaitsefondil on selles mõjutustegevuses oluline toetatav ülesanne. Alates 2014. aastast on Kreml Eesti-vaenulike tegevuste rahastamist küll vähendanud, kuid muutnud selle tegevuse eesmärgipärasemaks: nt venekeelsete õiguskaitse temaatikat on üleval hoitud eelkõige rahvusvaheliselt ja kindlate kõneisikute kaudu.

Venemaa eriteenistuste rolli vaenulikus mõjutustegevuses ilmestab kohtumenetluses olev juhtum, kus Sergei Seredenkot süüdistatakse Eesti riigi vastase suhte pidamises. Lisaks on rahvusvahelist õigust valikuliselt rakendav Venemaa Föderatsioon viimastel aastatel täiendanud oma seadusi – põhiseadus, kriminaalkodeks, kodakondsusseadus – , et luua Kremli hinnangul õiguslik alus uuteks sõjalisteks agressioonideks ning kinnitada Venemaa seaduste ülimuslikkust rahvusvaheliste lepete ja otsuste suhtes, kui need juhtuvad Kremli hinnangul olema vastuolus Venemaa põhiseadusega.

Eelkõige meie NATO liikmelisus ja Euroopa Liidu jt riikide julgeolekuasutuste koostöö on seni taganud, et Kreml pole sõandanud kasutada Balti riikides Gerassimovi doktriinist tuntud mittesõjaliste ja sõjaliste vahendite kombinatsiooni. Välisriikide venekeelsete marginaalne toetus Venemaa sõjategevusele Ukrainas osutab, et nende ettekujutus Vene maailmast erineb kardinaalselt Kremli nägemusest. See peaks andma mõtteainet Eesti Kremli-meelsetele, kes mängivad mõttega suurendada oma toetajaskonda Ukraina sõjapõgenike positiivse hõlmamisega või nõuda Eesti riigilt Venemaa sõjategevuse taustal erioigusi.

Mitme vene ühenduse koostöös toimus 2021. aastal Brüsselis seminar teemal, kuidas tuvastada ja takistada lääneriikide levitavaid valeuudiseid sotsiaalmeedias. Oma mõjutustegevuse varjamiseks meeldib Kremlile väita, et hoopis tema seisab vaba meedia eest.

Küsimusele, keda häirib meie omariiklus ja demokraatia, on vastus kahjuks ikka sama – Kremli kuritegelikku režiimi. Niisamuti häirib Kremlit teiste Venemaa Föderatsiooni naaberriikide iseseisvus ning pöördumine demokraatia ja läänelike väärtuste poole. Äraspidiselt on Kreml viimastel aastatel elavdanud oma mõjutustegevust just inimõiguste valdkonnas, mille tarvis tehakse kihutustööd paljudes rahvusvahelistes organisatsioonides. See tegevus on reaktsioon rahvusvahelistele sanktsioonidele, mis Kremli hinnangul olevat põhjustanud ka venekeelsete õiguste massilise rikkumise välisriikides. Kreml on sellesse tegevusse kaasanud enda rahastatud lõhestuspoliitikaõrgustiku aktiivsemad liikmed, kelle ülesandeks on olnud süüdistuste fabritseerimine ja meediakanalites levitamine.

Kreml Eesti-vastast mõjutustegevust elavdas 2021. aastal meie rahvusvahelist tähelepanu pälvinud tegevus ÜRO julgeolekunõukogu ajutise liikmena. Sellest häiritud Kremli soovide kohaselt korraldasid

lõhestuspoliitikas osalejad mitmeid propagandaüritusi ja inforünnakuid, kus peamiselt Eestit, teisi Balti riike ja Ukrainat süüdistati taas venekeelsete elanike inimõiguste rikkumises ja rahvusvahelisi organisatsioone selle vaikivas heakskiidus.

Ühe näitena võib välja tuua selle, kuidas 2021. aasta detsembris, st vahetult enne Eesti ajutise liikmelisuse lõppu, organiseeris Venemaa ÜRO julgeolekunõukogu kohtumise „Vähemuste õiguste rikkumisest ja natsismi glorifitseerimisest Balti ja Musta mere regioonis“. Vene Suursaatkond Tallinnas kaasas sellele arutelule Kremli rahastatavad MTÜ-d Vene Kool Eestis ja Inimõiguste Teabekeskus – samu ühendusi ja inimesi kasutatakse oma eesmärkide saavutamisel eri teemades ja formaatides. Eestit süüstama pidanud hoolikalt ettevalmistatud propagandasõnumid ei leidnud nende esitajate meelehärmiks kohtumisel soovitud vastukaja, vaid päädisid Venemaa sellist tegevust taunivate riikide ühisavaldusega.

Kremli propaganda ehib end inim- õiguste ja humanitaarabiga

Kreml on juba aastaid püüdnud maalida endast pilti kui inimõiguste ja humanitaarabi eest võitlejast. Selle väärpildi kultiveerimisel ollakse väga loovad. Näiteks läheneti mullu lääneriikidele ja seal elavatele venekeelsetele kogukondadele, et neile müüa või tasuta anda Sputnik V vaktsiini. Seda põhjendati võitlusega nende inimeste õiguse eest saada arstiabi. Ettekäändega kaitsta oma kodanikke välisriikides kasutatakse ära mis tahes teemat.

Ukrainas toimuva taustal on tähelepanuväärne, et Kremli propagandas on Eesti üks suurimaid inimõiguste rikkujaid. Nii väitis 2021. aasta detsembris Välismaal Elavate Venemaa Kaasmaalaste Õiguskaitse- ja Toetusfondi (edaspidi: õiguskaitsefond) juht Aleksandr Udaltsov, et kõige rohkem pöördu-

mise ja kaebusi venekeelsete elanike õiguste rikkumiste kohta laekub fondile just Eestist. Seejuures tegelevat fond eelkõige poliitiliste juhtumitega, mille näitena toodi venekeelse Keila Põhikooli sulgemine (tegelikult liideti järk-järgult Keila Kooliga) ja Sergei Seredenko kohtuasi. Mõlema juhtumi puhul on õiguskaitsefond lubanud kohtumenetlust rahaliselt toetada. Seejuures on Kremli nõue aktivistidele teemade laialdane kajastus meedias ning esitlemine rahvusvahelistele organisatsioonidele (ÜRO, OSCE, FÜEN).

Kremli „humanitaarmissioon“ näib täitvat vähemalt kaht eesmärki: koos agressiivse välispoliitikaga mainekujunduslik aspekt Venemaa inimõiguste probleemidelt tähelepanu eemale juhtimiseks ning soov külvata segadust lääneriikide ja Euroopa Liidu ühtsuse, sh välis- ja sanktsioonipoliitika lõhestamiseks. See, mida Venemaa Föderatsiooni võimaladvik

Kohtumised ja koosolekud arutamaks Venemaa Föderatsiooni kodanike õiguste väidetavaid rikkumisi ja nende kaitsmist on hoopis äraspidised platvormid lääneriikide mustamiseks.

nimetab rahvusvaheliseks võitluseks inimõiguste eest, on tegelikkuses vaid teiste riikide süüdistamine venekeelse elanikkonna õiguste rikkumises, mis Ukraina puhul on päädinud sõjalise agressiooniga.

Kreml'i kaasajooksikud on universaalsed tööriistad. Näiteks õigusvaldkonna eestkõnelejaks on pürgimas endine relvaaktivist Maria Butina, kes arreteeriti 2018. aastal USA-s ja kandis seal vanglakaristust registreerimata välisagendina tegutsemise eest. Tema projektide puhul on tegemist eelkõige propagandistlike ettevõtmistega, nt koostöös Russia Today võrgustikuga edendada Venemaa huvides mõjutustegevust rahvusvahelises meedias ja organisatsioonides.

Kreml üritab venekeelsele auditooriumile väita, et sanktsioonid pole kehtestatud mitte korrumppeerunud võimuladviku, vaid kogu vene rahva vastu. Selle

pettekujutelma osana näeb Kreml halvenemas välisriikides elavate venekeelsete inimeste õigusliku olukorda. Kuivõrd üks sanktsioonide põhjusi on ebaseaduslikult annekteeritud Krimm, korraldab Kreml seal Livadia foorumi nime all teadlikult rahvusvahelisi kohtumisi, 2021. aastal muu hulgas teemal „Venemaa Föderatsiooni kodanike ja Venemaa Föderatsiooni kaasmaalaste õiguste kaitse uutes geopoliitilistes tingimustes“ (fotodel). Sellel lääne-riike massilises inimõiguste rikkumises süüdistaval üritusel osales teiste seas ka Eestiga seotud varjusurmas libavabaühenduse esindaja.

Õiguskaitsefond eraldab mõjutustegevuse projektidele taotluste alusel raha, kuid ka Moskvast eelistatakse selgelt üht projekti teistele. See ei tähenda, et aastaid ustavalt Kreml'i mõjutustegevusse kaasatud üle parda heidetakse, neid hoitakse endiselt piskuga ikkagi lõa otsas.

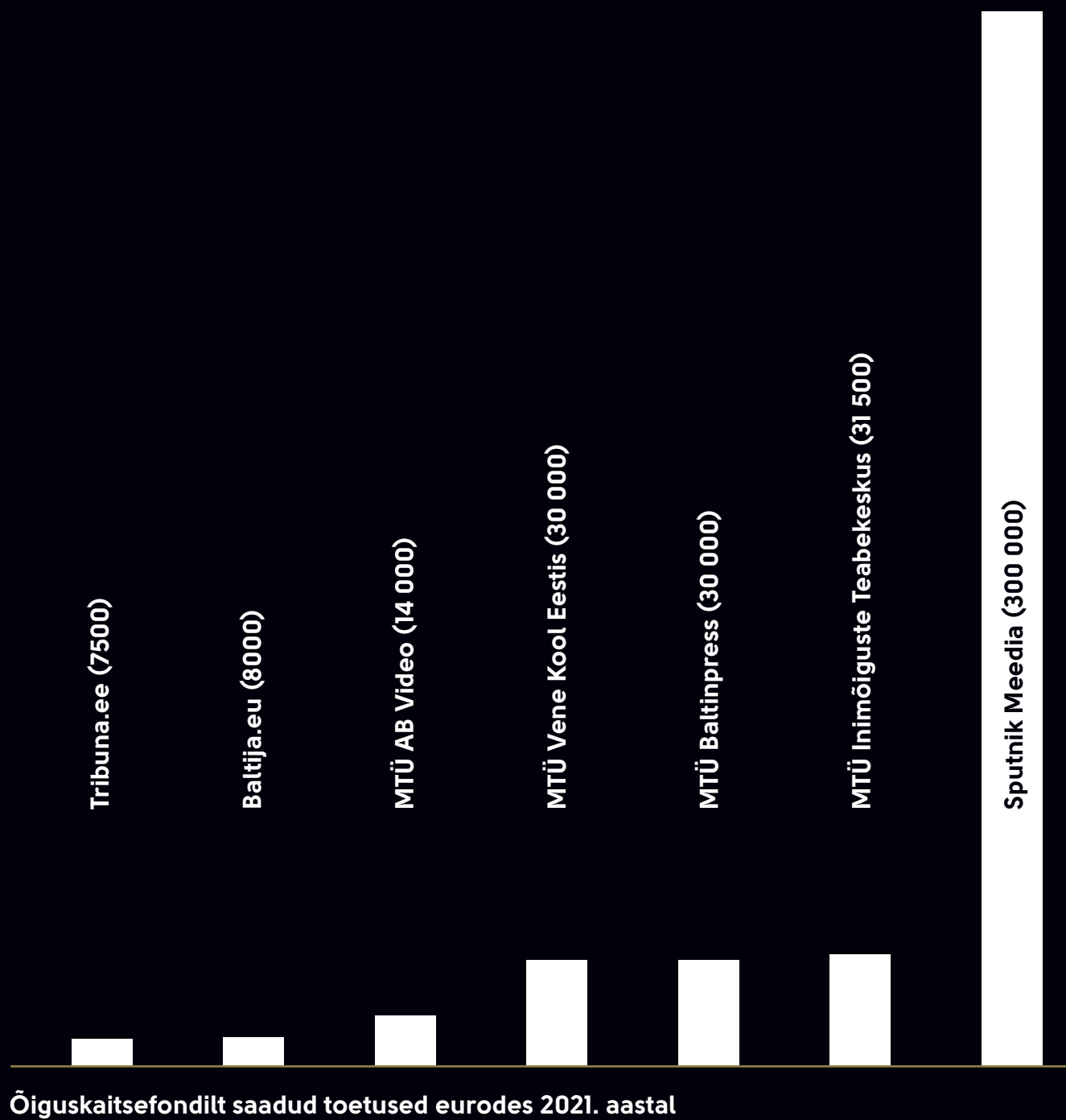
Kremliga seotud ühenduste esindajad, kes Venemaal elavate inimeste õiguste kaitsmise asemel tegelevad vene kodanike väidetava diskrimineerimisega välisriikides.

Näiteks 2021. aasta teiseks poolaastaks taotleti portaali Tribuna.ee tegevuseks õiguskaitsefondilt toetust 15 000, kuid eraldati 7500 eurot. Portaali Baltija.eu tegevuseks taotleti 11 000 eurot, eraldati 8000 eurot. Mõlemale projektile eraldati raha taotletud summast väiksemal määral, hoolimata suursaadiku toetuskirjast. Samas taotles Sputniku esindaja Jelena Tšerõševa mitme taotlusega kokku peaaegu 300 000 eurot ja taotlused rahuldati täiel määral. Saatkonnas käimise asemel tasus sõita Moskvasse, kus tehakse olulised rahalised otsused.

Õiguskaitsefondi kõrval rahastas 2021. aastal Kremli mõjutustegevuse elluviimist ka Aleksandr Gortšakovi nimeline fond avaliku diplomaatia toetuseks. Brüsselis peeti mitme, sh Eesti seostega vene ühenduse koostöös seminar teemal, kuidas tuvastada ja takistada lääneriikide levitatavaid valeuudiseid (sotsiaal)meedias. Seegi üritus on seostatav Kremli eesmärgiga laiendada nn inimõiguste temaatikat meediaruumis. Eesti vene aktivistid näevad selles aga võimalust esitada Vene fondidele taotlusi uute mõjutustegevuse projektide rahastamiseks.

Sputnik Meedia mõju meie meediaruumis on peaaegu olematu, kuid see-eest on selle peatoimetaja osav müügitoos: Tšerõševa rääkis oma portaali vältja 40 korda suurema rahasüsti kui mõni teine.

Kremli mõjutustegevus meedias

Kremli sõnumitoojad, kes ise end ajakirjanikeks nimetavad, on korduvalt rõhutanud, et Vene riigimeedia näol on tegemist relvasüsteemiga. RT ja Rossija Segodnja tegevjuht Margarita Simonjan on intervjuus nentunud, et Kremli eesmärkide täitmiseks on tema juhitud organisatsioone vaja samamoodi kui kaitseministeeriumit⁶. Nagu Venemaa teiste naabrite puhul, nii hõlmab Kremli kontrollitud riigimeedia ka Eesti venekeelset auditooriumi. Meie hinnangul on see mõju ohtlik, kaudselt ka riigi julgeolekule.

Venemaa paikneb rahvusvahelises ajakirjandusvabaduse indeksis Eestist kümme korda kehvemal positsioonil⁷. Selle põhjus on selge: vabas maailmas ei ole kuidagi vastuvõetav, et ajakirjandusväljaande toimetuse sisulisi otsuseid teeks valitsus, parlament või president. Oleme oma eelmistes aastaraamatutes kirjeldanud näiteid piirilt tagasi saadetud Kremli meediatöötajatest, kes olid Eestisse saadetud ülesandega intervjuuerida Kremli-meelseid aktiviste ja heauskseid kõneisikuid, kelle sõnu väänatakse etteseadetud ülesande täitmise konteksti. Tuldi vormistama riiklikku tellimust.

Eestis enim vaadatud venekeelsete kanalite seas oli 2021. aastal nii RTR kui ka Pervõi Kanali sisu vahendav PBK. Nii RTR kui ka Pervõi Kanal keskenduvad peamiselt Venemaa vaatajale, näiteks peab Kreml oluliseks Ukraina riigi mustamist, tema kujutamist vaenlasena ning Ukraina-vastase agressiooni õigustamist. Sama sisu vaatavad Eestis aga tuhanded inimesed. Ükski Kremli kontrollitud internetikanal või muu meedium ei pääse lähedalegi⁸ oma auditooriumi suuruselt.

2021. aasta uuringutulemused⁹ osutasid, et Eesti venekeelsete inimeste usaldus Venemaa meediakanalite vastu on märkimisväärselt vähenenud. Kohati on Eesti venekeelsete meediakanalite usaldusväärsus vahetanud kohad Venemaa kontrollitud kanalite omaga (usaldusprotsent 25 ja 50). Selle taga on ERR-i, Postimehe, Delfi ja Äripäeva venekeelsete ajakirjanike suur panus.

Järjest kasvanud sõjaoht on suurendanud inimeste infovajadust alates sellest, kui Vene sõjavägi hakkas 2021. aasta teisel poolel Ukraina piiri äärde koonsuma, ning mitmesugust meediat on hakatud tarbima senisest enam, sealhulgas Kremli kontrollitud kanaleid.

Võimalused Kremli kontrollitud kanalite mõju vähendamiseks

Kremli kontrollitud kanalite mõju ja oht Eesti ühiskonnale andis end tugevalt tunda 2007. aasta aprillis, kui aastaid kestnud vaenuõhutus tõukas osa ühiskonnast reaalsele tegudele. Kreml moodustas võimalike pingete paisutamiseks ühisrinde, panes koordineeritult tööle kohaliku Vene saatkonna, Kremli-meelsed aktivistid ja oma riigimeedia. Toona võis RTR-is jt meediakanalites näha teadlikke moonutusi ja lavastatud sündmusi. Teemaks kerkis ka vägivaldne võimukukutamine, kui üks rahutuste aktivist Venemaa telekanalis kuulutas, et homme on Toompeal juba teine valitsus. Samast loogikast lähtuvaid infooperatsioone ja mõjutustegevust on olnud näha 2008. aastal Gruusias ja vähemalt alates 2014. aastast Ukrainas. Osa läksidki Eestist saadud kogemusi sinna edasi rakendama.

Pärast 2007. aastat on Eestis ohutaju mitmete prognooside kiuste kahanenud. Samas on näiteks Läti viimastel aastatel oma meediajärelevalvet tõhustanud ning tõendanud, et Kremli kontrollitud kanalid rikuvad süstemaatiliselt Euroopa Liidu audiovisuaalmeedia direktiivi ning Läti õigust. Läti on peatanud Venemaa kanalite litsentse, nimetades ühe põhjuseks Ukraina riigi ja rahva vastase vaenu õhutamist neis kanalites.

Rikkumiste kogu ulatus on kirjum. Läti on endale loonud ka Euroopa Liidu õigusega igati lubatud lisakaitsekihi taasedastuse litsentsi näol, mille abil veenduda, et Lätis levivad kanalid ei kuritarvitaks vaba meediaruumi. Viimasel juhul peatatakse nende võimalus rikkumisi jätkata. Lätis on 2022. aasta esimese kvartali seisuga litsents peatatud või ära võetud paarikümnel Venemaa meediakanalil, mille hulgas on nii TV- kui ka veebikanaleid. Kaitsepolitsei on teinud õigusabipalve alusel menetlustoiminguid Läti kriminaalasjas, kus uuriti Läti meediahaldusettevõtte BMA tegevust. Pervõi Kanali sisu vahendava PBK jt kanalitega äri ajades rikkus BMA Euroopa Liidu sanktsioone, mis olid kehtestatud Juri Kovaltšuki suhtes. Putini lähikondlane Kovaltšuk on Bank Rossija juhatuse esimees ning tal on Kremli kontrollitud meediasüsteemis otsene osalus ja mõju Pervõi Kanali ning National Media Group'i kaudu veel teistegi kanalite üle.

Veebruaris 2022 mõistis Läti kohus Euroopa Liidu sanktsioonide rikkumise kuriteos süüdi BMA oma-

niku Oleg Solodovi ning Eesti meediaärimehe Margus Merima, lisaks konfiskeeris kohus üle 3,1 miljoni euro BMA vara. Juba alustatud kriminaalmenetlust arvestades lõpetas Tallinna Linnavalitsus 2021. aastal koostöö PBK-d Eestisse vahendanud ettevõtetega, vältides sel moel ka võimalikku Euroopa Liidu sanktsiooni rikkumist. Läti süüdimõistva kohtuotsuse ja sealsete tõendite kasutatavusest oleneb, mis saab PBK vahendajatega äri jätkavatest Eesti ettevõtetest. Nendegi tegevus võib teha majandusliku ressursi kättesaadavaks rahvusvaheliste sanktsioonide all olevale isikule.

Eesti on rakendanud Euroopa Liidu sanktsioone, mis on kehtestatud isikute suhtes, kes on kasutanud omaniku või juhina majanduslikke ressursse, osaledes Kremli Ukraina-vastases agressioonis. Nii pidi oma tegevuse Eestis lõpetama Kremli propaganda-keskuse Rossija Segodnja allorganisatsioon Sputnik, kuna Rossija Segodnja juht Dmitri Kisseljov kuulub Ukraina-vastase agressiooni toetamise eest Euroopa Liidu sanktsioonide alla.

Kremli sõjakuriteod on pannud Euroopa Liidu senisest palju ulatuslikumalt sanktsioone kasutama, et peatada Putini agressiooni. Kui seni puudutasid need Kremli kontrollitud meediakanaleid üsna vähe, siis nüüd on sanktsioneeritud isikute ja kanalite hulk hüppeliselt kasvanud. Ukraina-vastase agressiooni eest kehtestatud sanktsioonid pärsivad Kremli lääne-, sh Eesti-vastast mõjutustegevust, aga ainult siis, kui neid tõepoolest rakendada ning nende rikkujad vastutusele võtta. Sanktsioonidest kirjutame põhjalikumalt majandusjulgeoleku peatükis.

Rahvusvaheliste sanktsioonide kõrval on Kremli meediarelva kahjuliku mõju pidurdamisel tähtis roll ka riiklikel meediaregulaatoritel, Eestis Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametil (TTJA). Alates sõja puhkemisest on TTJA oma ettekirjutusega piiranud Kremli kontrollitud kanalite levikut Eestis, kuna neis ohutati vaenu ja õigustati rahuvastaseid kuritegusid. Ajakohastatud Euroopa Liidu audiovisuaalmeedia direktiiv, mille Eesti võttis riigisisesele õigusse üle 9. märtsil 2022, näeb ette senisest tõhusamad võimalused ohu korral sekkumiseks. Senise audiovisuaalmeedia kõrval kuuluvad TTJA järelevalve alla selgelt meediaplatformid ning internetiteenuse osutajad. Euroopa Liidus hinnatakse meediavabadust väga kõrgelt, ent selle kaitsealasse ei kuulu Euroopas kokkulepitud reeglite rätik rikkumised, mida Kreml paneb toime vaba sõna lämmatamiseks oma vaenuliku propagandaga.

Kreml kasutab paremäärmuslasi oma huvides

Kuidas paremäärmuslaste liikumist Kremli huvides ära kasutatakse, kirjutasime juba aastaraamatus 2016: Sinimägede lahingus langenute mälestusüritusel üritas osaleda provokatiivselt tätoveeritud Peterburi paremäärmuslane, et siis hiljem Eestit avalikult natsismi toetamises süüdistada. 2021. aasta veebruarikuus võis Tallinna vanalinnas koos Surematu Polguga näha venekeelseid Eestist pärit *skinhead*'e, kes osalesid opositsionäär Aleksei Navalnõi laimaval meelevaieldusel Venemaa saatkonna ees.

Seejuures suunab sellist Surematu Polgu aktivistide tegevust Allan Hantsom, kes on varem süüdi mõistetud paremäärmuslike barkašovlastega seotud rahvus- ja rassivaenu ohutamise eest¹⁰ ja tegutseb nüüd Venemaa propagandakanalite huvides. Erinevate äärmuste ärakasutamine on kooskõlas Vene sõjalise doktriiniga: rakendada konfliktides sõjalisi, poliitilisi, majanduslikke, informatsioonilisi ja teisi mittesõjalisi meetodeid, kasutades ära elanikkonna protestipotentsiaali.

Iron Marchi internetifoorumis levitatud Siege'i ideoloogias sisalduva ühiskonna kokkuvarisemise kiirendamise idee (inglise keeles *accelerationism*) ohtlikkust näitab asjaolu, et seda järgisid terrorirünnakute korraldamisel massimõrvarid 2019. aastal nii Uus-Meremaal kui ka USA-s. Viimaseid omakorda seavad endale eeskujuks Siege'i kultuuri pooldajad üle maailma, sh Eestis. Siege'i ideoloogia on suunatud tõrjutud noortele, kes on oma muredega üksi jäänud. Neis ohutatakse viha teatud ühiskonnagruppide vastu ning lubatakse natsistliku tegevusega kaasnevat kangelase staatust.

Gruppide liikmed ei pruugi päriselul kohtuda ja virtuaalmaailmas tekkinud väärkujutelmade mõjul võib mõni liige asuda plaanima rünnakut päriselus. Ohtlikum on see noorte ja vaimselt ebastabiilsete isikute puhul, kel võib lisaks olla huvi või ligipääs (oma vanemate) seaduslikele relvadele. Kirjeldatud jututubades osalevad ka Eesti noored, kes on seal levitanud vägivaldset propagandat ja värvanud uusi liikmeid. Ohtude ennetamiseks pidas kaitsepolitsei 2021. aasta oktoobris kinni kaks noormeest, kes olid seotud Ühendkuningriigis terroristlikuks kuulutatud organisatsiooniga Feuerkrieg Division ja kellele on esitatud kahtlustus terrorikuritegude toimepanemisele üleskutsumises ja ähvardamises.

Paremäärmuslikule terrorile õhutamine

Ohu ennetamise kontekstis ongi viimaste aastate ohtlikem areng eespool mainitud terrorismi õhutamise nn Siege'i kultuuri jõudmine Eestisse. See suundumus on saanud nime USA paremäärmuslase James Masoni 1980. aastatel avaldatud artiklisarja järgi, mille põhitees on terrorirünnakute kaudu ühiskonna kokkuvarisemise kiirendamine ja sellele järgnev rassisõda. Teooriat, mida paremäärmuslased algul liiga äärmuslikuks pidasid, asusid levitama noorema põlvkonna paremäärmuslased aastatel 2011–2017 tegutsenud rahvusvahelises internetifoorumis Iron March.

Sealt said alguse mitmed vägivalda propageerivad rühmitused, mille liikmeid on süüdi mõistetud nii mõrvade kui ka terrorikuritegude eest. Foorumi looja ja eestvedaja oli Venemaa Välisministeeriumi Moskva Riiklikus Rahvusvaheliste Suhete Instituudis (MGIMO) õppinud Vene kodanik Ališer Muhhitdinov. Tema kirjutatud raamatut, mis õigustab ja ülistab vägivalda, on leitud ka Eesti paremäärmuslaste valdusest.

Ühiskondlike pingete pahatahtlik õhutamine

Koroonaviiruse pandeemia tõi üle maailma endaga kaasa viiruse levikut tõkestavad meetmed ning omakorda nende meetmete vastu meelt avaldavad ühiskonnagrupid, laialdase vastandumise ja ühiskonna lõhestumise. Selle taustal on interneti ühismeedia kajakambrites levival ühekülgsel infol inimeste käitumisele suur mõju. Vastandumine kasvab ka perekondades sees, kus perekondlike sidemete asemel mängivad üha enam rolli sidemed sotsiaalmeedias. Kriisidele omaselt levivad internetis vandenõuteooriad. See kõik tõukab inimesi radikaliseeruma.

2021. aastal võis täheldada kasvavat tendentsi levitada ühiskonnas teadlikult väärinformatsiooni, tehes seda kas poliitiliste või ka majanduslike hüvede (nt annetuskampaaniad) nimel. Väärinfo levikuga püütakse seejuures luua kujutelma, et mitmesugused ühiskonnas toimuvad protsessid kujutavad inimestele ohtu. Eestis joonistub välja sama käitumismuster, mis on omane meelevaldajatele teistes lääneriikides.

Surematu Polgu aktivistide koostöö venekeelsete paremäärmuslastega (*skinhead*'idega) provokatiivse vastuaktsiooni läbiviimisel Navalnõi ja teiste Venemaa poliitvangide toetuseks korraldatud meelevaavaldusel trollimiseks Tallinnas. Foto: Erki Parnaku, Õhtuleht.

Valeväidetega laste sundvaktsineerimisest tõugatakse inimesi radikaliseeruma ja õigustatakse võimalikku vägivalda. Foto: Sander Ilvest, Postimees.

Koroonameetmetevastastel registreerimata meeleavaldustel tutvunud inimesed kogunevad sotsiaalmee-
dia gruppidesse. Üheks läbivaks teemaks koroonameetmete ja vaktsiinivastasuse kõrval saab valmistumine
peagi saabuvaks kehtiva maailmakorra lõpuks.

Internetigruppide kaudu korraldatakse ühiseid suuremaid üritusi vabas õhus, kus tutvutakse ellujäämisvõte-
te ja käepäraste relvadega. Määratakse üle Eesti regioonide juhid.

Meeleavaldustel levitatakse väärinformatsiooni, justkui kavatseksid riigiametnikud tungida inimeste kodu-
desse, et lapsi sundvaktsineerida. Kõlavad avaldused, mille kohaselt on vaktsineerimine ja vaktsiinipass ter-
rorism ning terrorismi vastu on kõik vahendid õigustatud. Viidatakse kodusõja puhkemise võimalusele.

Ühistest vestlustest eraldub kildkond isikuid, kelle jaoks need grupid ja nende liidrid pole piisavalt radikaal-
sed. Oma kodu kaitsmise ettekäändel luuakse väiksemaid gruppe. Varasemaid liidreid hakatakse tõrjuma.

Väiksema ringi kohtumistel arutatakse relvade hankimist, kaitsetaktikaid ja korraldatakse matku. Hoolimata
eesmärgist kaitsta kogukonda võivad sellised isikud oma väärarusaamadest lähtuvalt kujuneda üldohtlikuks.
Praeguseks pole nende tegevus radikaliseerunud sellise määran, kus kaitsepolitsei peaks sekkuma.

Kaitsepolitsei kogub aktiivselt teavet vägivaldse äärmusluse kohta ning ohu ilmnedes oleme valmis varakult sekkuma.

VASTULUURE

Sõjategevus Euroopas on selge oht meie julgeolekule. Ja me ei räägi siin ainult sõjalise konflikti ohust, vaid ka pingetest ja proovikividest, mida Venemaa tegevus on Euroopale loonud: vajadus abistada Ukrainast pärit sõjapõgenikke ja vajadus vältida meie julgeolekule ohtlike isikute sattumist Euroopa Liidu, sealhulgas Eesti territooriumile. Riigid rakendavad oma territooriumi kaitseks loomulikult erinevaid meetmeid, kuid neid kooskõlastatakse ja toimib süsteemne infovahetus. Euroopa on väljakutseteks valmis.

Survestamaks Venemaad Ukraina vastu suunatud sõjategevust lõpetama, on võetud suur hulk meetmeid: majanduslikud sanktsioonid, Venemaa liikmelisuse peatamine rahvusvahelistes organisatsioonides, Venemaa diplomaatide väljasaatmine, piirangud viisade väljaandmisel ja samuti piirangud isikute riiki lubamisel. Arusaadavalt ei saa Euroopa Venemaasse ja eriti sealse riigivõimuga seotud isikutesse suhtuda samamoodi nagu enne sõda. Sõjategevusel Ukrainas on Venemaa jaoks pikaajalised tagajärjed nii majanduses, diplomaatias, koostöös teiste riikidega kui ka spordis ja kõigis teistes eluvaldkondades, mille loetlemine läheks siinkohal pikale. Kahjuks kaasnevad peamiselt majandusliku mõjuga tagajärjed ka tervele Euroopale, kuid sellega tuleb meil kõigil arvestada ja süüdistada saame selles vaid Kremli ja Venemaa juhtkonda.

Kremli enda jaoks ei ole sõda aga kulgenud ootuspäraselt ja kiirest väiksõjast on kujunenud pikaajaline pingutus. Nagu totalitaarsele režiimile kohane, hakati paar nädalat pärast rünnaku algust otsima ebaedu süüdlasi. Esimestena peeti juba 11. märtsil kinni ja hiljem vabastati Föderaalse Julgeolekuteenistuse (FSB) operatiivinfoteenistuse (nn 5. teenistus) direktor Sergei Bessedja ja tema asetäitja Anatoli Boljuhh. Väidetavalt olid põhjuseks Ukrainat puudutavad ebatäpsed andmed, mida 5. teenistus oli sõjategevuse eel edastanud. Samuti on viidatud operatiivraha omastamisele FSB-s. Tõeseks võivad osutuda nii emb-kumb kui ka mõlemad eelnevad väited.

Üldiselt on avalik saladus, et Venemaa võimuladvikuni jõudev informatsioon on olnud aastaid erapoolik ja mõnedel juhtudel juba koostajate poolt – kuid kindlasti keskastmest alates – läbinud enesetsensuuri. Riigi juhtkonnale ja Vladimir Putinile esitatakse vaid neile meelepärast informatsiooni. Keskmise Vene riigiametniku jaoks pole see muud kui aastatepikkune, igapäevane ja rutiinne Potjomkini küla ehitamine. Targematele ja iseseisvama mõtteviisiga ametnikele on olukord olnud väga frustreriv ja kindlasti kaaluvad nad edaspidi võimalusi ausaks eluks vabas maailmas. Seda võib mõista, sest keegi ei soovi endale ega oma perele tulevikku totalitaarse keskvõimu poolt juhitud ja valedel üles ehitatud ühiskonnas.

Vene eriteenistuste tegevus

Sõjategevusele eelnenud 2021. aasta oli Venemaa Föderatsiooni eriteenistustele keerukas, peegeldades poliitilisi pingeid Venemaa ning Euroopa Liidu ja NATO liikmesriikide vahel. Bulgaarias paljastati Venemaa Föderatsiooni Relvajõudude Kindralstaabi Luurepeavalitsuse (GRU) luurevõrgustik, avalikuks sai ka GRU roll Tšehhi Vrbětice relvaladude plahvatustes. Väiksemaid skandaale kogunes aasta peale samuti. Tähelepanu väärivad kahtlustuse esitamine Läti Seimi liikmele koostöö eest Vene eriteenistusega ja Itaalia mereväeohvitseri tuvastatud koostöö diplomaatilist katet kasutanud Vene luurajaga. Koostöö eest Vene luurega peeti isikuid kinni veel mitmes Euroopa Liidu ja NATO liikmesriigis.

Vastureaktsioonina mainitud intsidentidele saadeti 2021. aastal Euroopast koju mitmeid diplomaadina esinenud Venemaa luurajaid. Näiteks lõpetati NATO peakorteri akrediteeringud kaheksal Venemaa Föderatsiooni diplomaatilist katet kasutanud luuretöötajal. Sõjategevuse alguse järel 2022. aasta veebruaris vähendasid Venemaa diplomaatide arvu oma riigis kiirelt Ameerika Ühendriigid, Tšehhi Vabariik, Slovakkia, Eesti, Läti, Leedu, Poola, Holland, Iirimaa, Belgia, Taani, Rootsi, Bulgaaria, Rumeenia, Portugal, Hispaania, Itaalia, Prantsusmaa, Saksamaa, Põhja-Makedoonia ja Montenegro. Sa-

muti vähendas akrediteeritud Vene Föderatsiooni diplomaatide arvu 19 võrra Euroopa Liit.

Suure tõenäosusega lisandub nii Euroopa Liidu liikmesriikide kui ka ELi ja NATO väliste riikide-poolseid väljasaatmisi veelgi. Aastaraamatu trükkimise ajaks on erinevatest riikidest välja saadetud diplomaatide-luureohvitseride arv oluliselt ületanud Skripali mürgitamise kaasusega seoses välja saadetute arvu 2018. aastal. Eelnevale lisaks on Tšehhi Vabariik ja Balti riigid langetanud otsuse sulgeda nende territooriumil asuvad Vene Föderatsiooni konsulaadid ja sellega seoses tuleb lahkuda ka nimetatud esinduste töötajatel. Slovakkia otsustas aga vähendada enda territooriumil resideerivate VF diplomaatiliste esinduste töötajate arvu poole võrra. Praegu võime julgelt öelda, et vastuseis Venemaa luure- ja mõjutustegevusele Euroopas on ühtne ja meetodid selleks riikide vahel hästi koordineeritud.

Riikide ja nende julgeolekuasutuste kõrval väärib kiitust ka mitme rahvusvahelise ajakirjandusväljande tubli töö Venemaast lähtuva (luure)ohu selgitamisel.

TÄHELEPANU!

KAS SUL KÄSTI KOGUDA INFOT VÕI TEHA PILTE EESTI PIIRAJATISTEST, MILITAAR- JA SISEJULGEOLEKU OBJEKTIDEST? PUUTUSID KOKKU VÕÕRRIIGI ERITEENISTUSE TÖÖTAJAGA VÕI KAHTLUSTAD SEDA? EESTI AITAB SIND, ENNE AGA

TEATA VÕÕRRIIGI VAENULIKUST TEGEVUSEST!

KUI SUL OLI ENDAL KONTAKT VÕI TEATE KEDAGI, KES TEEB VENEMAA JA VALGEVENE ERITEENISTUSTEGA KOOSTÖÖD, SIIS TEAVITAGE SELLEST KAITSEPOLITSEIAMETIT E-POSTI AADRESSIL INFO24@KAPO.EE KUI E-KIRJA SAATA POLE VÕIMALIK, SIIS TEAVITA KOHAPEAL EESTI PIIRIVALVUREID.

ATTENTION!

DID SOMEBODY ASK YOU TO TAKE PICTURES OF THE BORDER STRUCTURES OF ESTONIA? DID YOU HAVE ANY CONTACT WITH ANY INTELLIGENCE AGENCIES? OR DO YOU HAVE ANY SUSPICIONS OF SUCH CONTACTS? ESTONIA WILL HELP YOU, BUT FIRST

REPORT MALIGN ACTIVITIES OF FOREIGN COUNTRIES

DID YOU HAVE ANY CONTACT OR DO YOU KNOW ANYONE WHO HAS HAD ANY CONTACT WITH THE INTELLIGENCE AGENCIES OF RUSSIA OR BELARUS? REPORT THESE INSTANCES TO THE ESTONIAN INTERNAL SECURITY SERVICE KAPO VIA E-MAIL INFO24@KAPO.EE OR REPORT THIS TO THE ESTONIAN BORDER GUARD AT THE ESTONIAN BORDER.

KAITSEPOLITSEIAMET

ESTONIAN INTERNAL SECURITY SERVICE

Kremli salakuulajad Eestis

Nagu mujal maailmas, nii ei raugenud Venemaa Föderatsiooni eriteenistuste vaenulik tegevus 2021. aastal ka Eestis. Jätkus salakuulamine nii diplomaatilise katte alt Venemaa Föderatsiooni Suurstaatkonast Eestis kui ka Venemaa territooriumilt. Kui eelmises aastaraamatus tõdesime, et koroonaviirus on raskendanud Venemaa luuretegevust vähemalt füüsiliste kontaktide vallas ja osa luuretegevust on kandunud virtuaalsesse maailma, siis 2021. aastal oli märgata füüsiliste kontaktide osalist taastumist. Nii Föderaalne Julgeolekuteenistus (FSB) kui ka GRU on püüdnud ja püüab saavutada kontakti paljude Venemaale sattunud Eesti kodanike ja elanikega.

Küll aga andis Venemaa eriteenistuste aktiivsele tegevusele inimallikate käitlemisel olulise tagasilöögi Venemaa sõjategevuse algus Ukrainas. Lisaks hirmule luuretegevuse ees avas Venemaa tegeliku pale ilmsikstulek kindlasti ka paljude varem Venemaasse neutraalselt suhtunud isikute silmad ja kindlasti on Venemaa eriteenistustel tulevikus oluliselt raskem leida nende suhtes sümpaatselt meelestatud isikuid, kelle hulgast agentuuri värvata.

Selleks, et hoida ära ohtu Eesti Vabariigi julgeolekule ning takistada Eesti kodanike ja elanike kaasamist vaenulike luureteenistuste mängudesse, tulime koostöös Politsei- ja Piirivalveametiga (PPA) 2022. aasta 10. märtsil välja kampaaniaga, mille eesmärk oli teavitada piiripunktides inimesi võimalikust vaenuliku luureteenistuse ohust Venemaa territooriumil ja kutsuda üles teatama vaenulike eriteenistuste tegevusest ja värbamiskatsetest.

2021. aasta algusest kuni 2022. aasta märtsikuuni on Eesti poolt ebasoovitavaks isikuks kuulutatud kokku kuus Venemaa Föderatsiooni diplomaati, kellest kolm on kuulutatud *persona non grata*'ks 2022. aasta märtsis seoses Venemaa sõjategevusega Ukrainas. Arusaadavalt ei olnud aga Venemaa agressioon Ukraina vastu ainsaks põhjuseks nende

isikute lahkumisele. Ülejäänutest kahe diplomaadi puhul oli vähemalt osaliselt tegemist Eesti Vabariigi reaktsiooniga Kremli vaenulikule tegevusele meie diplomaatide ja meie liitlaste suhtes: Venemaa eriteenistuste osalemine Tšehhis Vrbětice relvaladude vastu suunatud ründes 2014. aastal ning FSB selgelt provokatiivne käitumine Eesti konsuli suhtes Peterburis 2021. aasta suvel. Ühel juhul 2021. aastal saadeti Vene diplomaat riigist välja tema enda tegevuse tõttu, mis ei olnud kooskõlas Viini konventsiooniga. Tavapäraselt tähendab *persona non grata* staatus seda, et sellisele diplomaadile jäävad Schengeni viisaruumi ja muude lääneriikide piirid märkimisväärseks ajaks suletuks.

Hiina hübriid- ja mõjutustegevus kasvab

Ukraina sõja valguses on mõtlemapanev ka Hiina Rahvavabariigi suhtumine Venemaa sõjategevusesse Ukraina vastu. Hiina oli teadlik Venemaa plaanist agressioonist Ukrainas ja sõja vältel on Venemaa jätkuvalt oma tegevusi Hiinaga koordineerinud. Kuigi Venemaa tegevus on Hiinale olnud diplomaatiliselt ebamugav, survestades Hiinat ning juhtides tähelepanu kõrvale Hiina jaoks olulistelt teemadelt, ei ole Hiina siiski sõda avalikult hukka mõistnud. Samuti ei ole Hiina näidanud üles jõulist toetust Venemaa sõjategevusele, kuigi kasutab oma diplomaatilises suhtluses osaliselt Venemaa retoorikat. Pigem

39. ülemerehiinlaste kogukonna liidrite seminar. Esimeses reas keskel (sinise lipsuga) Tan Tianxing, OCAO asedirektor aastatel 2012–2018, alates 2018. aastast UFWD aseminister.

otsib Hiina jätkuvalt võimalusi, kuidas avalikult poolt valimata tagada omaenda huvide läbisurumine sõjajärgses maailmas. Hiina Rahvavabariigi Suursaatkond Tallinnas jälgib tähelepanelikult Eesti meedias Ukraina teema arengut, kasutab retoorikas Kremli jutupunkte, aga väldib samuti Ukraina küsimuses avalikult poole valimist. Hiina puhul tasub alati mõelda, kas majanduslik tulu, mida koostööst loodetakse, kaalub üles mainekahju, mis kaasneb suhtlemisel riigiga, kes tsiviilelanikkonna vastu suunatud sõjategevuse selge hukkamõistu asemel eelistab tekkinud olukorrast majanduslikku kasu lõigata.

Hiina Rahvavabariigi riiklik mõjutustegevus ja propaganda Euroopas kasvab aasta-aastalt. Aina suurem on Pekingi huvi maavarade, merenduse, suurte taristuprojektide ning teadus- ja tehnikateabe vastu. Jätkuvalt on fookuses idufirmadesse investeerimine, kuivõrd see võimaldab pikemas perspektiivis omada sõnaõigust huvi pakkuvates majandusharudes. Erinevalt lääneriikide investoritest pole Hiina investeerimisotsused tihti kantud soovist teenida raha, vaid Pekingi riiklikest suunistest eesmärgiga saada sõnaõigust ühes või teises majandussektoris.

Eri riikide majandusliku mõjutamise kõrval on Hiina jaoks oluline omada kontrolli välisriikides elava hiina kogukonna liikmete üle ning tagada nende ideoloogiline puhtus ja lojaalsus riiki juhtivale kommunistlikule parteile. Selles töös on tähtis roll Hiina Kommunistliku Partei Ühisrinde töösakonnal. Ühisrinde töösakond on partei allstruktuur, mille eesmärk on kontrollida ja mõjutada ühiskondliku tegevust puudutavat eluvaldkonda Hiinas ja välismaal (riigiasutused, ülikoolid, organisatsioonid, erafirmad, sh välisfirmad Hiinas jne), tagades, et miski nende organisatsioonide eesmärkides ja tegevustes ei läheks vastuollu Hiina Kommunistliku Partei ametlike seisukohtade või huvidega. Ühisrinde töösakonnale allub omakorda Hiina ülemerereasjade büroo, mis koordineerib parteile vajalikke tegevusi kõikide välismaal elavaid hiinlasi ühendavate organisatsioonide ja üksikisikute tasandil, sh Eestis. Selleks, et tagada kõigi hiinlaste kuulekus ja kutsuda võimalikke dissidente korrale, rakendatakse välisriikides elavaid valitud hiina kogukonna liidreid, keda selleks ka spetsiaalselt koolitatakse.

Hiina Kommunistliku Partei roll ulatub peale hiina organisatsioonide ka hiina kapitalile kuuluvatesse ettevõtetesse üle kogu maailma. Parteirakukesi

luuakse muu hulgas ka välismaistes ettevõtetes ja seega on Hiinaga tehtavas majanduskoostöös välistatud sõltumatus poliitikast ja riigist, muu hulgas Hiina luureteenistuste järelevalvest. Sellele suundumusele on tähelepanu juhtinud ka Euroopa Parlament ning seda tuleb jälgida. Tehnoloogiaetevõtetes tegutsevad agendid võivad luua toodetesse ja teenustesse tehnoloogilisi tagauksi Hiina eriteenistustele, ent samamoodi võib ettevõtte sees hakata arenema mõjutustegevus.

Kommunistliku partei huvi Eesti valimiste vastu

Kõik Hiina riiklikud institutsioonid (sh luureteenistused) püüavad oma ülesandeid täita välismaal elavaid Hiina kodanikke värvates ja ära kasutades. Luure seisukohast lähtuvalt on see eriti oluline, kuna COVID-19 on piiranud Hiina luuretöötajate tavapärasest liikumist. Oleme näinud, kuidas Hiina riiklik propaganda Eestis muutub jõulisemaks ja varasemast enam püütakse kaasata kohalikku hiina kogukonda Hiina luure ja kommunistliku partei eesmärkide elluviimisel. Muu hulgas on olnud märgata hiina kogukonna kasvavat huvi näiteks Eesti poliitika ja valimiste vastu.

Hiina riiklik propaganda on Eestis mõnevõrra erilisemas olukorras kui teistes Balti ja Skandinaavia riikides. Nimelt ei ole Hiina meie meediamaaastikul saavutanud oma eesmarke propaganda edastamise osas, kuivõrd Eesti meediaväljaannete enamik ei ole enam nõus Hiina saatkonna ametlikke seisukohti avaldama. Sellest tulenevalt on Hiina Rahvavabariigi Suursaatkond leidnud riikliku propaganda levitamiseks uudse võimaluse.

Hiina saatkond Tallinnas saadab alates 2021. aasta maikuust oma kontaktidele China Watch'i nimega infokirja. Tegemist oli saatkonna reaktsiooniga 13.04.2021 ajalehes Postimees ilmunud avalikule pöördumisele¹¹, milles nimetati Hiina mõjutustegevust ohuks akadeemilisele vabadusele ja ajakirjandusvabadusele. Saatkonna ringkirja on varem käsitlenud nii ajakirjandus kui ka Välisluureameti 2022. aasta raport, mistõttu riigistruktuuride töötajaskond on selle propagandakirja iseloomuga hästi kursis. Hiina saatkond on seetõttu võtnud suuna pigem kohalikele omavalitsustele ja akadeemilistele ringkondadele. On ka näiteid, kus Hiina saatkonda on tänatud kasuliku info eest.

Tegevused sotsiaalmeedias

2021. aastal jätkusid ka Hiina organisatsioonide ja isikute katsed läheneda LinkedInis jt sotsiaalmeedia keskkondades ja e-posti teel Eesti ametnikele, teadlastele ja arvamustliidritele. Ametlike suhtluskanalite kõrval otsitakse ka otsekontakte huvipakuvate ja kasulike inimestega. Tegemist on ülemaailmse trendiga, millele oleme tähelepanu juhtinud ka varasemates aastaraamatutes. Sotsiaalmeedia vahendusel tehtud uskumatuna näivad tööpakkumised, mille tegijate taust on tundmatu või mida ei õnnestu kontrollida või mis puudutavad ainult Hiina territooriumi, võivad sageli olla seotud luurega. Sellistest pakkumistest palume jätkuvalt teatada Kaitsepolitsei ametile.

Riigisaladuse kaitse korraldamisest

Kaitsepolitsei vastuluuretegevuse üks fookus on ka riigisaladuse kaitsmine, seda nii pahatahtlikkuse kui ka hooletuse eest. Hooletuse vältimiseks ja seeläbi riigisaladuse avalikuks tuleku ärahoidmiseks võetavad meetmed peavad olema piisavad ja ajakohased. Kaitsepolitsei kontrollib riigisaladuse töötlemise põhimõtete järgimist.

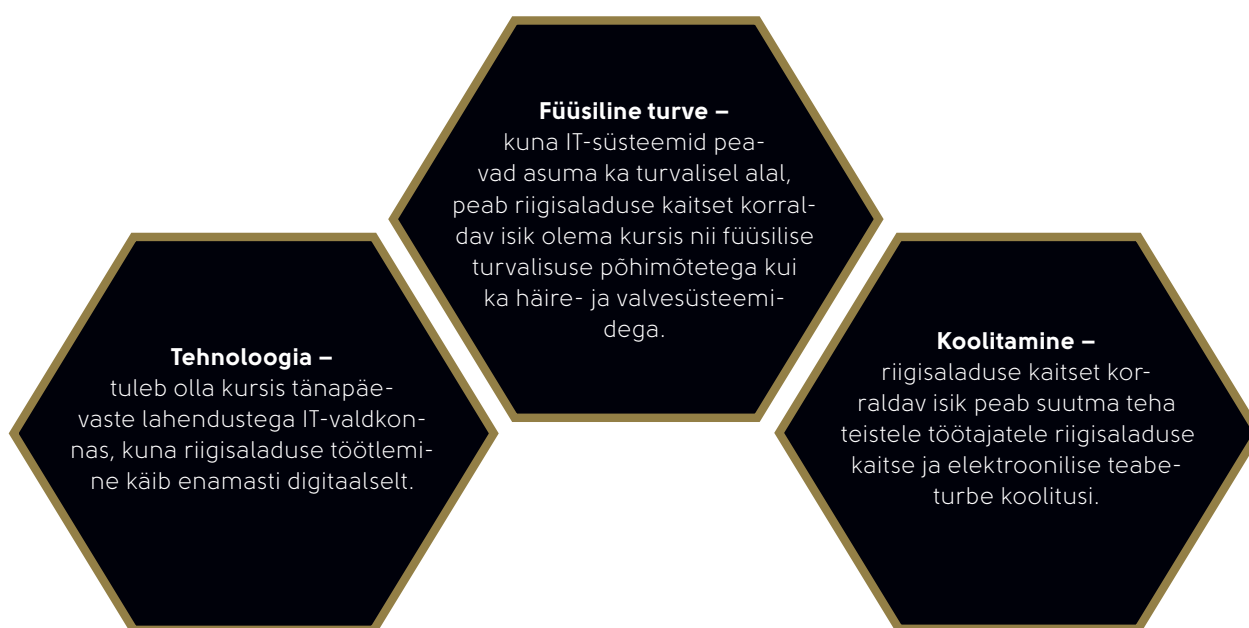
Viimaste aastate kontrollide põhjal tuleb nentida, et julgeolekualaseid ohte ei teadvustata piisavalt, sa-

muti on riigisaladuseks tunnistatud teabe kaitsmiseks ning füüsilise turvalisuse tagamiseks eraldatud ressursid ebapiisavad. Tihti näeme, et kehtivaid õigusakte ei järgita vajaliku hoolsusega. Peame taas üle kordama, et riigisaladusi töötlevates asutustes tuleb rikkumistest teatada kohe, mitte teha seda nädalaid või kuid hiljem.

Sageli tegutsetakse riigisaladuse kaitse korraldamisel n-ö mugavustsoonis. Riigisaladuse kaitse tagamisel tuleb pidevalt analüüsida ümbritsevat julgeolekuolukorda ning füüsilist keskkonda ja sellest tulenevalt tõhustada ka riigisaladuse kaitse meetmeid. Riigisaladuse kaitset korraldaval isikul peavad olema laialdased erialased teadmised, et seda ülesannet parimal moel täita.

Riigisaladuse kaitset korraldavad isikud täidavad seda ülesannet sageli oma põhitöö või muude tööülesannete kõrvalt, mistõttu ei pühendata sellele valdkonnale pahatihti piisavalt tööjõudu, -aega ega tehnilist ressursi.

Kaitsepolitsei ameti riigisaladuse kaitse valdkonna spetsialistid tegid 2021. aastal üle 20 erineva sügavkoolituse nii riigiasutustele kui ka erafirmadele. Koostöö riigisaladuse kaitset korraldavate isikutega füüsilise julgeoleku tagamisel ning julgeolekuohtude teadvustamisel on igapäevane.

KÜBERJULGEOLEK

2021. aastal jätkus vaenulik kübertegevus terves maailmas, hõlmates mitmesuguste kampaaniate kaudu ka Eestit. Globaalsel tasandil tehtud vaenulikud küberründed kinnitasid nendest lähtuva ohu järjepidevust ja arenemist, tuues esile meie vajaduse pidevalt uuendatava kaitsevõime ning heatasemelise koostöö järele. 2021. aasta alguses toimunud ründed Microsoft Exchange'i süsteemi vastu näitasid, et ründajad jagavad omavahel teadmisi tuvastatud turvahaavatavuste ja saavutatud ligipääsude kohta. Sellega sunniti riike võtma käsile suuremahulist turvaaukude lappimist¹². Solarwindsi-vastane operatsioon 2020. aasta lõpus ning ka 2021. aastal tuvastatud APT29 kampaaniad tõid esile varem küberohtude maastikul suhteliselt varjus olnud Venemaa Föderatsiooni välisluureteenistuse SVR¹³, andes võimaluse saada väärtuslikku teavet selle kübervõimekuse ning tegutsemisviiside kohta¹⁴. Rahvusvahelisel tasemel Vene Föderatsioonile omistatud Ghostwriteri kampaania kübertoetusega infooperatsioonid andsid aimu võimalustest kasutada vaenulikku kübertegevust hübriidrühnete kontekstis¹⁵.

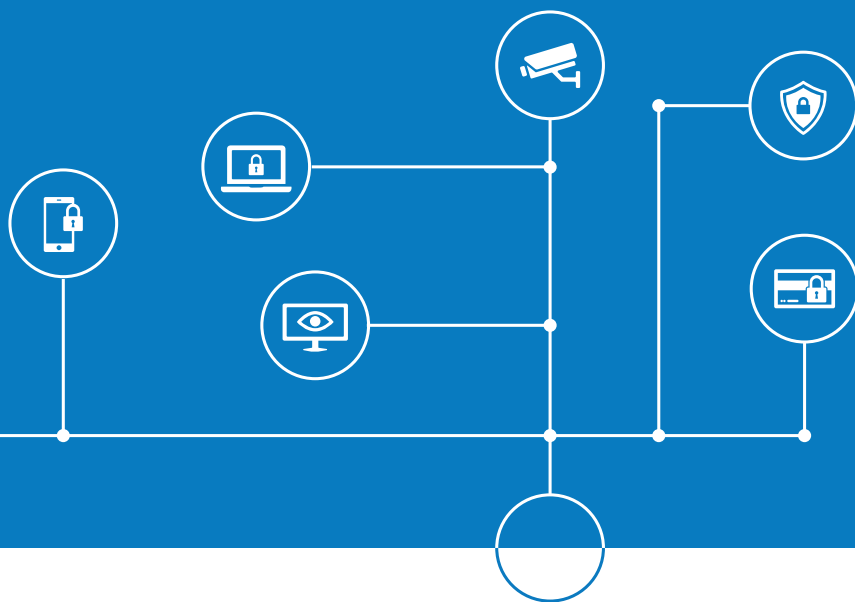
Eesti jaoks on suurim kübertegevusega seotud julgeolekuoht jätkuvalt eelkõige Vene Föderatsioonist ning Hiina Rahvavabariigist lähtuvad riiklikult toetatud ründed. Hiina päritolu riiklike rühnete puhul oleme täheldanud mõningast kasvutendentsi. Välisriikidest tulevad ründekatsed on endiselt järjekindlad ja püsivad – turvapaikade puudumise korral leitakse meie võrkude haavatavused kiiresti üles ja kasutatakse teabe varastamiseks kohe ära.

Julgeolek sõltub küberkaitsevõimest

Jätkuvad katsed leida ligipääsu Eesti oluliste asutuste ja kriitilise taristu osade arvutisüsteemidele ning jätkub ka nende süsteemide turvahaavatavuste otsimine. Oleme näinud, et turvahaavatavused, mis ründaja on leidnud, võetakse kohe kasutusele ning rünnatakse kõiki süsteeme, kus need esinevad. Samas on alati olemas oht, et ründaja kasutab neid hoopis tulevikus mõne suurema ründe ettevalmistamisel. Otsesed ründed on ka vaid ohu nähtav osa, n-ö jäämäe tipp, samas on kordi raskem hinnata vaenuliku kübertegevusega kogutud teadmisi meie arvutivõrkude nõrkuste, riikliku kübervõimekuse ja kriitilise taristu toimimise kohta.

Eelmisel aastal Eestis laiemat kõlapinda leidnud kübervahejuhtumid – ettevõtete andmete leke¹⁶ ja 290 000 dokumendifoto vargus¹⁷ – said võimalikuks riiklike süsteemide turvanõrkuste ja aegunud tarkvara tõttu. Need vead oluks kergesti välditavad. Nagu Riigi Infosüsteemide Amet tõdeb, ei reageeri Eesti asutused tõsistele turvaohutudele piisavalt kiiresti¹⁸.

Siit kerkib ka küsimus: kui me ei ole harjunud teadaolevaid turvanõrkusi piisavalt tõsiselt võtma, kas suudame siis tuvastada seni märkamatuks jäänud ohukohti? Piltlikult öeldes ei puuduta see ainult tark- ja riistvaralisi aspekte, vaid ka inimesi. Küberjulgeoleku ohustamine ei käi üksnes võrgu ja arvutite kaudu, vaid vaenulikule luuretegevusele omaselt üritatakse n-ö õige koha peale paigutada inimesi, keda on koostööle värvatud.

IT-valdkonna tööjõuturg on globaalne ja andekaid spetsialiste otsitakse igas riigis, nii ka Eestis. Riiklike IT-arenduste puhul peame arvestama võimalusega, et nendega seotud välisriikide kodanikud võivad seetõttu olla vaenulike eriteenistuste huviorbiidis. Allhangete süsteemist tulenevalt ei pruugi hanget korraldanud asutus isegi teada, et tema võrkudele omab ligipääsu keegi, kes seda omada ei tohiks. Sellise ohu välistamiseks peaks riiklike IT-arenduste hangete korraldajal olema kontroll ka allhangete teostajate üle. Eelmisest aastast on tuua näide, kus riigile vajalikesse IT-arendustöodesse plaaniti kaasata kaudselt Venemaa sõja- ja kosmosetööstusega seotud isikuid. Selliste seostega isikud on väga suure tõenäosusega Venemaa Föderatsiooni eriteenistustele teada ning nende tähelepanu all. Nende töölevõtmise korral oluks naiivne arvata, et nende ligipääsu Eesti võrkudele ei teata ega proovita ära kasutada.

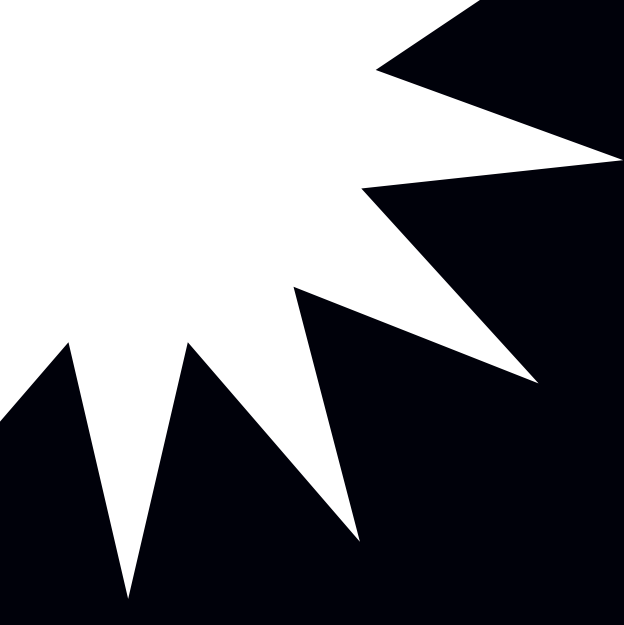
Veel üks aspekt eelmisest aastast on riiklike ning kriitilise taristu asutuste vastu suunatud küberkuritegevuse, eriti lunavararünnete suurenemine kogu maailmas. Rääkida võib isegi riiklike rünnete ja küberkuritegevuse vaheliste piiride hägustumisest. Meile oluliste võrkude ja süsteemide kaitse peab mõlema ohu suhtes pidama, olgu ründajaks vaenulike riikide eriteenistuste üksused või rahalise kasu peal väljas olevad kriminaalid. Julgeolekuasutuse peame alati arvestama võimalusega, et ründajad võivad teha koostööd vaenulike eriteenistustega, võivad ründe käigus varastatud teavet müüa või võidakse teavet või ründe toimumise fakti kasutada mainekahju tekitamiseks meie rahvusvahelises

suhtluses. Seetõttu ei tohiks küberturvalisuse tagamisel ühtegi ohtu alahinnata ega teha kompromisse selle mugavuse või rahastamise osas.

Ukraina sõja kaja küberruumis

Peale šoki, mille tõi Kremli relvastatud kallaletung Euroopa südames asuvale riigile, millel on Eestiga sarnaselt piir Venemaaga ja sügav tunnetus sealt tuleneda võiva ohu suhtes, tõusis üheks küsimuseks ka see, kas ja mis mahu võib Venemaa Föderatsioon kasutada oma kübervõimekust sõjas. Oleme pikki aastaid näinud ja analüüsinud Venemaa sõjaväeluure küberüksuste tegevust nii Eestis, Euroopas kui ka maailmas laiemalt ning sedastanud, et Venemaa näol on tegemist riigiga, kellel on nii suutlikkust kui ka soovi kasutada küberründeid kas otse või toetava elemendina oma sõjalises tegevuses. Nüüd võivad need ohuhinnangud tegelikkuseks saada.

Positiivse poole pealt saame öelda, et nii nagu Venemaa konventsionaalsed sõjajõud olid Ukrainas sõdimiseks suuresti ette valmistamata, näib praegu, et ka küberruumis ei olnud valmis (koordineeritud) rünnakute vajaduseks. Samas on lääneriikides hoia- tatud Venemaa küberrünnete ohu eest, võimalike rünnete sihtmärkidena on nimetatud kriitilist taristut ja riigivõrke. Ka Eesti peab selleks valmis olema. Praegu vajame rohkem kui kunagi varem vastutustundlikku küberkäitumist, oma süsteemides võimalike turvahaavatavuste väljaselgitamist ja eemaldamist ning head koostööd nii riigi sees kui ka riikide vahel selleks, et Eesti oleks kaitstud ka küberruumis.

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

Talibani võimuletulek Afganistanis 2021. aasta sügisel on islamistlike terroriorganisatsioonide silmis võit lääne kultuuri ja riikide üle. Seda kasutatakse uute toetajate ja praeguste võitlejate inspireerimiseks. Loodetakse saavutada uus või vähemalt taastada sama tase, milleni oli jõutud 2014–2018 ülemaailmses terrorismis ja islami kalifaadi loomises.

2021. aastal möödus 20 aastat Al Qaeda organiseeritud rünnakust New Yorgis World Trade Centeri vastu. Ühtlasi jõudis mullu lõpule 20 aasta pikkune terrorismivastane sõda Afganistanis, mis nõudis 3500 liitlasvägede sõduri elu. Hukkus 9 Eesti kaitsevälast ja 92 said haavata.

Selle aja jooksul ei ole muutunud islamistliku terrorismi ehk džihadistliku terrorismi ideoloogia. Islamistlike terroriorganisatsioonide eesmärk on luua islami kalifaat, kus seaduse jõuga valitseb islami kord ehk šariaat.

Daeshil õnnestus luua kalifaat Süürias ja Iraagis. Teistel suurematel terroriorganisatsioonidel ei ole see õnnestunud. 2021. aastal tuli Afganistanis võimule Taliban, kes oli tõrjutud võimult Al Qaeda toetamise tõttu. Talibani poolt varem juhitud Afganistani Islamivabariigi nime taastamise asemel võeti uue nimena kasutusele Afganistani Islamiemiraat. Riigi juhiks on emiir ja riiki juhitakse šariaadi reeglite ehk usust tulenevate reeglite kohaselt.

Islamistliku terrorismi oht Euroopas lähimatel aastatel ei vähene. Suurimad ohuallikad on Daesh ja Al Qaeda koos oma harude ja liitlasorganisatsioonidega. Muud islamistlikud terroriorganisatsioonid keskenduvad regionaalsetele konfliktidele ning ei suuda või ei pea vajalikuks Euroopas terrorirünnakuid korraldada. Kuid islamistliku terrorismi ideoloogia levitamisel, radikaliseerumise õhutamisel, uute võitlejate ja toetajate värbamisel on väiksemad organisatsioonid niisama ohtlikud.

Kuigi Venemaa sõjategevus Ukrainas võib esmapilgul näida islamiäärmuslusse ja -terrorismi otseselt mittepuutuv, on seos siiski olemas.

Hajutamaks Venemaa moslemiusulise elanikkonnas kahtlusi sõjas osalemiseks, kinnitasid seal sed moslemi usuorganisatsioonide juhid 16. märtsil 2022 toimunud konverentsil Ukraina-vastast sõda toetava *fatwa*¹⁹. Selles on muu hulgas kinnitatud sõjas Venemaa poolel langenud moslemite märtristaatust ning sisuliselt antud heakskiit islamiäärmuslaste osalemisele Ukraina-vastases sõjas.

Erinevalt Venemaa islami usujuhtidest on terroriorganisatsioon Daesh kutsunud moslemeid üles Ukrainas mitte sõdima, kuna konflikt Euroopas nõrgestab Euroopa riikide, USA ja Venemaa suutlikkust islamistliku terrorismi vastases võitluses ja on seega islamistide huvides.

الافتتاحية ٣

العدد ٢٢٨
الخميس ٢٠ رجب، ١٤٤٣ هـ

بسم الله الرحمن الرحيم

"حروبٌ صليبية- صليبية"

وبسط سيطرتهم عليها، وهو تدافع خاص يتفرع عن سنة التدافع العام لقوله تعالى: (وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ، وَيَعْبَرُ عَنْ ذَلِكَ أَيْضًا قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَبْغِيَ الظَّالِمِينَ بَقَاً كَانُوا يَكْسِبُونُ)، قال ابن زيد رحمه الله: "أى: تسلط بعض الظلمة على بعض، الأوقات، تصاعد نشاط الدجاجة الصغار ووسائل إعلامهم في تهوين الكفر للناس، كما رأينا من دعوتهم للمسلمين القاطنين في روسيا وأوكرانيا للالتحاق والمشاركة في هذه الحرب قتالا في سبيل الطاغوت! ونود أن نشير هنا إلى لفظة مهمة، وهي أنه مهما تعلقت المشهد وتصاعدت

Terroriorganisatsioonid võitlevad püsimajäämise nimel

Terrorismivastane võitlus eelkõige Daeshi ja Al Qaeda vastu on sundinud neid organisatsioone võitlema oma püsimise nimel ning suunama sõjategevuse fookust Euroopast asukohariiki. Ent need organisatsioonid pole hävimise piiril, vaid on oludega kohanenud ja koos liitlasorganisatsioonidega ohustavad eelkõige Lähis-Ida ja Aafrikas Sahara kõrbest lõunasse jäävaid Saheli piirkonna riike.

Kuigi Euroopas praegu mastaapseid rünnakuid

korraldada ei suudeta, ohutatakse seda tegema siinmail elavaid terrorismi toetajaid. 2021. aastal korraldasidki Euroopas rünnakuid isikud, kellel puudus tuvastatav kontakt terroriorganisatsioonide või nende võrgustikuga. Kuna raha on vähe, logistika raskendatud ja väljaõpet pole, on rünnakud lihtsakoelised (terariista, sõiduki või lõhkeainega) ja olevad selle täideviija suutlikkusest.

Islamistlike liikumiste mitmed olulised juhid on hukkunud ja organisatsioonid on jäänud ilma nende kogemustest ja teadmistest. Propaganda levik tugineb keerukate kampaaniate asemel pigem

Islamimaades levinud usaldusel põhinev traditsiooniline raha edastamise viis, kus raha ülekandmiseks ei pea seda füüsiliselt sihtkohta saatma. *Hawala* haldur võib sularaha asemel vastu võtta ka väärisesemeid, kinnis- või vallasvara, mille väärtus arvestatakse ümber rahasse, mis antakse adressaadile.

Euroopas elavate inimeste isiklikule fanatismile. Siisukamat suhtlust ja radikaliseerimist toimetatakse peamiselt suhtluskeskkondades, nagu Facebook, Twitter, Reddit, Telegram jmt, kus on võimalik suu-rem anonüümsus.

Terrorismi rahastatakse nii seaduslikult teenitud raha kui ka kuritegevusega Euroopas, peamised kuritegevuse liigid on röövimine, vargus, salakaubavedu, narkootikumide müük. Olulist rolli mängivad sularaha konfliktipiirkonda toimetamise lahendused (raha ülekande teenused, sularaha vedu, *hawala*), veebi-põhised ülekandeteenused ja virtuaalväeringud.

Radikaliseerunud kuritarvitavad rändekriise

Islamistliku terrorismiga seotud inimesi elab Euroopas tuhandeid. Need on ideoloogia toetajad ja naasnud välisvõitlejad. Terroriaktide toimepanijatest on väike osa konvertiudid ja 90% ulatuses islami kultuuriruumist pärit isikud. Põgenikena Euroopa Liidu piirile jõudvaid inimesi tuleb terroristlike seoste või äärmusluse tuvastamiseks kontrollida. See nõuab palju tööd, inimesi ja raha, kuid on ülimalt oluline ülesanne Eesti ja kogu Euroopa Liidu turvalisuse ja julgeoleku tagamiseks.

Viimase viie aasta jooksul taotles Euroopa Liidus rahvusvahelist kaitset ligi pool miljonit inimest aastas.²⁰ On inimesi, kes varjavad oma identiteeti, kasutavad võltsitud dokumente ja vigastavad oma sõrmejälgi õige identiteedi varjamiseks. Rändekriise kasutatakse kurjasti ära.

Ebaseadusliku rände kanal, mis loodi 2021. aasta suvel Valgevene algatatud hübriidrännakuga, pani proovile Läti, Leedu ja Poola piirikaitse ja põgenike menetlemise võimekuse, mis on loodud tavaolukorra reguleerimiseks. Siin olid suureks abiks Vahemere rändekanali tõkestamisel saadud kogemused. Kiiresti langetati vajalikud otsused julgeolekuohtude maandamiseks. Samamoodi nagu Vahemere-äärsed riigid tuvastasid ka Läti, Leedu, Poola ja Saksamaa ebaseaduslike sisserändajate hulgas kümneid isikuid, kes olid seotud terrorismiga – kas otse või kaudselt.

Ukrainast põgenes ja sisenes Euroopa Liitu sõja esimese 20 päevaga ligi 100 000 terrorismi seisukohalt riskirikide kodanikku. Võrdluseks, 2021. aastal jõudis Euroopasse Vahemere rändeteekonda kasutades 123 318 inimest. Ka nende inimeste hulgas tuvastati ja peeti kinni terrorismi tõttu tagaotsitavaid ja terrorismiga seotud isikuid.

Olukord Eestis

Terrorismiohu tase Eestis on madal, kuid terrorirünnakuid täielikult välistada pole võimalik. Igal aastal külastab Eestit või rändab siit läbi umbes 40–50 julgeolekuasutustele teadaolevalt terrorismiga seotud isikut. Eelmisel aastal pidasime kinni kolm terrorismiga seotud isikut.

Kinnipeetute hulgas oli kaks Daeshiga seotud Iraagi kodanikku, kes suure tõenäosusega osalesid Iraagis sadade hukkunutega massimõrva toimepanemises. Isikud anti üle nende elukohariigile. Valgevene hübriidrännaku rändekanali võimalusi kasutas Venemaa kodanik, kes Soome tšetšeenide kogukonna abil üritas varjatult Soome jõuda. Mees peeti Tallinnas kinni. Isik oli varem kandnud karistust terrorikuritegude sooritamise eest Venemaal. Ta saadeti Eestist välja.

Süüria-Iraagi konfliktipiirkonnas on varem viibinud või viibib praegugi paarkümmend Eestiga seotud isikut. On vähetõenäoline, et neil õnnestuks sealt lähiajal naasta. Jätkuvalt on ka konfliktipiirkonda reisimisest huvitatuid.

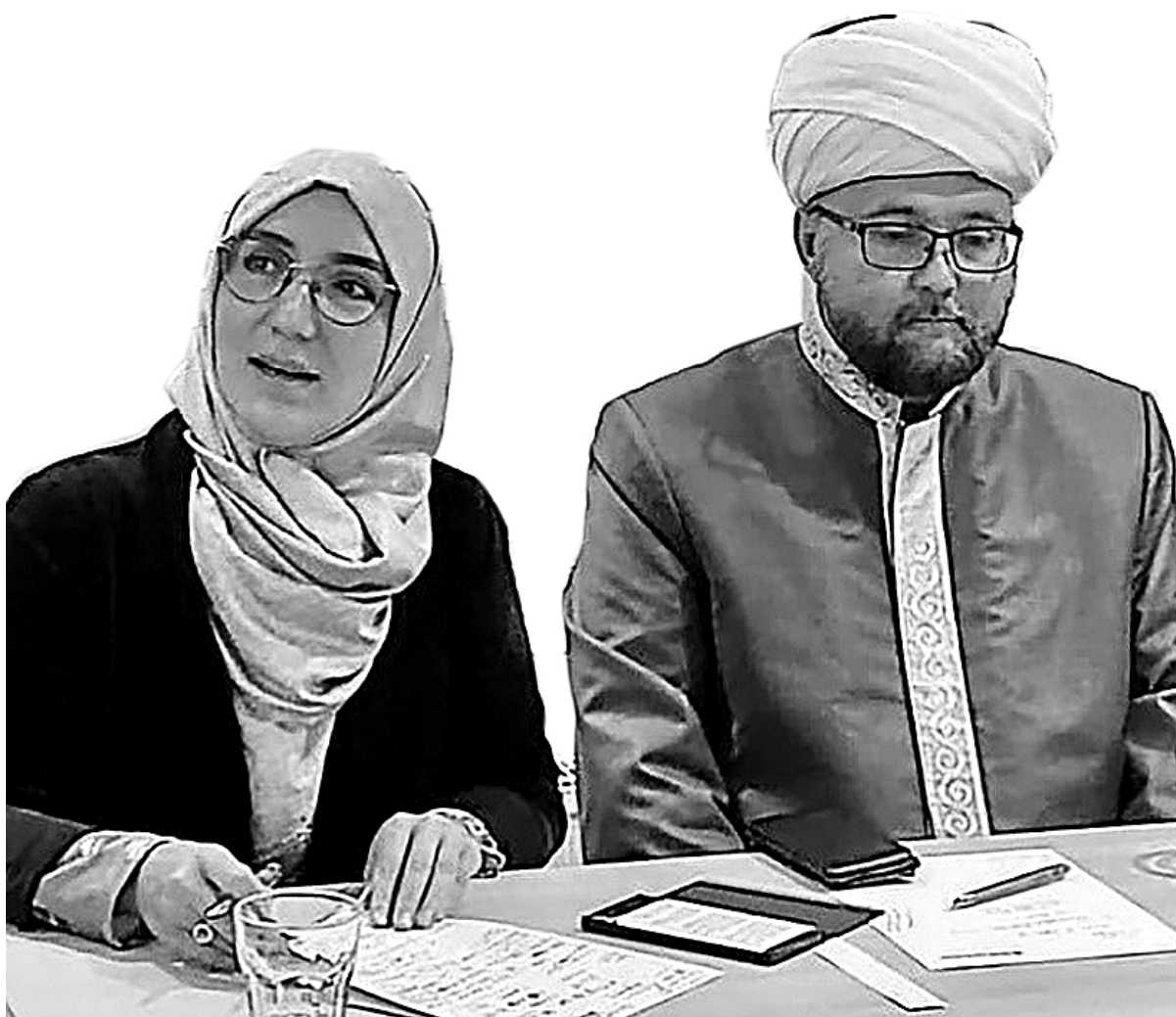
Euroopas ja kolmandates riikides on tuhandeid isikuid, kes on osalenud Süürias ja Iraagis aktiivses lahingutegevuses või toetanud oma tegevusega terroristide eesmärke. Kodumaale naastes on nad kriminaalsüüdistusest pääsenud või karistuse kandnud. Nad ei pruugi kujutada edaspidi vahetut ohtu riigi julgeolekule ja avalikule korrale, kuid nad võivad siiski olla aktiivsed terroristliku või äärmusliku ideoloogia pooldajad ja levitajad või siis manipuleeritavad.

Islami kogukondade politiseerimine ja mõjutustegevus

Euroopas on näiteid moslemikogukondade ühendamise ja institutsionaliseerimisest, et vähendada killustatust ja suurendada mõjuvõimu ühiskonnas. Selles mängivad olulist rolli ka organisatsioonid, mis samal ajal esindavad kolmandate riikide huve. Eesti imaam Ildar Muhhamedšin on seotud Euroopa Moslemi Foorumiga (EMF), mis loodi 2018. aasta oktoobris. EMF-i eesmärk on kogukondade toetamise kõrval ka islami kultuuri ja usu levitamine ning selle rahaline toetus. EMF-i liikmeteks on Venemaa, Valgevene, Balkani riikide ja Euroopa Liidu riikide

tatari ja Kaukaasia päritolu islamikogukondade juhid. EMF-i juhtkonnas on oluline roll Venemaa islamiorganisatsiooni juhtidel, kes kuuluvad Venemaa Moslemite Vaimse Keskvalitsuse ja Venemaa Muf-tide Kogu juhtkonda, olles samal ajal ka Venemaa presidendi usuliitude koostöö nõukogus.

27.08.2021 toimus Tallinnas EMF-i konverents „Balti riikide moslemid – eile, täna, homme“, mis ajastati Eesti taasiseseisvumise 30. aastapäevale. Venemaa meedia teadete kohaselt aga ajastati konverents Tšetšeenia eelmise juhi Ahmat Kadõrovi 70. sünni-aastapäevale. Eesti imaam ja Rootsi moslemikogukonna esindaja andsid kohapeal intervjuud varem ette valmistatud Kadõrovi plakatite taustal.

Välisvõitlejad ja konfliktikolletesse reisijad

Talibani võimuletulekuga Afganistanis algas ulatuslik põgenemine. Eestisse evakueeriti MTÜ Mondo koostööpartnerid peredega ja praeguseks on Eestisse jõudnud kokku 16 inimest. On ka inimesi, kelle jaoks Talibani võimuletulek on hoopiski põhjus sinna reisida. Afganistanis on hetkel majanduskriis ning sinna reisimine on oluliselt keerulisem, kui oli reisi- da Süüriasse või Iraaki aastatel 2013–2018.

Konfliktitsooni ei reisi ainult sõdimisest huvitatud, islamismist vaimustunud ja radikaliseerunud isikud; Euroopast (sealhulgas Eestist) on Süüria-Iraagi konfliktitsooni läinud üle tuhande naise, et abielluda või elada seal koos abikaasaga.

Arvestades riskiriikidest pärit kodanike arvu kasvu Eestis, võivad konfliktitsooni reisimisest huvitatud olla ka Eesti alalised elanikud. Seetõttu on oluline nendes kogukondades sõprade, tuttavate ja perekonna koostöö riigiasutustega, et reisimist tõkesta- da ja isikut ennetusprogrammidesse kaasata.

Eesti fintech-sektor valmistab muret

Eelmises aastaraamatus käsitletud terrorismi rahastamise ohud Eestis valmistavad kaitsepolitseile endiselt muret. Eesti on fintech-sektori virtuaal-

vääringute tegevuslubade mahu poolest Euroopas ainulaadne: 2022. aasta veebruari seisuga on majandustegevuse registri kohaselt 16 ettevõtetel virtuaalvääringu rahakotiteenuse, 18 ettevõtetel virtuaalvääringu raha vastu vahetamise teenuse, 396 ettevõtetel virtuaalvääringu tegevusluba. Rahapesu Andmebüroo (RAB) ja kaitsepolitsei hinnangul ei täida paljud selle sektori ettevõtted rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest tulenevaid nõudeid.

Riskantsemateks võib pidada just selliseid virtuaalvääringu teenuse osutajaid, kellel on küll Eestis väljastatud tegevusluba, kuid reaalne äri käib väljaspool Eestit. Üldjuhul ei tunne nad vajalikul määral Eesti õigust ega lähtu oma tegevuses siinsetest juhendmaterjalidest. Kuigi väidetakse, et plokiahel toimunud tehingud on kõik hõlpsasti jälgitavad, ei ole sellest suurt kasu, kui teenuseosutaja ise ei ilmuta vajalikul määral hoolsust. Probleemi olemus ning sellega kaasnevad riskid joonistuvad välja ka Eesti hiljutises riiklikus riskihinnangus.²¹

Vaid 2% teenuseosutajatest kohaldab seadusest tulenevaid hoolsusmeetmeid vajalikul määral ning on teavitanud terrorismi rahastamise riskiga tehingutest Rahapesu Andmebürood. Samas on järelevalve käigus tuvastatud riskiriikidega, sh konfliktipiirkondadega seotud tehinguid, millest oleks pidanud teatama. Koostöös RAB-iga oleme tuvastanud vähemalt

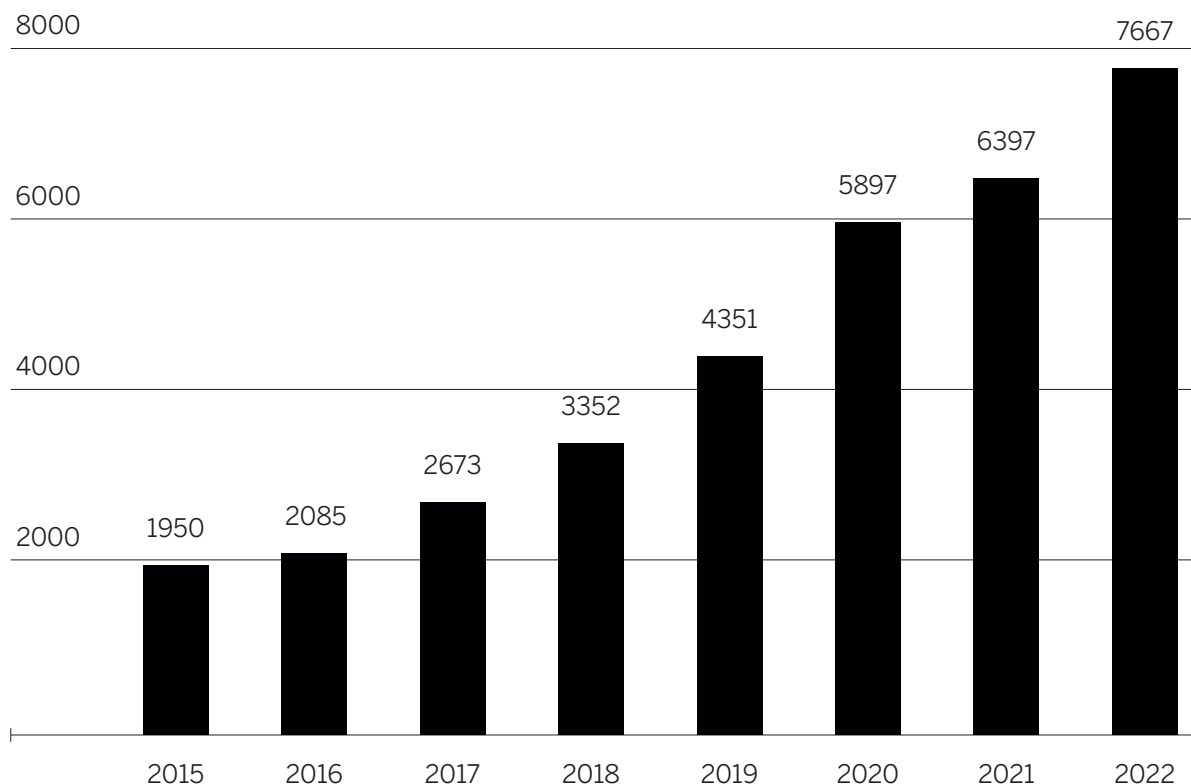
viis islamiäärmuslikku isikut, kes on Eesti turuosaliste kaudu rahalisi tehinguid teinud. Lisaks oleme leidnud viis islamiäärmuslusega seotud isikut, kes on saanud Eesti e-residentsuse. Peame oluliseks tõhustada riigi ning erasektori koostööd ja infovahetust ning suurendada turuosaliste teadlikkust terrorismi rahastamise riskidest. Koostöös RAB-iga oleme uuendanud juhendmaterjali, mis aitab ära tunda terrorismi rahastamise riski ja eristada selliseid tehinguid. Rõhutame veel kord, et turuosalised peaksid virtuaalvääringu tehingute tegijaid tuvastama kehtiva isikut tõendava dokumendi alusel, kontrollima regulaarselt nende kontaktandmeid ning kasutama plokiahela analüüsimise tarkvara.

Riskiriikide kodanike huvi Eesti vastu

Ideoloogiline vastasseis lääne ühiskonnakorraldusega, kinnised kogukonnad, rahvuspõhised kuritegelikud grupid, rändevastasuse ja paremäär-

musluse kasv, sissetändajate radikaliseerumine, terroristlik rünnak – need Kesk- ja Lääne-Euroopa riikides esile kerkinud probleemid ootavad riskiriikidest²² pärit kogukondade suure kasvu korral ka Eestit.

Rände mõjude avaldumine ja võimendumine võtab aega aastaid ja puudutab mitmeid valdkondi. Uus-sissetändajatega täienevate rahvuskogukondade integreerimisega tuleb tegeleda kohe. Rääkides sissetändajatest üksnes kui tööjõust, kipub ununema, et tegemist on inimestega ja nendega tuleb kaasa kõik inimlik – ka riskid, millega riik peab arvestama. Ei maksa arvata, et sissetändajad iseennast odava tööjõuna näevad ning oleksid pikas perspektiivis vaimustatud töödest, millest kohalikud elanikud keelduvad. Valed eeldused ja valed ootused ning üksteise kultuuri väärarusaamine põhjustavad pingeid, millest võivad välja kasvada julgeolekuohud. Riskiriikidest pärit Eesti kodanike arvu suurenemist

Kehtiva elamisloa ja elamisõigusega riskiriikide kodanike arv

ja sellega kaasnevaid julgeolekuohte oleme kajastanud viimases kahes aastaraamatus. Arvestades peamiste rände lähteriikide majanduse ja julgeoleku olukorda, suureneb ränne Euroopasse, sealhulgas Eestisse. 2020. aastal vähendasid COVID-19 piirangud sisserännet, kuid viiruspandeemia leevenedes väheneb ka rändepiirangute mõju.

Eestis on märkimisväärselt kasvanud Aafrika, Lähis-Ida ja Kesk-Aasia riikide kogukonnad, kelle rahumeelsus ja hakkamasaamine Eestis sõltub nende integreerimise võimalustest. Samamoodi on oluline tagada nende laste ehk rände teise ja kolmanda põlvkonna Eesti ühiskonda kaasamine. Praegused integratsiooniprogrammid keskenduvad eelkõige vene ja inglise keele valdajatele, muude keelte oskajate integratsiooniprogrammid on väga väikese mahuga. Paraku tähendab see seda, et näiteks Kesk-Aasia riikidest sisserändajad peavad Eesti ühiskonda integreeruma vene keele ja venekeelse inforuumi kaudu. Arvestades Eestis siiani lahendamata probleeme venekeelse elanikkonna integreerumisel, võib see probleem paisuda.

Kaitsepolitseiamet tuvastab igal aastal seadusliku ja ebaseadusliku rände kasutajate hulgas terrorismiga seotud isikuid. Need isikud kasutavad kõiki võimalusi – viisa, elamisloa ja e-residentsuse menetlust.

Lõhkeainete loovutamata jätmine on karistatav

2021. aastal toimus kolm lõhkeaine ebaseadusliku käitlemisega seotud plahvatust. Viimases neist, 12.12.2021 toimunud plahvatuses Pääsküla terviserajal hukkus üks inimene. Viimase viie aasta jooksul on plahvatustes hukkunud kokku kolm inimest. Kõik kolm surma jäänuks olemata, kui ebaseaduslikust lõhkeainest oleks kaitsepolitseid või päästeametit korrektselt teavitatud. Kuigi viimaste aastate statistika näitab, et lõhkeaine plahvatusi toimub järjest vähem ning nendes hukkunute arv pole võrreldav kümne või kahekümne aasta tagusega, on lõhkeaine ebaseaduslik käitlemine endiselt probleem. Kut-

sume koos Päästeametiga üles inimesi leitud lõhkeainet vabatahtlikult loovutama ning kindlasti ootame ka infot lõhkeaine ebaseadusliku käitlemise kohta.

Sõjaaegse lahingumoono kümnetes ja isegi sadades kilodes ladustamine garaažikooperatiivides, era- ning kortermajades on kaitsepolitsei jaoks läbi aastate korduv muster. Nendessamades ruumides üritatakse leidudest lõhkeainet kätte saada nii kehtsaloikuriga kui ka kuumutamisega. Kõik need tegevused kujutavad ülisuurt ning vahetut ohtu nii tegetsejale endale kui ka kõigile ja kõigele, kes või mis on tema ümber. Kriminaalmenetluste käigus oleme korduvalt pidanud pettuma, sest tihti on see „hobi” teada nii töökaaslastele, naabritele kui ka perekonnale. Ometi pole peetud vajalikuks sellest teatada ei politseile ega Päästeametile.

Viimaste aastate lõhkeainetega seotud juhtumid on näidanud, et detektoristide tegevus jääb sageli silma naabritele või lähedastele, kuid selle ohtlikkust nii isikule endale kui ka kõrvalseisjatele ei hoomata. Rõhutame, et KAPO, PPA või Päästeameti teavitamine isikutest, kes lõhkeaineid, teise maailmasõja aegseid lõhkeseadmeid, relvi või laskemoona koguvad ja käitlevad, võib olla hindamatu väärtusega ja aidata päästa inimesi.

11.10.2021 sai Tartu Maakohtus lahendi juhtum, mis käsitles lõhkeaine, lõhkeseadmete ja tulirelvade ebaseaduslikku käitlemist Tartu- ja Jõgevamaal. 1965. aastal sündinud Kunnarile, kes oli soetanud ja hoidis oma elukohas ca 1,8 kg lõhkeainet, samuti käsigranaati, mitmesuguseid tulirelvi ja tulirelvade olulisi osi, määrati kolme aasta pikkune tingimisi vangistus.

Mõrvakatse omatehtud lõhkeseadmega

Laupäeva hilisõhtul 13.03.2021 plahvatas Tallinnas Laagris bussipeatuses omatehtud lõhkeseade, mis oli paigutatud bussiootepaviljoni pingi alla. Lõhkeseade plahvatas hetkel, kui bussipeatuses viibis kaks naisterahvast. Üks naistest oli rünnaku sihtmärk, nagu nendib 03.09.2021 kohtusse saadetud Põhja Ringkonnaprokuratuuri süüdistusakt.

Kuna seadmes kasutatud lõhkeaine õnneks täies mahus ei detoneerunud, jäi raskeim tagajärg siiski saabumata ning plahvatuse hetkel ootepaviljonis viibinud naised pääsesid sisuliselt vaid ehmatusega. Füüsilise löögi sai ühe naisterahva jalg ning kuum- ja tahmakahjustusi tema üleriided. Plahvatusele reageerisid nii Päästeameti pommigrupp kui ka politsei ja kaitsepolitsei ametnikud, kes kogusid sündmuskohal kokku kõik plahvatusest järele jäänud lõhkeseadme osad.

Uurimise ja ekspertiisiga tehti kindlaks, et omatehtud lõhkeseadme sai mobiilside abil panna plahvatama soovitud ajal ning soovitud distantsilt. Samuti tuvastas uurimine, et lõhkeseadme oli valmistanud elektroonika ja metallitöö teadmistega süüdistatav ise, kasutades selleks enda ebaseaduslikus valduses olnud tööstuslikult valmistatud lõhkeainet.

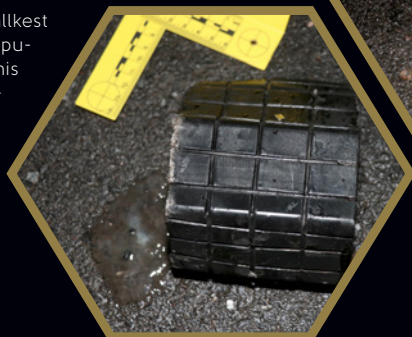
Kui süüdistatav oli veendunud, et tema sihtmärk – üks kahest naisest – asub bussipeatuses, helistas ta lõhkeseadmega ühendatud mobiiltelefonile ja käivitas seadme. Meest ei takistanud ka asjaolu, et peatuses viibis plahvatuse hetkel ka teine naisterahvas, keda mees isegi ei tundnud.

Ekspertiisiakti kohaselt võis kogu lõhkeseadmes olnud lõhkeaine kogus olla kuni 70 grammi, mille plahvatusjõudu võib võrrelda 5–30 grammi tro-tüüli omaga. Uurimine tuvastas lõhkeseadme kor-puse välispinna rihvelduse ja sisemuses kruvid, mis harilikult suurendavad plahvatuses tekkivaid killu-kahjustusi.

Kaitsepolitsei pidas 1966. aastal sündinud AG kinni kaks päeva pärast plahvatust. Mehel oli relvaluba ja mitu seaduslikku tulirelva. Läbiotsimised mehe elukohtades tõid päevavalgele neli ebaseaduslik-ku tulirelva, sealhulgas ühe tsiviilkäibes keelatud automaattulirelva, ning suures koguses keelatud laskemoona.

Isikut süüdistatakse plahvatuse tekitamises, lõhke-aine ja lõhkeseadme ebaseaduslikus käitlemises, mõrvakatses ning tulirelvade ja laskemoona, sealhulgas tsiviilkäibes keelatud tulirelvade ja laske-moona ebaseaduslikus käitlemises.

Rihveldatud metallkest
pidi plahvatuse järel pu-
runema tükideks, mis
mõjuksid pommikil-
dudena.

Lõhkeseadme käivita-
miseks pidi helistama
sellega ühendatud
mobiiltelefonile.

Lõhkeseade oli osalt val-
mistatud lihtsakoelistest
metallesemetest.

Massihävitusrelvade leviku tõkestamine

Vaenulike riikide ambitsioon oma sõjalist suutlikkust kasvatada pole Euroopa Liidu ja teiste demokraatlike riikide sanktsioonidest hoolimata kuhugi kadunud. Kindlasti ei piirdu Vene Föderatsiooni ja teiste sanktsioneeritud riikide – Iraani, Põhja-Korea, Liibüa jt – huvid vaid strateegiliste kaupade nimekirjas toodud kaubaga.

On oht, et Eestit kasutatakse nendes skeemides transiitriigina. Venemaa eelistab soetada keerukat tehnoloogiat eelkõige Lääne-Euroopa ja USA tootjatelt. Ka tsiviilkäibeks loodud seadmed ja tehnoloogia võivad leida rakendust mõne sanktsioneeritud riigi sõjalises kasutuses.

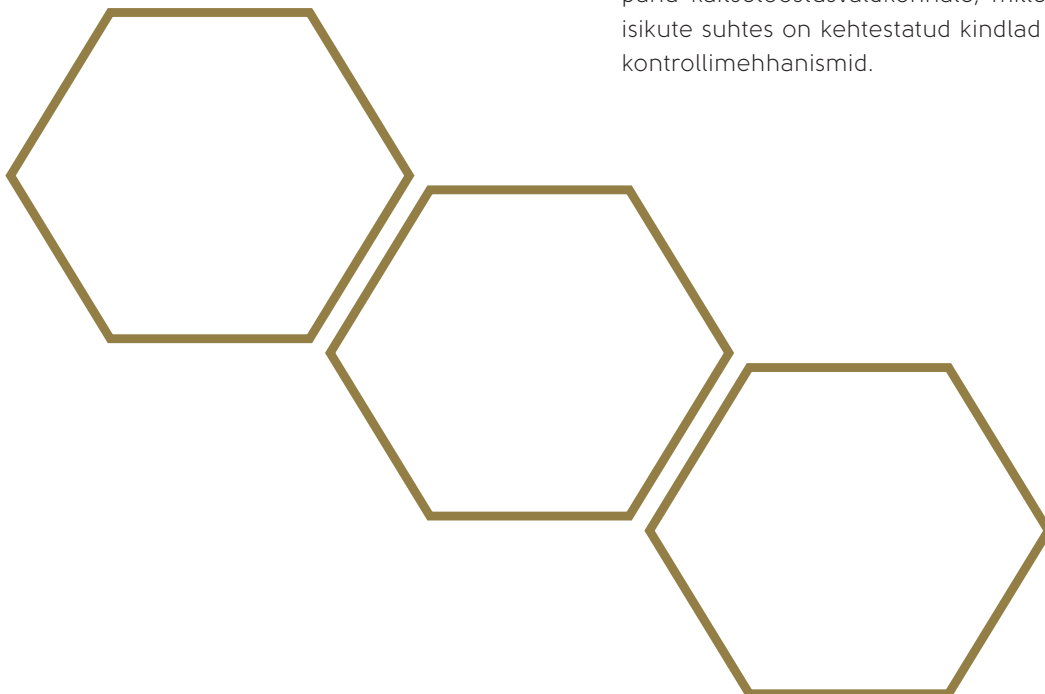
Nii strateegiliste kaupade kui ka tsiviilkäibeks toodetud kaupade puhul esitavad sanktsioneeritud riigid sageli valeandmeid, et varjata nende tegelikku lõppkasutust. Seadmete ja tehnoloogia tellijana esitatakse uurimisasutusi ja ülikoole, tegelikult suunatakse kaup riigi sees ümber sõjalisse kasutusse.

Lepingupartneri tausta tuleb kontrollida

2020. ja 2021. aastal võttis Eesti strateegilise kauba komisjon, mille üks liige on Kaitsepolitsei ameti esindaja, vastu mitu sellist otsust, millega kauba Eestist väljavedamine tõkestati, sest seda oleks olnud võimalik sõjalisel eesmärgil kasutada relvana või selle osana. Eelnevast hoolimata üritati neid kaupu võltsimise abil siiski üle idapiiri vedada ning asjaolude väljaselgitamiseks alustas kaitsepolitsei 2021. aasta teisel poolaastal kriminaalmenetlust. Nimetatud kinnitab ka seda, et vaenulikud riigid on valmis kasutama kõikvõimalikke meetodeid läänest kaupade ja tehnoloogia hankimiseks ning vajaduse korral esitatakse kaupade veol võltsitud dokumente.

Kindlasti teeks Euroopa Liidu ekspordilitsentse väljastavate ametite ja julgeolekuasutuste töö lihtsamaks see, kui sanktsioneeritud riike huvitavat kaupa tootvad ettevõtjad rakendaksid põhimõtet „tunne oma klienti“ ning lepingupartnerite taustasse rohkem süveneksid. Eesti strateegilise kauba komisjon on valmis nõustama ettevõtjaid võimalike lepingupartnerite asjus, et ennetada sanktsioonide rikkumist ja kahtlase taustaga koostööpartnereid. Kui mõni ettevõtte on otsustanud oma kliendi tausta vaadates silma kinni pigistada, siis riik seda teha ei kavatse.

Kaitsepolitseiamet pöörab endiselt suurt tähelepanu kaitsetööstusvaldkonnale, mille ettevõtete ja isikute suhtes on kehtestatud kindlad nõudmised ja kontrollimehhanismid.

MAJANDUSJULGEOLEK

Rahvusvaheline sanktsioon on mittesõjaline vahend suunamaks riike või sanktsioneeritud isikuid järgima rahvusvahelise õiguse norme ja põhimõtteid. Seoses Venemaa sõjalise rünnakuga ja sõja jätkamisega Ukrainas on Venemaale kehtestatud mastaapsed sanktsioonid, mille eesmärgiks on rahu taastamine ja rahvusvahelise julgeoleku kindlustamine. Eestit on alates 2014. aastast enim puudutanud Venemaa Föderatsiooniga seotud isikute sanktsiooninimekirja lisamine ja nende majandustegevuse piiramine ning sellest tulenev võimalik sanktsioonide rikkumine. Seega on Venemaale kehtestatud sanktsioonirežiim meile tuttav ja muutunud harjumuspäraseks.

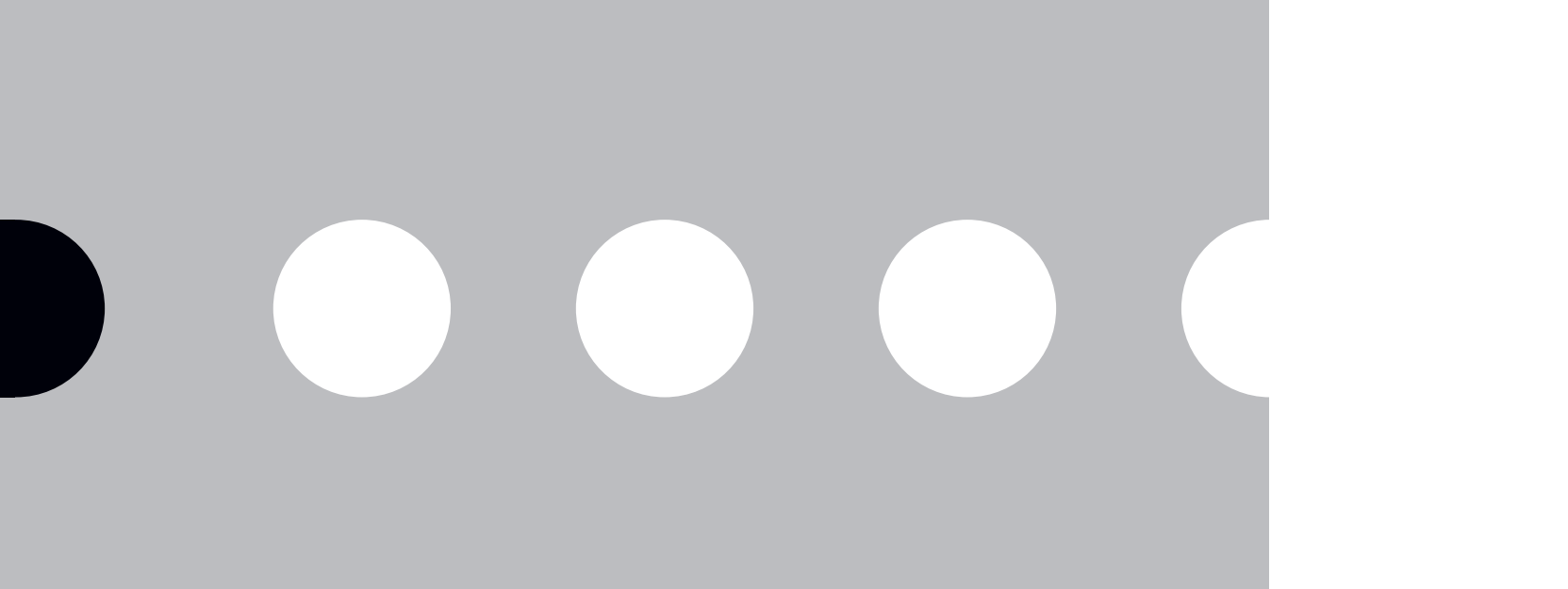
2021. aastast alates rakendatakse Euroopa Liidu sanktsioone ka Valgevenega seotud isikutele. Riigi geograafilist lähedust arvestades mõjutab see ka meie regiooni ja Eestit.

Sanktsioone tuleb järgida, sest need mõjuvad

Sanktsioonipoliitika edu on Eesti julgeolekule oluline. Seda meetet kasutatakse jätkuvalt aina enam nii regionaalselt kui ka globaalselt. Mida

mõjusamaid majandussanktsioone Venemaale kehtestatakse ja mida isoleeritum on Venemaa majandus rahvusvahelisest majandusest, seda väiksem on Venemaa suutlikkus külvata tege-likku sõjaohu ning viia ellu agressiooni ja sõja-tegevust. Mida vähem on Eestil majanduslikke seoseid Venemaaga, seda tugevam on Eesti jul-geolek. Oluline on mõista täienevate sanktsioo-nirežiimide mõju meie julgeolekule ja edasisele majandusarengule. Samuti on oluline riigi pidev koordineeritud töö teadlikkuse suurendamisel ja koostöö erasektoriga.

Rahvusvahelised sanktsioonid mõjuvad riikidele ja isikutele, kelle suhtes neid rakendatakse. Sellele viitab meie kogemus rahvusvahelise sanktsiooni rikkumise kuritegude tõkestamisel ja uurimisel, samuti koostöö riigisiseste ja välispartneritega. Sanktsiooni mõju on suurim vahetult pärast selle rakendamist, sest ta halvab harjumuspärase ma-jandustegevuse ning äritegevuse kanalid. Vene-maale kehtestatud sanktsioonide mõju on pikaaja-line ja progresseeruv. Samas tuleb arvestada, et massiline sanktsioonide rakendamine toob kaasa mitmekordse surve nendest möödahiilimiseks, seega hakkab Venemaa Föderatsioon aktiivselt selleks võimalusi otsima.

Meie hinnangul on Venemaal keeruline sanktsioonidest kõrvale hiilida, sest isikud ja ettevõtted ei soovi riskida sellega, et neid seostatakse agressoriga. Mitmed rahvusvaheliselt tegutsevad majandusüksused on lõpetanud majandustegevuse Venemaal või piiranud iseseisvalt majandusseoseid Venemaaga ning see on sanktsioonide mõjususe lisafaktor.

Sanktsioone rakendavad või nende täitmise järelvalvet teostavad asutused on valmis tõkestama sanktsioonidest möödahiilimise katseid. Siinkohal tuleb arvestada, et uute äritegevust võimaldavate kanalite rajamine on aja- ja ressursimahukas ning kätkeb endas pidevat tarneahela lõhkumise riski, kui rikkumine avastatakse.

Tunne oma äripartnerit

Sanktsioonide mõju on kaksipidine. Nende kehtestamisel tehakse valik ühelt poolt ärihuvidest ja teisalt inimõiguste või demokraatlike väärtuste vahel. Kui ajada äri vaenuliku võõrriigi kaasajooksikute või riigiettevõtetega, ei pruugi tavapärane äritegevus ühel hetkel enam võimalik olla. Sanktsioonide kehtestamine kui mõjutusvahend on nii regionaalselt kui ka globaalselt aina rohkem ka-

sutust leidnud. Ka Eesti ettevõtjad peaksid targu läbi mõtlema, kellega nad äri ajavad.

Meeldetuletuseks, et Euroopa Liidu sanktsiooni-kaardil²³ on ajakohane teave kõigi Euroopa Liidus kehtivate piiravate meetmete kohta.

2021. aastast on olemas näide ühest Eesti ettevõttest, kes rajas oma ärimudeli toormele, mida imporditi sanktsioonide all olevast riigist. Tänu odavale toormele sai ettevõtte osaleda hangetel ja sõlmida lepinguid, millega konkurendid sammu pidada ei jõudnud. Kuid ühel hetkel muutus sanktsioneeritud riigist toorme sissevedu võimatuks ning lepingutega võetud kohustusi ei suudetud enam täita. Sanktsioonidele läbi sõrmede vaatamine ei ole stabiilne äristrateegia.

Ettevõtjad sõltuvad välispartneritest ja teatud ärimudelitel puhul sanktsioneeritud piirkondade partneritest. Seal, kus poliitika kujundab, suunab ja kontrollib majandust, kaob majanduslik loogika. Ettevõtjad peavad mõistma, et äri ajamine sanktsioneeritud riikidega vähendab Eesti ja tema liitlaste julgeolekut ning selline ärisuund kahjustab ettevõtjat.

Vaenulik huvi ärisaladuse vastu kasvab

Rahvusvaheline sanktsioonipoliitika avaldab reaalsel mõju meie ettevõtluskeskkonnale ja Eesti ettevõtjatele vahetult. Majanduse arengut pingestab lisaks koroonaviiruse pandeemiale Venemaa Föderatsiooni agressioon Ukrainas, mis on seadnud surve alla või katkestanud nii tarneahelad kui ka tavapärased sihtturud ning muutnud inimeste tarbimisharjumusi. Need põhjused on toonud Euroopa Liidus esile vajaduse mõista, kes on majanduse stabiilsuse ja arengu jaoks olulistes valdkondades tegutsevate ettevõtete taga ja mis eesmärgil otsib investeerimisvõimalusi väliskapital. Põhjendatult jälgitakse märksa tähelepanelikumalt välisinvesteeringuid ja seda eriti strateegilist tähtsust omavates sektorites.

2021. aasta jooksul on kaitsepolitsei ka Eestis täheldanud võõrriikide kasvavat huvi tehnoloogilise oskusteabe vastu eelkõige strateegilistes ja kasvava nõudlusega kaupade tootmise sektoris. Huvipakuvale infole juurdepääsuks kasutatakse nii tehnilisi vahendeid kui ka töötajaid. Kaitsepolitsei jaoks on tähtis, et Eestis tegutsevad ettevõtted ja nende oskusteave oleks kaitstud nii võimaliku infovarguse kui ka füüsilise ja poliitilise mõjutustegevuse eest.

Eestis on tööstusettevõtteid ja teadusasutusi, kus tehakse maailmatasemel arendustööd uute tehnoloogiate või strateegiliselt olulise toormega. Ootamatult ukse taha ilmunud Euroopa või kolmandate riikide ajakirjanike puhul, kes millegipärast just selle ettevõtte või asutuse töö vastu huvi tunnevad, tasub enne uurida nende tausta ja senist (ajakirjanduslikku) tegevust. Sama kehtib olukorras, kus ettevõtte töötajad hakkavad saama telefonikõnesid uuringufirmadelt või mõttekodadelt, kes pakuvad raha nt ettevõtte tegevust käsitleva lühikese intervjuu eest.

Kahtlastest kontaktidest tasub teatada

2021. aastal on mõlema näite kohta olemas konkreetsed juhtumid. Nende taga võib näha vaenulike riikide eriteenistuste huvi. Arvestades Venemaa Föderatsiooni suhtes rakendatud sanktsioonide ulatust, suureneb tegevus oskusteabe hankimiseks tunduvalt.

Kutsume siinkohal ettevõtteid sellistest juhtumitest kaitsepolitseile teatama. Samuti tasub oma töötajatele selgitada, mis on selle ettevõtte jaoks ärisaladus ja kuidas seda kaitsta.

Oluline on hoida ära Venemaa Föderatsiooni ja Hiina Rahvavabariigi mõju kriitilisele taristule. Tähtis on mõista potentsiaalsete välisinvesteeringute tausta, olla teadlik võimalikest riiklikult suunatud huvidest ning vältida suure riskiga investeeringute negatiivset mõju majandusele ja julgeolekule. Eestil nagu teistel Euroopa Liidu riikidel ja meie välispartneritel on vaja toimivat mehhanismi, mis aitab välja sõeluda ja tõkestada vaenulikud välisinvesteeringud, parandades selliselt tingimusi ausaks ja majanduslikest eesmärkidest lähtuvaks konkurentsiks.

Eesti ettevõtjaid võidakse rakendada ka poliitilise mõjutusvankri ette, pannes neid lobitegevuse kaudu survestama valitsust või avalikkust nt Venemaa Föderatsiooni huvides. Sellisest partnerlusest hoidumine on niisamuti mõistlik.

Varustuskindluseta pole energiajulgeolekut

Sõltumatus agressiivsete riikide eksporditud energiakandjatest on oluline osa majandusjulgeoleku ja sõltumatuse säilitamisel. Kuidas leida tasakaal taastuenergiale ülemineku ja kolmandate riikide energiakandjatest sõltumise vahel – veel veebruarikuus näis see olevat järgmise 5–15 aasta üks olulisemaid majandusjulgeoleku küsimusi nii Eestile kui ka Euroopa Liidule tervikuna. Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas tuleb sellele küsimusele vastused leida ligi kümme korda kiiremini.

Viimasel aastal aset leidnud energiahindade tõusu tõttu on igati põhjendatud avalikkuse mure elektrienergia kättesaadavuse ja varustuskindluse pärast. Elektri kui elutähtsa teenusega varustus on kaitsepolitsei hinnangul oluline osa majandusjulgeolekust. See tähendab, et elektrivarustuskindluse tagamisel tuleb arvestada selle mõju meie riigi julgeolekule.

Kaitsepolitsei hinnangul on oluline energeetika tulevikust rääkides aduda, et energia-alast sõltumatust pole olemas. Küsimus on vaid selles, milliseid sõltuvusi meie riik ja ühiskond välja kannatavad ning ega nendes sõltuvustes ei peitu ohtu riigi ja põhiseadusliku korra püsimisele.

Aeg töötab meie kahjuks

Energiajulgeoleku tagamine eeldab pikaajalise strateegia olemasolu ning selle sammsammulist elluviimist. Selles valdkonnas ühtaegu nii kiireid kui ka turvalisi lahendusi paraku ei ole. Iga järgmise sammu eel tuleb põhjalikult kaaluda, milline on selle sammu mõju riigile ja ühiskonnale ning kui palju aega võtab selle otsuse elluviimine.

Oluline on rõhutada, et Kaitsepolitsei amet ei pea üht energiakandjat või -tehnoloogiat teisest paremaks. Meil puuduvad selle hindamiseks pädevus ja teadmised. Mida kauem püsib meie energiavaldkonna tulevik segane, seda suurem ahvatlus on vaenulikel riikidel meie nõrkusi meie vastu ära kasutada. Ja seda võime kinnitada, et selles mängus on meie vastasvõistkonnad valmis.

Tagades energiajulgeolekut kui osa majandusjulgeolekust, peame arvestama vastanduvate huvidega. Taastuenergia tehnoloogia valdkonnas on nii Venemaa Föderatsioonil kui ka Hiina Rahvavabariigil selge huvi mõjutada meie regioonis elluviidavaid projekte. Kui vaenulikud huvid peaksid tootmise ja taristuga seotud arengutes realiseeruma, kujutab see tõsist ohtu meie majandusjulgeolekule ja võimaldaks mõjutada Eesti energiaturgu.

Ärisaladus on ettevõtja konkurentsieelis. Ärisaladuseks on eelkõige kaubanduslikku või tehnilist laadi teave, mis ei ole avalikult kättesaadav ja mida ettevõtja hoiab salajas, sest selle teabe teistele isikutele õigustamata teatavaks saamine kahjustab ettevõtja ärihuve. Ärisaladuse tunnused (ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse § 5 lg 2):

- 1) ei ole kogumis või üksikosade täpses paigutuses ja kokkupanus üldteada või kergesti kättesaadav (valdkonna inimeste jaoks);
- 2) sellel teabel on kaubanduslik väärtus salajasuse tõttu;
- 3) seda teavet seaduslikult valdav isik on asjaoludest lähtuvalt võtnud vajalikke meetmeid, et hoida seda salajas.

KORRUPTSIOONIVASTANE VÕITLUS

Eestis tõlgendatakse võitlust organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooniga osana riiklikust julgeolekust. Korruptsioon pole pelgalt üks võimalikest kuriteoliikidest, vaid poliitikute ja ametkonna äraostetavus ohustab riigi sõltumatust ja iseseisvust. Eesti suhtes vaenulike riikide olulisim ekspordiarikkel on korruptsioon kui moraalne laostumus, et õõnestada Eesti elanike ja meie liitlaste usaldust riigivõimu vastu.

Peame meeles pidama seda, et mida kõrgem on korruptsiooni tase riigis, seda nõrgem on riigi vastupanuvõime, elanike kaitsetahe ja usk oma riigi toimimisse. Praegu muudab rahvusvahelise julgeolekukeskkonna väga ebastabiilseks Venemaa ja Valgevene võimude tegevus. Kremli ja tema satelliidi Minski tööriistakasti kuuluvad hübriidrünnakud ja muud rahvusvahelist õigust rikkuvad tegevused.

Kaitsepolitsei ülesanne on riigi julgeolekut ohustava korruptsiooni tõkestamine, selleks vajaliku teabe kogumine ja töötlemine ning kõrgemate ametnike ja julgeolekut ohustavate korruptsioonikuritegude uurimine. Mida kergemini võib Eestis toime panna korruptsioonikuritegusid, seda tõenäolisemalt püüavad Vene eriteenistused seda Kremli huvides ära kasutada.

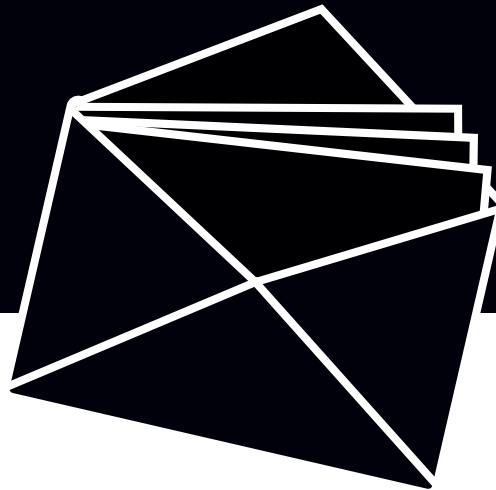
Eesti kuulub nende riikide hulka, kus korruptsiooni tase on madal. Althõlmatehingute, telefoniõiguse ja pistise küsimisega kokkupuutumine on erinevalt

30 aasta tagusest ajast saanud täna erandlikuks. Edusammudest hoolimata peame olema valvsad, et korruptsioon ei tõstaks pead ning korruptsiooni vaikne pealetung ei viiks riiki allakäigutrepile. Korruptsioon on mitmetahuline ning korruptsiooniga võitlemine toimub mitmel rindel.

Lobimise avalikustamine kaitseb ametnikke

Oleme eelnevates aastaraamatutes korduvalt juhtinud tähelepanu lobimise reguleerimise küsimusele, sest see on väga oluline korruptsiooni ennetamisel. Reguleerimine võib olla kas moraalne – eneseregulatiivsed käitumissoovitused – või juriidiline – seadusesse kirjutatud keelud ja käsud. Vabariigi Valitsus kiitis 18.03.2021 heaks lobistidega suhtlemise hea tava ametiisikutele. See on samm õiges suunas.

Edaspidi tuleb tippametnikel võimalikult kiiresti, läbipaistvalt ja arusaadavalt teha avalikuks kohtumised lobitegijatega. Riigiametnike jaoks pole see mitte tüütu kohustus, vaid võimalus selgelt tõendada oma erapooletust ja vältida tulevikus pahatahtlikke süüdistusi telgitaguste või althõlma kokkulepete kohta. Lobikohtumiste avalikustamine vähendab ühtlasi nende isikute indu, kes püüavad kontakti riigiametnikuga omakasu nimel ära kasutada.

Riigi ja kohaliku omavalitsuse asutused ning avalik-õiguslikud juriidilised isikud – avalikku ülesannet täitvad asutused – vastutavad oma töötajate korruptsiooniteadlikkuse eest ja peavad kontrollima, kas kohustustest, nagu näiteks toimingupiirangutest, peetakse kinni.

Eelmised aastad on näidanud, et ka ministri poliitiliste nõunike huvid ja nende ametikohustuste täitmist mõjutavad tegurid peavad olema kontrollitavad. Korruptsiooniriski vähendamiseks kiitis Vabariigi Valitsus 28.01.2021 heaks eelnõu, millega kehtestati ministrite poliitilistele nõunikele huvide deklareerimise kohustus.

Ka viimasest aastast on meil kahjuks näiteid, kus asutusesisene kohustustest kinnipidamise tagamine oleks võinud ära hoida ametialaste süütegude toimepanemise ja nende lahendamise süüteomeetluses.

Toimingupiirangutest ja huvide konflikti ennetusest

Kui mõne ametniku lauale satuvad teemad, kus asjasse puutuvad tema kui eraisiku tutvused, perekonnasidemed, rahalised huvid või muud seosed, peab ametiisik avaliku ülesande täitmisest loobuma. Seda ka juhul, kui ametiisik selles olukorras otsuseid või toiminguid tehes tegelikult erahuvidest ei lähtu.

Reeglid ei nõua ametiisikult erahuvidest loobumist ega eraklikku eluviisi, nagu eksitavalt on väitnud mõni tippjurist. Toimingupiirangute eesmärk on kaitsta avaliku ülesande ausat ja erapooletut täitmist. Korruptsioonivastane seadus²⁴ kirjeldab erahuvisid, mis võivad ametiisiku ausaid ja erapooletuid otsuseid või toiminguid ohustada. Erahuvide esinemise korral peab ametiisik otsustest ja toimingutest hoiduma.

Huvide deklareerimise kohustus on seadusega pandud vaid piiratud hulgal ametikohtadel teenivatele ametiisikutele. Sellegipoolest väärivad huvide deklareerimise võimalus korruptsiooniohtu vähendava meetmena riigiasutuste siseregulatsioonides laialdasemat kasutamist. Erahuvide deklareerimine on mitmel tasandil ennetav meede.

Esiteks paneb see ametiisikuid endale teadvustama kaalukaid erahuvisid, millega kokku puutudes tuleb otsustest ja toimingutest hoiduda. Teisalt annab see võimaluse ametiasutuse töö korraldada nii, et deklareeritud erahuvidega konflikti minevaid otsuseid või toiminguid ametiisik teha ei saagi. Mida laiem kaalutusõigus ja otsustuspädevus ametiisikule on antud, seda suuremana näeme huvide deklareerimise mõju ausale ja erapooletule avalike ülesannete täitmisele.

Korruptsioon on peidetud kuritegevuse liik

Igal isikul on võimalus teavitada õiguskaitseorganeid korruptsioonijuhtumist ning tagame teavitamise fakti konfidentsiaalsuse. See ei tähenda seda, et teavitaja ei saa rohkem midagi ette võtta. Korruptsiooni avalikustamiseks on võimalik esitada teabenõudeid, märgukirju ja selgitustaotlusi või pöörduda ajakirjanduse poole. Eestis teeb uuriv ajakirjandus demokraatlike väärtuste kaitsel asendamatu tööd. See muudab ametiisikute otsuste ja toimingute tegemise läbipaistvamaks ja erapooletumaks ning kohustab võimukandjaid rohkem selgitama otsuse tegemise viisi ja sisu tagamaid.

Korruptsioon on peitkuritegevus, kus ametiisik ja eraisik sõlmivad ebaõiguskokkuleppe ja tehingu, millest nad on üldjuhul ainuüksi ise teadlikud. Korruptsioonivihjed aitavad juhtida tähelepanu ebakõladele ametlikes otsustes ning süstemaatilise ja sihipärase töö tulemusena on võimalik sellised kokkulepped ka tõendada. Korruptiivsed kokkulepped tehakse usalduse pinnalt, nendest ei jäeta kirjalikke jälgi ja neid vestlusi üldjuhul ei salvestata. Seetõttu kuuluvad korruptsioonikuriteod nende kuritegude loetellu, mille tõendamiseks on lubatud kasutada jälitustoiminguid.

Jälitustoiming riivab inimese põhiõigusi ning peab olema väga põhjendatud ja proportsionaalne. Põhiõiguste riive intensiivsust arvestades on asjakohane ka kohtusaalides ning avalikus informumis toimuv diskussioon jälitustegevuse ulatusest ja seda reguleerivate normide asja- ja ajakohasusest. Küll aga raskendab uurimisasutustel peitkuritegude kahtlustes, sh ebaõiguskokkuleppe olemasolu või puudumise faktis, tõe väljaselgitamist suundumus, mis kohtupraktikas juurdub: süüdistuse tõendatuse lugemine eeldab üha enam otseseid tõendeid, kuid selliste autentsete tõendite kogumise võimalusi püütakse tõmmata üha enam koomale.

Korruptsiooni toimepanijad kasutavad aina enam krüpteeritud teabevahetust ning korruptiivse tulu peitmiseks virtuaalseid vahendeid, mis ei allu finantsjärelevalvele. Ent digitaalsetes keskkondades jäävad alati jäljed maha ning neid on võimalik üles

leida. Järjest tähtsamaks muutub kriminaaltulu tuvastamisel rahvusvaheline koostöö, kuna tihti peidetakse vara välismaale või üritatakse jälgi peita raha välisriikide kaudu liigutades.

Avalikkuse huvi saada korruptsiooniskandaalides kiiresti selgeid vastuseid on mõistetav, kuid tuleb arvestada, et kriminaalmenetluses tõendite kogumisele on väga kindlad seadusest ja kohtupraktikast tulenevad reeglid, mille täitmine nõuab paraku aega. Menetlustähtaegade lühendamine sellele kaasa ei aita. Mida pikemaajaline ja laiaulatuslikum on olnud kurjategijate tegevus, seda kauem võtab aega tõendite kogumine.

Faktiliste asjaolude ja detailse pildi kokkupanek võib võtta kuid. Nii Eestis kui ka teistes riikides on kuriteo avalikuks tuleku järel üldjuhul kõige ajakulukam esimese astme kohtuotsuseni jõudmine. Seejuures on kohtumenetluse aeg paljudel juhtudel pikem, kui oli kohtueelne uurimine. Uurimisasutuste huvides ei ole kriminaalmenetluse venimine, vaid võimalikult kiire seadusliku lahenduse saavutamine. Kaitsepolitseiamet teeb endast parima, et avalikkuse eest peidetud korruptsioon päevavalgele tuua ning saavutada sellistes kriminaalmenetlustes kiired kohtulahendid. Selleks kasutame parimat rahvusvahelist kogemust ja moodsaid tehnilisi lahendusi, tagades samas, et menetluste kiirus ei tuleks uurimise igakülsuse ega isikute õiguste arvelt.

Porto Francoga seotud korruptsioonijuhtum

12.01.2021 pidasid Kaitsepolitseiameti töötajad Porto Franco kinnisvaraarendusega seotud võimalikes korruptsioonikuritegudes kahtlustatavatena teiste seas kinni ettevõtja Hillar Tederi ja rahandusministri nõuniku Kersti Krachti ning kahtlustus esitati Eesti Keskerakonna peasekretäreile Mihhail Korbile. Kriminaalasi jõuab kohtusse õige pea ning usume ja loodame, et kõik menetlusosalised annavad endast parima ka kiireks kohtumenetluseks.

Laskumata kahtlustuste üksikasjadesse, toome üldistavalt välja korruptsioonile viitavad tegurid, mida märkasime Porto Franco juhtumist ja mida jälgime tähelepanelikult ka edaspidi.

- Ajaline surve. Koroonaviiruse pandeemiast tingitud kriisiolukorras tuli majanduse efektiivseks toetamiseks kiirendatud korras välja töötada uued abimeetmed ja lihtsustatud korras toetused. Kuid kiirendatud korras otsuste langetamine loob pinnase eksimusteks ja pahatahtlikuks ärakasutamiseks.
- Poliitiline surve. Nii koalitsioonierakondade struktuuris kui ka ministrite poliitilistel nõunikel on ulatuslik ligipääs ametnikele nii riigiasutuste kui ka omavalitsuste tasandil. See võimaldab erakondlikke või isiklikke huve silmas pidades ametiisikutele survet avaldada ja nende otsuseid mõjutada.
- Üksikküsimus kõrgel poliitilisel tasandil. Kui ministeeriumi või omavalitsuse poliitilises tipus tegeletakse mõne kinnisvaraarenduse, ettevõtte või ettevõtja üksikküsimusega, on see selge märk korruptsiooniohust. Poliitikakujundamine tähendab üldiste ühiskonna- või majandusprobleemide lahendamist, mitte üksiku ettevõtja – eriti veel erakonna püsiannetaja – huvide eest võitlemist.
- Poliitiliste nõunike huvide deklareerimine. Ministrite poliitilistel nõunikel on ulatuslik ligipääs ametnikkonnale ja see avab võimalused ametkondlike otsuste mõjutamiseks. Kui poliitilised nõunikud on oma huvid avalikult deklareerinud, annab see võimaluse (nagu varem arutletud, ka huvide deklareerijale endale) poliitilist tegevust paremini hinnata.

Endise politseiametniku Dmitri Poljakovi altkäemaksu võtmine

10. novembril 2020 peeti kinni PPA sisekontrollibüroo taustakontrolliametnik Dmitri Poljakov, keda kahtlustati suures ulatuses altkäemaksu võtmises. Poljakovil oli oma teenistusülesannete täitmiseks ametikohajärgne piiratud tasemega riigisaladuse juurdepääsuluba ning tavapärase politseiametnikuga võrreldes ulatuslikum ligipääs PPA infosüsteemidele ja andmebaasidele.

Samal ajal peeti kinni ka Eriali Hoiu-Laenuühistu tegelik juht ja omanik Ilya Dyagelev, keda kahtlustati altkäemaksu andmises suures ulatuses, investeerimiskelmuses ja omastamises. Poljakov võttis Dyagelevilt altkäemaksu oma maja ehitamiseks Saku vallas. Kokkuleppe järgi pidi Dyagelev korraldama maja ehitusprojekti koostamise, ehitusloa taotlemise, palkama maja ehitamiseks vajalikud spetsialistid. Ta pakkus Poljakovile vajalike materjalide soetamist ning maja projekti ja sisustuslahendust turuhinnast soodsamatel tingimustel.

Vastuteenena kasutas Poljakov oma ametiseisundit politseiametnikuna: ta edastas Dyagelevile polit-

sei siseinfot ning kasutas oma ametialaseid koostöökontakte, mis aitasid Dyagelevil suunata tema ja tema kontrolli all olevate äriühingute kohta tehtavaid otsuseid Finantsinspeksioonis, politseis ja muudes ametiasutustes ning kahjustada äride konkurente. Poljakov võttis vastu vara vähemalt 61 000 euro ulatuses.

„Võin su peale loota, kui mulle järgi tullakse?“

Poljakov ja Dyagelev varjasid omavahelist suhet. Hüvede edasiandmist vahendasid kolmandad isikud, nad kasutasid rahvusvahelisi e-makseteenuseid, väliselt võõra identiteediga e-postkaste ning teabe edastamisel välditi sidevahendeid. Ärimees nimetas Poljakovi *oma inimeseks sisekontrollis – meie kutiks, meie tuttavaks, meie omaks, kellel suhted kõikides politsei majades ja enda omaks*. Omavaheline sõnakasutus viitas usaldusele. Näiteks ütles Poljakov: *ma võin sinu peale loota, kui midagi on /---/ materjalide suhtes*; ning Dyagelev vastu: *aga mina sinu peale? Juhul, kui mulle järgi tullakse*.

Poljakov jättis ärimehele endast võimeka mulje, nagu suudaks ta muudest politsei partnerasutustest infot koguda ja nende otsustusprotsesse mõjutada. Uurimine kinnitas, et Poljakov kogus ja töötles Dyagelevi ja HLÜ Erial huvides ametialast teavet, kuid kokkuvõttes ei õnnestunud Poljakovil oma ametialast positsiooni ära kasutada. Eesti riiklik finantsjärelevalve seisab tugeval alusel ning kurjategijail ei ole oma soovist või tegevusest olenemata võimalik litsentse lihtsamini kätte saada. HLÜ Erial litsentsi ei saanud.

Harju Maakohus mõistis 4. augustil 2021 Dmitri Poljakovile karistuseks 2 aastat ja 6 kuud vangistust 4-aastase katseajaga. Kohtuotsuse alusel konfiskeeriti 61 030,97 eurot, mis Dmitri Poljakov oli prokuratuuri deposiitkontole kandnud. Dmitri Poljakovile kuuluvale kinnistule Saku vallas oli eeluurimisel seatud kohtulik hüpoteek summas 42 827,89 eurot ning pärast kohtuotsuse jõustumist hüpoteek kustutati. Dyagelevi investeerimiskelmust ja omastamist uuris Keskkriminaalpolitsei. Altkäemaksu andja Dyagelevi kohtumenetlus jätkub.

Jõhvi Vallavolikogu endise esimehe Niina Neglasoni toimingupiirangu rikkumine

2017. aasta lõpus alustas Kaitsepolitsei amet kriminaalmenetlust altkäemaksu andmise ja võtmise ning suures ulatuses toimingupiirangu rikkumise kohta. Viru Ringkonnaprokuratuur andis kohtu alla kolm süüdistatavat: Jõhvi Vallavolikogu endise esimehe Niina Neglasoni, temaga tööalastes ning eraeluliselt sõbralikes suhetes oleva Tiit Sepa ning viimasele kuuluva juriidilise isiku OÜ Corrigo, millega Niina Neglason oli ka sellel ajal lepingulises töösuhtes.

Tartu Ringkonnakohtus tühistas 14.09.2021 Viru Maakohu varasema otsuse ning mõistis Niina Neglasoni süüdi teadvalt toimingupiirangu rikkumises suures ulatuses. Neglasonile mõisteti rahaline karistus 100 päevamäära, mis karistuse mõistmise ajal oli 14 340 eurot. Samuti mõisteti Neglasonilt välja sundraha 876 eurot ning jäeti tema kanda kaitsjakulud kogusummas 4948,80 eurot. Riigikohus kaitsjate vaidlustust menetlusse ei võtnud ja Tartu Ringkonnakohtu otsus jäi kehtima.

Niina Neglasoni kohtus tõestatud süü seisnes volikogu juhina endaga seotud ettevõttele soodsate tingimuste eest võitlemises. OÜ Corrigo ja Jõhvi Vallavolikogu leppisid kokku, et ettevõtte saab linnas Kaare tänav 3 asuvad ruumid kümneks aastaks üürile hinnaga 1 €/m². Ruumide üldpinda arvestades tegi see kümne aasta rendisummaks 48 444 eurot. Kõik kohtuastmed kinnitasid, et Niina Neglason on rikkunud korruptsioonivastases seaduses sätestatud toimingupiirangu nõudeid.

Endise tolliametniku altkäemaksu võtmine

09.04.2021 mõistis Pärnu Maakohus altkäemaksu võtmises süüdi Maksu- ja Tolliameti teenindusosakonna Pärnu teenindusbüroo juhtivkonsultandi Heiki Raivo. Ajavahemikul 2018–2021 oli ta iga nädal vormistanud ühele kindlale tolliagendile liha- ja kalakauba veoste tollideklaratsioone, ilma et oleks kaupa kontrollinud.

Raivo selline tegevus oli süstemaatiline ning tollitoimingute vormistamisel oli välja kujunenud hinnakiri: veoauto tolliformaalsused 32 eurot ning kaubabussi omad 20 eurot. Lisaks pidas Raivo oma tegevuse üle arvet, kirjutades üles kuupäevad, iga veoase pealt arvestatud summa ja altkäemaksuna kätte saadud raha.

Altkäemaksu maksja oli tolliagent, kes võis oma klientidele pakkuda kiiret ja kergelt tolliformaalsuste protsessi. Raha anti üle regulaarselt kord kuus: vähemalt 36 korral kokku 7165 eurot. Selle summa mõistis kohus temalt hiljem välja, olgugi et raha oli selleks hetkeks kulutatud. Heiki Raivole määrati karistuseks 4 aastat vangistust 4-aastase katseajaga. Altkäemaksu andjale ehk tolliagendile määrati 3 aastat vangistust 3-aastase katseajaga. Mõlemal isikul tuli kohe ära kanda 2 kuud reaalselt vanglaskaristust.

Juhtum näitab, et korruptsioon ei tasu end kunagi ära, sest süüdimõistmise korral nõutakse süüdlaselt välja kogu korruptiivne tulu ja seda isegi siis, kui altkäemaksuna saadud raha on juba ära kulutatud. Samuti võib selline skeem mängida võõrriigi eriteenistusele kätte võimaluse kasutada korrumpeerunud ametniku loodud n-ö transiivärravat.

Kriminaalmenetlust kahjustava andmelekkete juhtum

2021. aasta maikuus leidis aset juhtum, kus majanduskuritegudes kahtlustatav jõudis enne läbiotsimist alustada teda süüstada võivate andmekandjate hävitamist. Kahtlustatava sellist „õnne“ uurima asudes sai selgeks, et uurimisandmed olid lekkinud ja selles oli süüdi maksukuritegude ja piiriülese kuritegevuse vastu võitleva uurimisasutuse uurija.

Kahtlustatavaga seotud kolmanda isikuga suheldes oli uurija paljastanud lähiajal toimuvad uurimis-toimingud. Lisaks konkreetse kriminaalmenetluse kahjustamisele mõjutas see vahejuhtum negatiivselt ka eri õiguskaitseasutuste usalduslikku koostööd piiriülese kuritegevuse tõkestamisel.

Kiire ja põhjalik kriminaalmenetlus viis lekitaja ametist ning taastas usaldusliku ja sisulise koostöö piiriülese kuritegevuse tõkestamisel. Kuna prokuratuur hindas teo toime pannud endise uurija süü ja avaliku menetlushuvi väikeseks, lõpetati kriminaalmenetlus kohtuuki kulutamata 29.12.2021 tingimusel, et kuriteo toimepanija tasub riigi tuludesse 500 eurot.

Korrumpeerunud tolliametnikule anti altkäemaksuna raha üle regulaarselt kord kuus: vähemalt 36 korral kokku 7165 eurot.

Toimingupiirangu rikkumise juhtum Kaitseväes

2021 viis Kaitsepolitsei amet läbi kriminaalmenetluse majori auastmes teeniva kaitseväelase suhtes. Kahtlustuse kohaselt osales major aastatel 2017–2021 kahe riigihanke ettevalmistamises ja läbiviimises. Seejuures langetas ta otsuseid hangetel osalenud ettevõtete kohta, kust ta ise (lubatud) kõrvaltegevuse eest tasu sai. Majori osavõtul tehtud otsuste rahaliseks väärtuseks hinnati üle 2,8 miljoni euro, mistõttu heitsime kaitseväelasele ette toimingupiirangu rikkumist eriti suures ulatuses.

Kaitsevägi on tänuväärsest kehtestanud oma ametiisikutele kõrvaltegevuste deklareerimise kohustuse ning ka kahtlustatav oli tööandjale oma kõrvaltegevustest teatanud. Küll aga ei taganud deklaratsioonide esitajad ega ka tööandja seda, et Kaitseväe otsustusprotsessides osalevad ametiisikud ei teeks otsuseid oma deklareeritud kõrvaltegevuse kaudu seotud isikute kohta.

Kuna prokuratuur hindas sel korral avaliku menetlushuvi ja kahtlustatava süü väikeseks, lõpetati kriminaalmenetlus süüdistust esitamata 16.12.2021 tingimusel, et kuriteo toimepanija tasub riigi tuludesse 3000 eurot.

AJALOOST: DISSIDENTLIK LIIKUMINE EESTIS JA KGB

1972. aastal valmis Eestis memorandum ÜRO Peaasambleele. Memorandum tuletas maailmale meelde Eestis jätkuvat NSV Liidu okupatsiooni ja kinnitas, et eestlaste vabadustahe ei ole kuhugi kadunud. Memorandum koosnes 11 teesist eesti rahva ajaloost ja hetkeolukorra kohta ning programmilistest nõuetest olukorra muutmiseks. Memorandumile oli lisatud ÜRO toonasele peasekretärile Kurt Waldheimile adresseeritud kaaskiri, mis esmajoonel käsitles Eesti lähiajalugu ja käimasolevat venestamist. Memorandumi põhilooste oli jõuline – Eesti Vabariigi täielik taastamine. Rõhutati vajadust kaotada koloniaalne haldusaparaat ja Nõukogude okupatsioonivõimude sõjaväebaasid, anda Eesti kuni rahvuslike võimuorganite taastamiseni ÜRO halduse alla ning võimaldada tagasi pöörduda kõigil, kes olid siit lahkunud sunniviisil või poliitilistel põhjustel.

Memorandum oli dateeritud kuupäevaga 24. oktoober 1972 (ÜRO asutamise aastapäev) ja allkirjastatud Eesti Rahvusrinde (ERR) ja Eesti Demokraatliku Liikumise (EDL) pitseriga. Koheste arreteerimiste vältimiseks ei olnud dokumendile lisatud nimesid, kuid ikkagi märkis see anonüümne memorandum uue etapi algust Eesti vastupanuliikumise ajaloos. ÜRO-st vastust pöördumisele muidugi ei saanud, kuid seda ei olnud memorandumi koostajad isegi oodanud. Palju olulisemana jõudis Eestist üle aastate läände veenev sõnum, et võitlus kommunistliku vägivaldarežiimiga ei ole lõppenud.

Laiem vastukaja memorandumile saabus mõningase viivitusega 1974. aastal. Eesti Rahvusfond trükkis selle 3000 eksemplaris ja Balti Komitee avaldas rootsikeelse ja organisatsioon BATUN (Baltic Appeal To United Nations) ingliskeelse tõlke. Memorandumit kajastati lääne ajalehtedes ja Ameerika Hääle raadiosaadetes. 17. oktoobril 1974 avaldati teade memorandumi kohta Inglismaal välja antud ajakirjas Soviet Analyst. Selles väideti, et isegi kui tegu on emigrantide võltsinguga, on tekst tähelepanuväärne: „Kõige olulisem aga on, et siin esitatud argumentide loogika ja kasutatud faktid on vaieldamatud, kes ka nende autor ei peaks olema.”

KGB jaoks oli memorandumil ilmumine ja eelkõige selle jõudmine läänemaailma avalikkuse ette tõsine läbikukkumine, mis oluliselt rikkus propaganda poolt loodavat NSV Liidu laitmatut välisilmet ja „rahvastavastavat poliitikat”. Tšekistid reageerisid ÜRO-le saadetud memorandumile ainsa neile tuttava meetodiga ehk vägivalga ja repressioonidega. Ööl vastu 13. detsembrist 1974 arreteeriti Artjom Juskevits, Mati Kiirend, Kalju Mäti ja Arvo-Gunnar Varato. 4. jaanuaril 1975 vangistati Sergei Soldatov.

Memorandum osutus vaid üheks osaks nende põrandaaluses tegevuses. Läbiotsimistel võeti ära hulgaliselt NSV Liidus keelatud kirjandust, mida süüalused olid aastail 1968–1974 kirjutanud või tõlkinud. EDL, ERR ja nendega seotud väiksemad rühmitused

andsid välja kolme ajakirja: Demokraat, Eesti Rahvuslik Häääl ja Vabaduskiir. 1972. aastal valmis „EDL-i programm“ (koodnimega Suur Siga), mis sõnastas põhimõtted, kuidas kukutada NSV Liidu kommunistlik režiim. Seejärel asuti koostama „EDL-i strateegiat ja taktikat“ (koodnimega Must Kass). Tegemist oli mahuka plaaniga, kuidas liita NSV Liidu režiimivastased ja teistimõtlejad ühtseks löögirühmaks. Käsi-kiri jäi lõpetamata asjaosaliste arreteerimise tõttu. „EDL-i strateegia ja taktika“ pidi olema kui pahaendeline must kass, kelle ootamatu ilmumine Nõukogude okupatsioonirežiimi teele külvab hirmu ja paanikat. ÜRO Peaassambleele saadetud memorandumi koodnimi oli Väike Siga.

1970. aastate alguses Eestis tegutsenud nn demokraatidest ja teistimõtlejatest üks aktiivsemaid oli Sergei Soldatov, kelle initsiatiivil moodustati siin kõlava nimega ühendus Nõukogude Liidu Demokraatlik Liikumine (NLDL), mis pidi tulevikus kujunema kõigi vastupanurühmituste katusorganisatsiooniks. See ambitsioon küll ei täitunud, kuid NLDL-i liikmeskonnast kasvasid välja kaks uut rakukest, ERR (Kalju Mätik, Arvo-Gunnar Varato) ja EDL (Mati Kiirend, Artjom Juskevitš), mille programmiliseks eesmärgiks seati üldise demokrati-

seerimise kõrval ka Eesti iseseisvuse taastamine. Selge suund omariikluse taastamisele oligi peamine joon, mis eristas Eesti teistimõtlejaid Venemaa dissidentidest.

21.–23. oktoobril 1975 toimunud ENSV Ülemkohtu istungil mõisteti Sergei Soldatov ja Kalju Mätik kuueks ning Mati Kiirend ja Artjom Juskevitš viieks aastaks vangilaagrisse. Arvo-Gunnar Varato tegi ülestunnistuse ja sai kolm aastat tingimisi. Eesti NSV KGB poolt alustatud ja kohtusse saadetud 61-kõitelist kriminaalasja hoitakse Rahvusarhiivis (ERAF.129SM.1.29079).

Eesti Demokraatliku Liikumise liikmed 1980. aastal. Artjom Juskevitš, Mati Kiirend, Kalju Mätik ja vabadusvõitleja Endel Ratas.

ERR-i ja EDL-i ajaloo, tegevuse ja liikmete kohta leiab täpsemat teavet MTÜ FND MUST KASS kodulehelt <https://demokraatlikliikumine.ee/>, Arvo Pesti koostatud väljaandest „Dissidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987 : Dokumentide kogumik“ (2009) ja Viktor Niitsoo raamatust „Vastupanu 1955–1985“ (1997).

Järgnevalt avaldatud artikkel „Eesti tšekistide poolt paljastatud ohtlik nõukogudevastane grupp“ ilmus 1979. aastal KGB Kogumikus nr 81. KGB Kogumik (Сборник) oli NSV Liidu KGB poolt välja antud ja oma töötajatele suunatud täiesti salajane ajakiri, kus arutati luure ja vastuluure parandamise meetodeid, jagati suuniseid sellise tegevuse tõhustamiseks ja analüüsiti tähtsamaid juhtumeid.

Eesti NSV KGB 5. osakonna ülema Leo Võime ja uurimisosakonna ülema Leonid Nikitini artikkel kirjeldab Eesti vabadusvõitlejate represseerimist ja

nende kohtueelset nn läbitöötamist. Kirjutise algseks eesmärgiks on olnud rõhutada Eestis tegutsenud tšekistide tõhusat ja leidlikku tööd nõukogudevastase tegevuse lämmatamisel. Nii selle kui ka teiste Eesti dissidentide kriminaalasjade ettevalmistuses täitis juhtrolli 5. osakond, kes aitas operatiiv-agentuurtöö ja eritehnika abil saada dissidentide tegevusest ja sidemetest ülevaate ning leida nende süüdimõistmiseks vajalikud tõendid. KGB uurimisosakond realiseeris selle info läbiotsimiste, konfiskeerimiste ja ülekuulamistega ning koostas kriminaalasja nii, et süüdlased kohtus kindlasti süüdi mõistetakse.

Käesolev artikkel võimaldab tänasel lugejal tutvuda KGB nn kõõgipoolega ehk sisemiste töömeetoditega, sh agentuuri, eritehnika ja varjatud jälgimise kasutamisega, mis kohtutoimikutes ei tohtinud kajastuda. Seetõttu on artikkel omalaadne täiendus Eesti vabadusvõitluse ja dissidentluse ajaloo allikabaasile.

Sbornik KGB nr 81, 1979, lk 54–61:

Polkovnik L. Võime, polkovnik L. Nikitin.

Eesti tšekistide poolt paljastatud ohtlik nõukogudevastane grupp

Eesti riiklikku julgeolekukomiteesse hakkasid saabuma andmed selle kohta, et Tallinna elanik insener Soldatov²⁷ ja tõlkija Juskevitš²⁸ võtavad ette katseid luua illegaalne nõukogudevastane organisatsioon ja luua kontaktid teiste vaenulike elementidega, levitavad oma mõttekaaslaste hulgas laimava sisuga dokumente. Selle kontrollimine näitas, et Soldatov ja Juskevitš kohtusid varem Balti laevastiku eriosakonna poolt läbitöötluses olnud Gavrilovi ja Kossõreviga²⁹ (süüdi mõistetud nõukogudevastase agitatsiooni ja propaganda eest), kavatsedes välja töötada illegaalse tegevuse ühist platvormi ja taktikat; Soldatov nägi korduvalt Moskvast Jakiri³⁰ ja Krassin, pidas läbirääkimisi illegaalse grupi nimel, mis

justkui tegutseb Tallinnas; Juskevitš püüdis värvata uusi inimesi gruppi, mis seadis oma eesmärgiks „võitluse olemasoleva režiimiga“.

Nii tekkis operatiivse läbitöötamise toimik „Vandenõulased“³¹. Sellega tegelenud tšekistid pörkusid kohe raskustega. Nimelt, Soldatov ja Juskevitš kuulati varem Gavrilovi asjas üle tunnistajatena, nende korterites tehti läbiotsimised. Ja nii üks kui teine loomulikult mõistsid, et sattusid riikliku julgeoleku organite vaatevälja, ja seepärast, näiteks, püüdes avastada enda jälitamist, jooksid erinevate kavaluste juurde, mis raskendas varjatud jälitamist, ja suhtusid ettevaatlikult igasse uude tutvusse. Agentuursed juurdepääsud läbitöötatavatele olid raskendatud sellega, et kumbki ei omanud mitmete aastate jooksul alalisi töökohti. Soldatov keeldus oma korterisse tuttavate kutsumisest ja kodust telefonit ei kasutanud. Juskevitš elas eramajas linna piiril, kus kõik üksteist hästi tundsid. See raskendas objekti jälgimist ja tema korterisse pikaajalise operatiivtehnika paigaldamist.

Läbitöötamise protsessis tekkinud ülesannete edukas lahendamine oli võimalik vaid operatiivsete jõudude ja vahendite kompleksse ja manööverliku kasutamise tulemusel.

Esmatähtsust omas agentuurne tungimine gruppi. Agent Jakovi viimine Soldatovi läbitöötamisse ja Juskevitši tundmaõppimine usaldusisik Pastuhhovi abil olulisi tulemusi ei andnud. Juskevitši läbitöötlust otsustati aktiveerida läbi kontrollitud agendi Polevi. Selleks tehti operatiivne kombinatsioon, mis rajati objekti huvitatusele saada materjale tõlkimiseks. Asjaolu, et Polev oli varem süüdi mõistetud nõukogudevastasesse organisatsiooni kuulumise eest, tekitas objekti usalduse tema vastu. Juskevitš ei varjanud oma vaenulikke vaateid, kuid samal ajal hoidus agendi kaasamisest nõukogudevastasesse tegevusse. Hiljem tuvastati, et Juskevitš kartis otseseid kontakte varem süüdimõistetud nõukogudevastastega, arvates, et side nendega võib viia läbikukkumiseni.

Läbitöötamises osalev agent Tark teatas, et kui ta külastas lähedasi tuttavaid, kes elavad eramajas koos

Tallinna polütehnilise instituudi õppejõu Mätikuga³², avastas ta ühest kõrvalisest eluruumist nõukogudevastase sisuga fotokoopiate paki. Seal olid „NLDL-i programm“ („Nõukogude Liidu demokraatlik liikumine“), „NLDL-i taktikalised alused“ ja teised dokumendid, mis fotografeeriti.

Agendi tuttavate kohta ei olnud KGB-s kompromiteerivaid materjale, kuid Mätik oli varem jäänud riikliku julgeoleku organite vaatevälja. Tallinna lähedal elav Tark võis külastada tuttavate korterit ka nende äraolekul, kuid tema suhted Mätikuga olid mõneti võõrdunud, mistõttu seisnes agendi ülesanne vaid ühes – jälgida seda inimest.

Targa andmetel ja varjatud jälgimisega õnnestus tuvastada, et Mätikut külastab Soldatov, nad tegelevad fotode valmistamisega.

Mätikut hakati läbi töötama. Tähelepanu äratas tema kontakt arst Varatoga³³, kellel olid natsionalistlikud vaated, kes ostis suurtes kogustes kirjutusmasinapaberit ja kasutas leppemärke telefonivestlustes Mätikuga. Need asjaolud andsid aluse arvata, et tema ja Varato on seotud ühise illegaalse tegevusega. Tekkinud oletusi ei õnnestunud aga veenvalt kinnitada.

Läbitöötamise käigus selgus, et Mätik hoiab lisaks Soldatoviga sidet ka Juskevitšiga ja viibib tema korteris. Varjatud jälgimine fikseeris, et Juskevitšit külastasid insener Kiirend³⁴ ja autojuht³⁵ Roots. Läbitöötatava korterisse paigaldatud operatiivtehnika abil (agent Polevi aktiivsel osalusel) kontrolliti üle Juskevitši, Mätiku ja Kiirendi vaheline arutelu nõukogudevastase kirjanduse paljundamise küsimustes.

Töös õnnestus märkimisväärset edasiliikumist saavutada pärast agentide Oksa ja Savi viimist läbitöötamisse. Selles, et need agendid saavutasid suhteliselt kiiresti Juskevitši usalduse, mängis mitte vähetähtsat rolli see, et enne nendega tutvumist olid nad „põhjalikult tundma õpitud“ läbitöötatava kaasosaliste Torini³⁶ ja Rootsi poolt. Ja ikkagi allutati nad korduvalt kontrollile.

Oksa ja Savi kaudu, keda Juskevitš varustas läbitöötamise protsessis heldelt nõukogudevastase kirjanduse

sega, saadi ja fikseeriti fotofilmile „Eesti demokraatliku liikumise programm“, illegaalsete ajakirjade „Vabaduse Kiir“ ja „Eesti Demokraat“ üksikud numbrid, natsionalistliku sisuga artiklid pealkirjaga „Eesti vabariigi sünd ja tema riikliku ülesehituse areng“ ja teised nõukogudevastased dokumendid. Nende materjalide analüüs näitas, et peamised ideed ja programmilised seisukohad, millest illegaalne grupp lähtus, saadi välismaal fabritseeritud nõukogudevastase võltsingust „NLDL-i programm“ ja välismaa raadiojaamade natsionalistlikest saatetest.

Oma avameelsetes jutuajamistes agentidega rõhutas Juskevitš, et nõukogudevastase grupi üks peamine ülesanne on illegaalse kirjanduse levitamine ja inimeste meelitamine võitlusse olemasoleva riigikorra vastu. Läbitöötatav väljendas mõtet ka sellest, et rahvusvahelise olukorra tõsise halvenemise korral on võimalik grupi liikmete üleminek illegaalsesse olukorda „partisanivõitluseks“. Need agentuurandmeid kinnitasid pealtkuulamise kontrolli materjalid.

Juskevitš rääkis Mätiku ja Kiirendiga ka relvastatud väljaastumistest, „rahva mässu“ ettevalmistamisest, mille eesotsas peavad olema grupi liikmed. Lõplikku eesmärki nägi Juskevitš kodanliku korra taastamises Eestis ja selle vägivaldses lahutamises NSVL-ist.

Tuli kasutada palju operatiivseid jõude ja vahendeid, et mitte ainult välja selgitada kõik nõukogudevastase grupi osalised ja nende sidemed, vaid ka täpselt määrata nende omavahelised suhted, rollid ja kohustused ja õppida tundma nende isiklike omadusi.

Juskevitši ja Soldatovi omavaheliste suhete iseloomu väljaselgitamisel omas suurt tähtsust agent Savi teade nende tõsistest erimeelsustest vaadetes nõukogudevastase tegevuse elluviimise taktikale ja Soldatovi soovimatus mängida Juskevitši ees alluva rolli. Muidugi arvestati seda Soldatovi suhtes edasiste operatiivsete käikude väljatöötamisel. Laekuma hakkasid materjalid, et jätkates kontakti hoidmist Juskevitšiga, ei teinud ta temaga enam nõnda tihead koostööd, vaid suunas peamised jõupingutused nõukogudevastaste tendentside väljaselgitamiseks

ja õhutamiseks kiriklik-sektantlikes ja kirjanduslikes noorsooringides. Neid asjaolusid kasutasid tšekistid võimalike tunnistajate leidmiseks, kes pärast asja realiseerimist võiksid anda tunnistusi Soldatovi nõukogudevastase tegevusest.

Kontrollides andmeid, et läbitöödeldavad omavad relvi, selgitas agent Oks välja: Juskevitš, keda saatsid Mätik ja Torn, sõitis metsa vintpüssi järele, mille Torn oli peitnud sõjajärgsel perioodil. Vintpüss leiti ja anti üle Juskevitšile. Hiljem Torn, keda Roots ähvardas Juskevitši korraldusel joobes olekus liigse lobisemise eest füüsilise arveteklaarimisega, eemaldus grupist ja solvus Juskevitši peale. Pärast asja realiseerimist sai temast tunnistaja. Eeluurimise ajal ja kohtus andis Torn tunnistusi relvaga seotud episoodi ja asjaga seotud isikute nõukogudevastase tegevuse kohta. Torni vintpüss võeti läbiotsimise käigus ära peidikust Mätiku korteris.

Võttes osa kogunemistest Juskevitši kodus, avanes agent Savil võimalus läheneda illegaalse grupi mitmele liikmele, kes ei olnud julgeolekuorganitele varasemast teada. Nõnda sattus KGB vaatevälja Saarma, kes töötas insenerina Tallinna soojuselektrijaamas. Agent tuvastas, et Saarmal on kodus kirjutusmasin, millel ta Juskevitši korraldusel trükkis nõukogudevastase dokumendi. Pärast masinaga töötamist peitis ta selle alati hoolikalt ja hävitas kasutatud kopeerpaberi. Need faktid ja Saarma iseloomustus Juskevitši „ammuse ja ustava võitluskaaslasena“ andsid alust järeldusele, et neid korraldusi oli ta korduvalt täitnud ka varem.

Töötlusesse võeti ka Juskevitši juures kogunemistel osalev sümfooniaorkestri administraator Terin³⁷, kes, nagu selgus, „spetsialiseerus“ Solženitsõni ja teiste laimajate paskvillide paljundamisele ja levitamisele.

Tšekistidele laekus küllaldaselt andmeid Juskevitši, Mätiku ja Kiirendi juhtivast rollist illegaalse grupi tegevuses.

Operatiiv-tehniliste meetmete rakendamine võimaldas kontrollida nõukogudevastase grupi „staa-

bi" tegevust ja vastavalt laekuvatele andmetele sisse viia parandusi tšekistlikusse töösse.

Operatiivtehnika abil saadud materjalid täiendasid märkimisväärselt agentide teateid, aitasid õigeaegselt korrigeerida nende tegevust, määrata kindlaks kõige sobivama hetke ja mooduse agentide töötlust väljatoomiseks.

Tehnikaga kinnitati agentuurteated selle kohta, et Juskevitš ja tema kaasosalised otsivad agaralt võimalusi isetehtud trükiseadeldise valmistamiseks, eksperimenteerivad sellel suunal ja kavatsevad soetada talu pörandaaluseks trükikojaks.

Grupi sellesuunaline tegevus võeti kontrolli alla. Agent Oksa osalusel teostati agentuurne kombinatsioon talu ettesöötisel. Agent Savi sõitis sellesse talle, kus täitis „majapidaja” rolli. Töötluste lõpetamisega lubas see positsioon agendil, sisuliselt ilma igasuguse osaluseta grupi tegevuses, olla samal ajal teadlik selle plaanidest ja kavatsustest.

Pealtkuulamise andmete analüüs näitas, et Juskevitš ei hoida enda juures kodus nõukogudevastast kirjandust, kuid palub sageli Mätikul või Kiirendil tuua see või teine dokument, mõningad annab neile hoidmiseks.

Neid andmeid arvestati agentuuri instruktaažil. Targal õnnestus leida Mätiku elukohas kaks peidikut suure hulga nõukogudevastaste materjalidega. Nende varjatud läbivaatlusel fotografeeriti niinimetatud „Eesti demokraatliku liikumise” programm dokumendid, peatükid nõukogudevastastest raamatust „EDL-i strateegia ja taktika”, Mätiku koostatud teiste vaenulike dokumentide käsikirjalised visandid, illegaalsete ajakirjade „Eesti Demokraat” ja „Eesti Rahvuslik Hääli” tiitellehtede maketid. Avastatud peidikut kontrolliti perioodiliselt ja need andsid töötluste realiseerimisel tõsiseid asitõendeid illegaalse grupi kuritegevusest.

Ükskord toimus Juskevitši korteris Mätiku ja Kiirendi osalusel „EDL-i strateegia ja taktika” Juskevitši poolt ettevalmistatud peatükkide, selle „teose” tervikli-

ku struktuuri ja „liikumise” edasiste perspektiivide arutelu. „EDL-i strateegia ja taktika” (kokkuleppenimetusega „Must Kass”) lõppversioon pidi sisaldama peatükke „liikumise” ideoloogilistest ja organisatsioonilis-struktuurilistest alustest, analüüsi illegaalsete nõukogudevastaste organisatsioonide läbikukkumiste põhjustest minevikus, „kaasaegse olukorra ja jõudude vahekorra” iseloomustust, suuniseid vägivaldsete ja mittevägivaldsete võitlusmeetodite kohta jne. Juskevitš arvas, et sellised materjalid nagu „EDL-i põhikiri ja vanne, seadusandlikud alused, partisaani reeglid, õppevahend kirjanduse koostamiseks ja levitamiseks” tuleb valmistada eraldi „peateosest” ja levitada mittekontaktse meetodil rajoonides, mis asuvad territoriaalselt eemal grupi liikmete elukohtadest. Tema arvates pidid need dokumendid aitama kaasa nende sotsialistliku korra vastaste organiseerumisele, kes ei oma isiklikku platvormi, ja ulatama neile kätte „praktilise õppevahendi” nõukogudevastase tegevuse elluviimiseks. Erilised lootused pani ta noortele. Mätik ja Kiirend pakkusid vaid mittemärkimisväärsed muudatusi „teose” struktuuri. Samuti arutasid kohalviibijad meetmeid kontaktide tugevdamiseks Moskvas, Tartus ja teistes linnades.

Grupi Tartu sidemete loomiseks organiseeriti usaldusisiku abil Kiirendi komandering Tartusse. Seal fikseeriti töötlusala kohtumised ülikooli sotsioloogilabori kaastöötaja Ehasaluga. Hiljem leiti tema juurest läbiotsimisel nõukogudevastased dokumendid, sealhulgas „EDL-i programm”.³⁸

Saadi andmed Juskevitši katsest Saarma kaudu uuendada kontakte ka Moskvas.

Viimaste materjalide analüüs andis tunnistust sellest, et töötlusala on lõpetamas niinimetatud „demokraatliku liikumise” programmiliste ja tehniliste dokumentide koostamist ja kavatsevad aktiveerida oma tegevust nõukogudevastase organisatsiooni loomisel.

Edasised meetmed olid suunatud asja realiseerimise ettevalmistamisele ja vajadusel avaliku nõukogudevastase väljaastumise tõkestamisele.

Loodi operatiiv-uurimisgrupp. Tehes tihedat koostööd, valmistasid operatiivtöötajad ja uurijad hoolikalt ette asja realiseerimisplaani.

Tegelikult algas operatiiv- ja uurimisüksuste koostöö oluliselt varem. Uurimisosakonna juhid tutvusid töötamise materjalidega, jagasid korduvalt vastavaid soovitusi, abistasid objektide kuritegeliku tegevuse dokumenteerimisel. Realiseerimise eel valmistati ette memorandum, mis lihtsustas uurijate tutvumist mahukate materjalidega, samuti nende kasutamist eeluurimise käigus. Uurimisosakonna soovitusel legaliseeriti mitmed nõukogudevastased dokumendid, mis said kohtus kriminaalasja asitõenditeks. KGB operatiivüksus kui eeluurimisorgan teavitas uurimisosakonda niinimetatud „Eesti demokraatliku liikumise“ ja „eesti rahvusrinde“ dokumentidest, mis olid avaldatud välisriikide ajakirjanduses ja nõukogudevastastes raadiojaamades, samuti eeluurimisorganitesse laekunud ametlikest teadetest Juskevitsi nõukogudevastase tegevuse kohta, teistest KGB organitest saadud dokumentidest nimetustega „Eesti Rahvusrinde programm“, „Vene kolonialism Eestis“ ja muudest materjalidest, mis andsid tunnistust Juskevitsi, Soldatovi, Mätiku, Kiirendi, Varato ja teiste isikute vaenuliku tegevuse kohta.

Seoses illegaalse grupi kasvava ühiskondliku ohuga, kavatsusega asuda paljundama ja levitama nõukogudevastaseid dokumente, niinimetatud „demokraatliku liikumise“ välismaal ilmunud laimava pöördumisega ÜRO poole otsustati operatiivtöötlus realiseerida kõige aktiivsemate objektide kriminaalvastutusele võtmise teel.

Uurimisosakond algatas kriminaalasja ENSV kriminaalkodeksi § 68 tunnustel (nõukogudevastane agitatsioon ja propaganda).

Esialgused uurimistoimingud tehti spetsiaalse plaani alusel. Nendesse toimingutesse kaasati NSVL-i KGB juhtkonna sanktsiooniga Läti KGB uurijad.

Operatiiv- ja uurimismeetmeid koordineeris operatiivstaap, mis koosnes Eesti KGB uurimise ja 5. osakonna juhtivtöötajatest.

Mätiku, Kiirendi, Juskevitsi ja Varato läbiotsimistel leiti ja võeti ära suur kogus nõukogudevastaseid laimava sisuga dokumente, sealhulgas „Eesti demokraatliku liikumise“ ja „eesti rahvusrinde“, „Nõukogude Liidu demokraatliku liikumise“ programmilised ja organisatsioonilised dokumendid, illegaalsed masinkirjas ajakirjad „Demokrat“, „Vabaduskiir“, „Vaba Mõte“, kogumikud „Jooksvate Sündmuste Kroonika“, „memorandumid“ ÜRO-le eesti, inglise ja vene keeles jne.

Eriti palju dokumentaalset materjali võeti ära Mätiku ja Varato korteritest.

Mätiku läbiotsimise juures oli väga tähtis šifreerida tema ees tšekistide teadlikkus peidikute asukohtadest. Vastavalt sellele ehtasid uurijad ja operatiivtöötajad üles läbiotsimise läbiviimise taktika. Kuue tunni jooksul tegelesid nad vaid toa ja ühiskasutuses ruumidega ja alles hiljem sooritasid sarnase põhjaliku läbiotsimise garaažis ja kuuris, kus asusid peidikud nõukogudevastaste dokumentidega. Selle käigus avastati veel üks relvapeidik, kus asusid kaks vintpüssi ja suur kogus laskemoona. Mätikul kujunes arusaam, et peidikud leiti juhuslikult, operatiivgrupi pikaajalise ja põhjaliku tegevuse tulemusel.

Kuna töötamise materjalide hulgas ei olnud küllaldaselt andmeid Varato nõukogudevastase tegevuse kohta, kuulati ta algul üle tunnistajana. Ülekuulamisel ta jutustas, et hoiab korteris mõnda natsionalistliku sisuga raamatut. Läbiotsimine midagi sisulist ei andnud. Operatiivtöötajad kavatsesid juba lahkuda, kui üks neist pööras tähelepanu trepikojas seisvale lapsevankrile, kus tekk lebas ebatavaliselt kõrgel. Selle alla olidki asetatud Varato ja tema mõttekaaslaste poolt valmistatud nõukogudevastased dokumendid (ilmnes, et need peitis sinna Varato naine, kes oli juhuslikult kuulnud tema kutsest ülekuulamisele).

Agentuur-operatiivsete toimingute ajal kuulati pealt töötamise peamiseid objekte.

Pärast Juskevitsi, Soldatovi ja Terini läbiotsimisi saadi nõnda huvipakkuvaid andmeid süüdistatavate sidemetest, reisidest väljapoole Tallinna, mõned faktid kuritegevusest.

Operatiivtöötajad ja uurijad tegid ära suure töö, et välja selgitada põhjused ja asjaolud, mis aitasid kaasa kuritegude sooritamisele. Uurimisprotsessi käigus saadeti teavitused Tartu Riikliku Ülikooli ja Tallinna Pedagoogilise Instituudi rektoritele, Tallinna soojuselektrijaama, kirjastuse „Valgus“ ja ENSV Riikliku Ajaloo Keskariivi direktoritele, samuti informatsioon Eesti NSV Ministrite Nõukogusse mõningate asutuste ja ettevõtete paljundustehnika hoidmise ja kasutamise režiimi rikkumistest. Nende ilmingute osas võeti kasutusele vastavad meetmed.

Kriminaalasja raames tehtud töö mahust annavad tunnistust järgmised numbrid: üle kuulati 240 tunnistajat, määrati ja viidi läbi 36 ekspertiisi, läbiotsimistel võeti ära üle 250 nimetuse erinevaid nõukogudevastaseid dokumente, sealhulgas 670 eksemplari masin- ja käsikirjas dokumenti – kokku 8000 lehte, 256 fotofilmi (3500 kaadrit), 46 komplekti fotokoopiaid nõukogudevastaste tekstidega – 1200 lehte; uuriti 200 trükiväljaannet, 50 magnetlinti välisriikide nõukogudevastaste raadiojaamade saadete salvestustega jne.

Eeluurimisega toodi esile materjalid 42 inimese täiendavaks kontrollimiseks.

Uurimisprotsessi käigus tehti ära suur profülaktiline ja kasvatustöö. Uurimise lõpuks profülakteeris³⁹ 5. osakond 31 inimest, ühele esitati ametlik hoiatus.

Tallinnas toimus selles asjas avalik kohtuprotsess.⁴⁰ Eesti NSV Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukollegium mõistis kohtualused süüdi ENSV kriminaalkodeksi § 68 1. lõike järgi ja määras Mätikule ja Soldatovi kuus aastat, Kiirendile ja Juskevitšile viis aastat vabadusekaotust range režiimiga parandusliku töö koloonias. Varatole, kes puhtsüdamlikult kahetses ja aitas oma tunnistustega kaasa kuriteo lahendamisele, mõisteti kolm aastat vabaduskaotust tingimisi.

Varato positiivsele käitumisele kohtus eelnes uurija poolt temaga tehtud suur ja vaevanõudev töö.

Kriminaalasjas vastutusele võetud süüdistatutest andsid vaid Kiirend ja Varato esimestest ülekuulamistest alates tunnistusi nende või mõttekaaslaste poolt toimepandud kuritegude kohta. Edaspidi ilmutas Kiirend kõhklust, otsustamatust ja püüdis muuta oma varasemaid tunnistusi, mõnedest faktidest ütles aga täiesti lahti.

Varato osutus aga kõigist süüdistatavatest kõige avameelsemaks.

Ülekuulamiselt ülekuulamisele selgitas Varato kuriteoga seotud üksikasju. Varato tunnistuste alusel (märgime, et mingeid teisi andmeid selles osas uurijatel ei olnud) korraldati läbiotsimine tema tuttava Siivelti⁴¹ juures, mille tulemusel võeti ära suur hulk nõukogudevastaseid dokumente. Süüdistatav teatas uurijatele ka teistest isikutest, kellega omas kuritegelikke sidemeid ja kellelt sai nõukogudevastast natsionalistliku sisuga kirjandust. Edaspidi andis Varato uurijatele tunnistusi arvukatest konkreetsetest kuritegelikest faktidest Juskevitši, Kiirendi, Mätiku ja Soldatovi kohta, kes temaga koos aktiivselt tegelesid nõukogudevastaste laimavate dokumentide valmistamise, paljundamise ja levitamisega. Varato selline käitumine aitas paljuski kaasa ohtliku kuriteo paljastamisele. Varato käitumine uurimisel ja kohtus ja tema vabastamine kohtusaalis vahi alt aitasid samuti paljuski kaasa agentide šifreerimisel, kes töös osalesid.

Tallinn

VIITED JA MÄRKUSED

- 1 Jüri Uluots. Seaduse sünd. Eesti õiguse ajalugu. Tartu, 2004, lk 402.

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

- 2 Aprillis 2017.a Vene televisiooni saade „Vladimir Putini otseliin“ www.svoboda.org/a/25352506.html & www.washingtonpost.com/world/putin-changes-course-admits-russian-troops-were-in-crimea-before-vote/2014/04/17/b3300a54-c617-11e3-bf7a-be01a9b69cf1_story.html
- 3 Armeekindral Valeri Gerassimovi doktriin (2013), mille kohaselt tuleb poliitiliste ja strateegiliste eesmärkide saavutamiseks kombineerida sõjalisi vahendeid mittesõjalistega.
- 4 2005. a nimetas Vladimir Putin NSV Liidu lagunemist XX sajandi suurimaks geopoliitiliseks katastroofiks.
- 5 Fond Russki Mir, SRÜ-s ja Välismaal Elavate Kaasmaalaste ja Humanitaarkoostöö Föderaalagentuur (Rossotrudnitšestvo), Välismaal Elavate Venemaa Kaasmaalaste Õiguskaitse- ja Toetusfond.
- 6 <https://euvsdisinfo.eu/chief-editor-rt-is-like-a-defence-ministry>
- 7 Ühenduse Piirideta Ajakirjanikud koostatav maailma ajakirjandusvabaduse indeks 2021: Eestil 15. koht ja Venemaal 150. koht.
- 8 www.kantaremor.ee/teleauditooriumi-ulevaade
- 9 Riigikantselei regulaarsed avaliku arvamuse uuringud koroonaviiruse leviku ajast leiab aadressilt www.riigikantselei.ee/uuringud
- 10 Vt Kaitsepolitsei aastaraamat 2002.

VASTULUURE

- 11 <https://arvamus.postimees.ee/7223744/hiina-mojutustegevus-ohustab-akadeemilisi-vabadusi-ja-ajakirjandusvabadust>.

KÜBERJULGEOLEK

- 12 Näide USA Justiitsministeeriumi poolt rakendatud meetmetest Ameerika Ühendriikides. <https://www.justice.gov/opa/pr/justice-department-announces-court-authorized-effort-disrupt-exploitation-microsoft-exchange>.
- 13 Служба внешней разведки Российской Федерации.
- 14 USA CERT 26.04.2021 ülevaade SVR küberoperatsioonidest. <https://www.cisa.gov/uscert/ncas/alerts/aa21-116a>.
- 15 Euroopa Nõukogu 24.09.2021 avaldus. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/09/24/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union-on-respect-for-the-eu-s-democratic-processes>
- 16 www.ria.ee/et/uudised/riigiportaalis-olid-kattesaadavad-ule-300-000-inimese-andmed.html
- 17 www.ria.ee/et/uudised/ppa-ja-ria-peatasid-andmete-ebaseadusliku-allalaadimise.html
- 18 www.ria.ee/sites/default/files/content-editors/kuberturve/2021_aprill_lingiga.pdf

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

- 19 Islami õigusel (šariaat) põhinev otsus.
- 20 <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/EASO-Asylum-Report-2021.pdf>
- 21 www.rahendusministeerium.ee/et/finants-ja-ettevotluspoliitika/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine.
- 22 Riigid, kus käib relvastatud konflikt, tegutsevad terroristlikud organisatsioonid ja riik ei suuda või ei pea oluliseks terrorismi ja radikaalse islami ideoloogia levikut tõkestada.

MAJANDUSJULGEOLEK

23 www.sanctionsmap.eu/#/main

KORRUPTSIOONIVASTANE VÕITLUS

24 KVS-i § 7 lg 1 p-d 1–4 ja KVS-i § 1415.

AJALOOST: DISSIDENTLIK LIIKUMINE EESTIS JA KGB

- 25 Leo Võime (1933-2018), kaitsepolitsei poolt 2005 avalikustatud endine NSV Liidu KGB töötaja aastatel 1952-1991. 1954-1978 töötas ta Eesti NSV KGB-s olles 1971-1978 siinse 5. osakonna ülem. Seejärel töötas NSVL KGB keskaparaadis Moskvast ja oli 1984-1988 Jakuudi ANSV KGB esimees.
- 26 Leonid Nikitin (1924-2008), kaitsepolitsei poolt 1997 avalikustatud KGB töötaja aastatel 1944-1985. Töötas 1949-1985 Eesti NSV KGB uurimisosakonnas, sh 1969-1975 uurimisosakonna ülema asetäitja ja seejärel ülem.
- 27 Sergei Soldatov (1933-2003), saadeti pärast karistuse kandmist 1981. aastal NSV Liidust välja koos abikaasaga ja asus elama Münchenisse Saksamaal, 2003 tuli tagasi Eestisse.
- 28 Artjom Juskevits (1931-1982).
- 29 Gennadi Gavrilov (1939-2016) ja Aleksei Kossõrev (s. 1942) olid Paldiski mereväebaasi ohvitserid, kes asutasid Poliitilise Vabaduse Eest Võitlemise Liidu. Rühmituse liikmed vahistati 1969. aasta suvel. Sõjaväetribunal mõistis G. Gavrilovile kuus aastat ja A. Kossõrevile kaks aastat vabadusekaotust.
- 30 Pjotr Jakir (1923-1982) ja Viktor Krassin (1929-2017) olid tuntud Nõukogude Liidu dissidendid, kes moodustasid 1969. aastal NSV Liidu Inimõiguste Kaitse Initsiatiivgrupi. Mõlemad arreteeriti 1972. aastal.
- 31 Vene к дело оперативной разработки (ДОР) „Заговорщики“. KGB vastuluureorganid alustasid sellised toimikud eesmärgiga selgitada välja, hoiatada ja tõkestada nõukogude kodanike ja NSV Liitu külastavate välismaalaste vaenulik tegevus, mille kohta on saadud usaldusväärsed andmed (KGB vastuluuresõnastik 1972, lk 81).
- 32 Kalju Mätik (1932-2019).
- 33 Arvo-Gunnar Varato (1932-2001).
- 34 Mati Kiirend (s. 1939).
- 35 Eesti NSV KGB kuulas tunnistajana üle Tallinna majaehituskombinaadis autojuhina töötanud Oskar Joosti (1943-2002). (ERAF.129SM.1.29079). Kuigi käesolev artikkel oli „täiesti salajane“, on selles mainitud isikute perenimed Roots, Torn, Saarma, Terin ja Ehasalu ikkagi valenimed (vt järgnevad märkused nende nimede juures).
- 36 Tunnistajana kuulati üle Feliks Horn (1929-1986).
- 37 Tunnistajana kuulati üle Eesti Filharmoonia sümfooniaorkestri (ERSO) direktor Oleg Tjutrumov (1921-1984).
- 38 Tunnistajana kuulati üle Tartu Ülikooli sotsioloogialabori töötaja Peeter Einasto (1939-2020), kellelt võeti läbiotsimisel ära mainitud dokumendid.
- 39 KGB poolt isikutega läbi viidud hoiatavad vestlused, et nad hoiduks edaspidi nõukogudevastastest tegevusest (vt KGB vastuluuresõnastik 1972, lk 163, 237-238). Profülakteerimisega kaasnesid sageli ähvardused, koolidest väljaheitmised, vallandamised, välisreiside keelamised jms.
- 40 Eesti NSV Ülemkohtu kohtuprotsess ERR-i ja EDL-i liikmete üle toimus 21.-31. oktoobrini 1975. Tegelikult peeti kohtuistungit suletud uste taga, sisse lubati üksnes kohtualuste lähemaid sugulasi. Kohtulikud vaidlused peeti valdavalt vene keeles.
- 41 Tiit Siivelt (1937-1974) andis koos A. Varatoga aastatel 1972-1974 Eesti Rahvusliku Vastupanuliikumise nime all välja pörandaalust raamatusarja.

Koostanud:
Jürgen Klemm

Disain, küljendus:
Iconprint

Fotod ja illustratsioonid:
**Facebook, Instagram, VKontakte, YouTube, Kaitsepolitseiameti arhiiv, Rahvusarhiiv,
AS Õhtuleht Kirjastus, Erki Parnaku, Sander Ilvest, AS Postimees Grupp**

Trükk:
Iconprint

(trükis)
ISSN 2228-1789

(võrguväljaanne)
ISSN 2228-1797

12.04.2022